

BRANKA MIGOTTI

KASNOANTIČKO GROBLJE NA ŠTRBINCIMA KOD ĐAKOVA – ISKOPAVANJA U 2004. I 2005.

Dr. sc. Branka Migotti
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Odsjek za arheologiju
Ulica Ante Kovačića 5
HR – 10000 Zagreb
branka.migotti@zg.t-com.hr

UDK 903.5"652":902.3(497.5Štrbinci)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 8. I. 2009.
Prihvaćeno: 14. I. 2009.

U sustavnim zaštitnim iskopavanjima groblja iz 2. polovice 4. st. na Štrbincima kod Đakova u 2004. i 2005. istražena je površina od 510 m². Dio istraženih stratigrafskih jedinica pripada prapovijesnome razdoblju, jer je groblje ukopanu na mjestu neolitičkoga naselja. Dio njih može se datirati u 16.-17. st., kada je prostor groblja bio posjećivan ili privremeno nastanjen, a antičke grobnice razarane radi ponovne uporabe opeke. Kasnoantičkome horizontu pripada 46 grobova, od čega 24 ukopa u zemljanoj raci, 6 ukopa u drvenom sanduku i zemljanoj raci te 17 opekam zidanih grobnica, djelomice ili posve razoreni. Antropološkom analizom ustanovljeno je 18 muškaraca u dobi od 15/18-50/55 god., 19 žena u dobi od 15/18-50/55, 7 djece u dobi od 3/4-12/15 i jedno novorođenče. Većina ukopa sadržavala je ispružene kosture, s glavom na zapadu i većim ili manjim otklonom prema sjeveru ili jugu; iznimke su grobnica 109 (S-J) i 114 (SI-JZ). U 30 grobova/grobnica nađen je velik broj priloga od običnih i plemenitih kovina, gline, stakla i kosti (raznovrstan nakit i oprema odjeće, te alatke i posuđe). U kataloškom pregledu dân je opis grobova i grobnih priloga, te njihovo datiranje i usporedbe. U razmatranjima raspravlja se o tipološko-kronološkim, imovinskim, gospodarskim, statusnim i religijsko-ritualnim vidovima pojedinih skupina građe, kao i o višeslojnoj topografiji nalazišta i njegovu kulturološkome kontekstu.

Ključne riječi: Panonija, kasnoantičko groblje, grobni prilozi, neolitičko naselje (*Key words: Pannonia, Late Roman cemetery, grave goods, Neolithic settlement*)

UVOD

Sustavno arheološko iskopavanje kasnoantičkoga groblja na Štrbincima, započeto 1999., nastavljeno je i u 2004.-2005.¹ Iskop se nadovezao na zapadni dio terena

¹ Migotti, Perinić 2001; Migotti 2004. Istraživanje je provedeno u suradnji Muzeja Đakovštine Đakovo i Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske i, manjim dijelom, znanstvenog projekta *Romanizacija i kristijanizacija hrvatskog*

istraženog u 1999., prvoj godini sustavnih arheoloških radova na Štrbincima, potaknutih zaštitnim zahvatom iz 1993.² S obzirom na to da u vrijeme priprema za radove u 1999. nije bila dostupna geodetska dokumentacija iz 1993., nije bilo moguće zacrtati iskop kao precizan prostorni nastavak prethodnog istraživanja.³ U 2004. ta je dokumentacija nađena, pa je istražena površina obuhvatila i dio otkopan 1993. (SJ 3).⁴

Napomena

Većina nalaza (osim ljudskih kostiju i posebnih nalaza), privremeno pohranjenih u Muzeju Đakovštine u Đakovu, zagubljena je prije njihova prenošenja u Odsjek za arheologiju HAZU radi stručne i znanstvene obrade. Stoga je dio predmeta dokumentiran samo fotografijom, a dio, pretežno keramika, nažalost niti na taj način. U takvim je okolnostima najveći gubitak nemogućnost zadovoljavajućeg dokumentiranja sloja 16.-17. stoljeća, s obzirom na to da se on u 2004. prvi put ocrtao jasno i razmjerno obilno, a u primjeru GA 73 i u neočekivanoj kombinaciji s antičkim nalazima. Osim toga, u primjerima gdje je osteološka građa bila izrazito slabo sačuvana, ljudske kosti nisu razdvojene od životinjskih, pa su tako izgubljeni antropološki podatci za nekolicinu grobova, kao i ukupni podatci o životinjskim kostima.

I. TOPOGRAFIJA I STRATIGRAFIJA

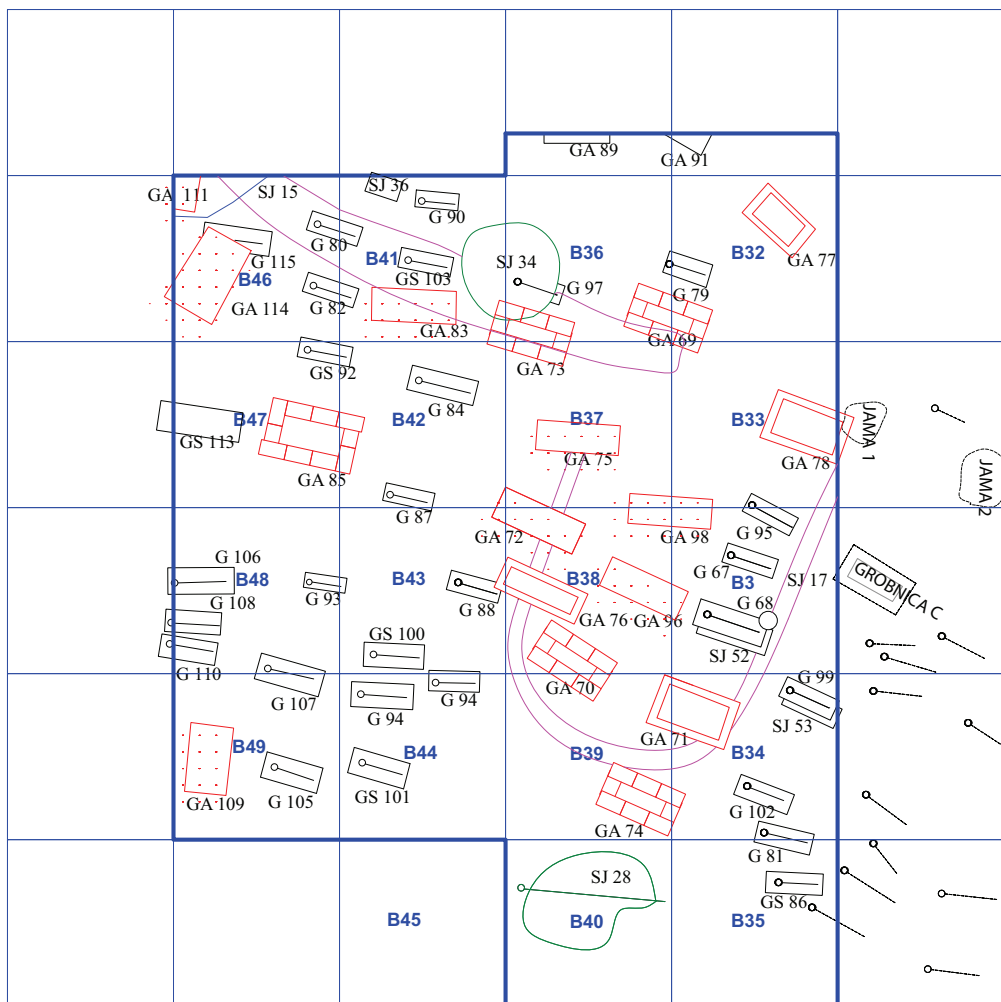
Arheološko nalazište Štrbinci ukupne je površine od oko 63 ha. Sastavljeno je od dvaju niskih brežuljaka na južnome dijelu, međusobno razdvojenih prosjekom s izvorom vode, položenim u pravcu S-J, te zaravni u sjevernome dijelu. Sustavno se istražuje kasnoantičko groblje na padini istočnog brežuljka. Premda istočni rub groblja još nije određen, s obzirom na novonastale prilike razjašnjene u Uvodu, zasada

dijela južne Panonije glavne istraživačice B. Migotti. Iskopavanje u 2004. trajalo je od 23. kolovoza do 21. rujna, ukupno 25 radnih dana, a radovima su rukovodili B. Migotti i Ivo Pavlović, viši kustos u Muzeju Đakovštine. Stručnu ekipu činili su Tino Leleković, asistent u Odsjeku za arheologiju HAZU, diplomirani arheolozi Marijana Krmpotić i Domagoj Kučić te studentica arheologije Danijela Roksandić, svi iz Zagreba. Iskopavanje u 2005. trajalo je od 6. do 23. lipnja, ukupno 10 radnih dana (5 dana neiskorištenih uslijed nepovoljnih vremenskih uvjeta). Radovima je rukovodila B. Migotti, a u stručnoj ekipi bili su Tino Leleković i studenti arheologije iz Zagreba: Danijela Roksandić, Natalija Gjeri i Silvio Stanković. Broj radnika varirao je od 6 do 14 u 2004. te od 4 do 10 u 2005.

² Gregl 1994.

³ Migotti, Perinić 2001, 105.

⁴ Upotrijebljene kratice: SJ (stratigrafska jedinica), B (blok), G (grob), GA (grobница), GS (grob u drvenom sanduku), K (kvadrant), RD (relativna dubina), Ž (žena), M (muškarac), D (dijete), deb. (debljina), dub. (dubina), duž. (dužina), god. (godina), kom. (komad), or. (orijentacija), pr. (promjer – podrazumijeva se vanjski promjer predmeta.), vel. (veličina), vis. (visina).

Sl. 1. Plan dijela groblja istraženog u 2004. i 2005. / Fig. 1. Plan of the cemetery section excavated in 2004-2005.

je namjera pratiti protezanje groblja prema zapadu.⁵ U 2004. od ukupno 375 m² geodetski snimljene i iskolčene površine istraženo je 325 m², podijeljenih na 13 blokova (32, 33, 7, 34-43) od po 25 m². U 2005. dovršeno je otkopavanje bloka 43, započeto u 2004., a istraženo je i 5 novih blokova: 44, 46, 47, 48 i 49, ukupno 135 m² (Sl. 1). Prema tome, ukupna istražena površina u 2004.-2005. iznosi 510 m². Blokovi su bili podijeljeni na kvadrante označene brojevima 1 i 2 od sjevera prema jugu te slovima A i B od istoka prema zapadu. Od sjevera prema jugu teren pada za oko 0,50 – 0,60 m u svakome bloku. Geološko-pedološka vertikalna stratigrafija jednostavna je, a čini ju sloj tamnog sivo-smeđeg humusa vis. 20-50 cm (SJ 1), na koji se nastavlja žuta ilovasta zemlja – zdravica (SJ 2) s ukopima različitih arheoloških pojava. Njena se boja mijenja od svjetlije žućkaste u višim slojevima do tamnije, oker-crvenkaste na većoj dubini. Na samoj površini zdravice raspoznavali su se obrisi ukopa, odnosno jama, jaraka i grobnih raka, koji su se ocrtavali kao mrlje različite boje, odnosno sastava zapune: 1. tamnije siva zemlja; 2. različite nijanse žute ilovače, same ili pomiješane s česticama smrvljene žbuke i opeke; 3. ispremiješani humus i zdravica žute i tamne sivo-smeđe boje. Pojedine od nabrojanih arheoloških cjelina međusobno su se presijecale, upućujući na vertikalnu stratigrafiju koju je naknadno potvrdila i narav pokretne građe. Naime, nekolicina kasnoantičkih ukopa (G 80, GS 103, te GA 69, 71 – 76, 83, 109 i 111) presjekla je prapovijesne jarke, odnosno jame (SJ 15 i 17, SJ 69 i 74), dok su tri novovjeke jame (SJ 4, 6, 34 i 70) presjekle, odnosno djelomice ili potpuno preslojile prapovijesne i/ili kasnoantičke cjeline. Tako je SJ 34 presjekla prapovijesni jarak (SJ 15) te veći dio G 97 i manji dio GA 73, SJ 6 ruševina je GA 77 u kojoj je zatečena keramika iz jame ukopane na njenom istočnome dijelu, istražene u 1999.⁶, dok se SJ 4 sastoji od ruševine GA 78, prouzročene izravnim ukopavanjem jame na gotovo čitav prostor grobne arhitekture, pri čemu su izgubljeni izvorni oblik i veličina obiju cjelina. Samo jedna od četiri novovjeke jame (SJ 28) bila je samostalno ukopana u SJ 2. Vatrište (SJ 25) u njejoj blizini moglo bi, s obzirom na visinu na kojoj je zatečeno, pripadati i antičkom i novovjekom razdoblju. Odnos većeg broja cjelina iz različitih razdoblja u SJ 70 bit će moguće razjasniti tek kada se ona cjelovito iskopa u nastavku istraživanja.

U čitavoj dubini humusnog sloja na različitim mjestima izvan ukopanih arheoloških cjelina nailazilo se na male ulomke keramike, pretežno grube (prapovijesne i novovjeke, znatno manje rimske), smrvljene žbuke i opeke, rjeđe neobrađenoga kamena vapnenca, nekoliko čavala te životinjske kosti. Iskoristivost te građe u mikrotopografskom i stratigrafskom smislu posve je ograničena uslijed

⁵ Prema navodima iz starije literature i izjavama mještana, razoreni grobovi pojavljivali su se i na zapadnome štrbinačkom brežuljku (vidi poglavlje II).

⁶ Migotti, Perinić 2001, 105, 181, T. II., T. III, sl. 1. U navedenom sam radu tu jamu pogrešno protumačila kao kasnoantičku pojavu, dakle suvremenu ukopima.

poremećenosti humusnog sloja obradom zemlje i njenim klizanjem niz padinu. Inače, kulturni sloj praktički se protezao od same površine, na kojoj se uočavaju komadići keramike, opeke i žbuke te mjestimice prapovijesni mikroliti, dosežući dubinu od 2,20 m (vidi SJ 15). Iskop je u cjelini dosezao dubinu od 1,5 – 2,5 m (uključujući nadzorne rovoze), ovisno o razini ukopanosti arheoloških pojava.

Ukupno je ustanovljeno 75 SJ⁷, od kojih je većina i istražena, osim onih koje su se podvlačile pod sjeverni ili južni profil iskopa (SJ 12, SJ 13, SJ 14/GA 91, SJ 35/GA 89). U toj skupini nerazjašnjena je ostala samo SJ 13. Međutim, u arheološkom smislu nije jasno određen ni manji broj istraženih SJ (36, 44, 52, 53, 61, 67), premda se njihova narav naslućuje. Nekolicina pojava ostala je raspoznatljiva tek na površini, očitujući se kao manji ovalni, okruglasti ili duguljasti oblici boje različite od okolnog tla. Uz pretpostavku da su to bili tragovi suvremene poljoprivredne obrade ili nekih prirodnih pojava, ne smatraju se SJ u pravome smislu, pa nisu ni opisane u tekstu (24, 26 i 27). Dvije SJ naknadno su se iskazale kao dijelovi istih cjelina označenih drugim brojevima (SJ 59 = 67, SJ 23 = 17). U prije- i poslijeantičkim slojevima pojavljuju se prapovijesni jarci (SJ 15, 17) i jame (SJ 64, 74) te novovjekni ukopi (SJ 28, 34). Cjeline koje sadrže vremenski različite slojeve već su spomenute u tekstu. Treba napomenuti da se one međusobno razlikuju prema mogućnosti razdvajanja kronoloških slojeva; negdje je takav postupak bio jednostavan, a drugdje gotovo nemoguć, primjerice kod SJ 4, 6 i 70. Preostale SJ čine ujedno najveći dio istraženih pojava, odnosno 46 kasnoantičkih ukopa: 24 ukopa u zemljanoj raci (10/G 67, 11/G 68, 16/G 95, 19/G 99, 22/G 102, 33/G 79, 37/G 80, 39/G 82, 42/G 84, 45/G 87, 46/G 88, 47/G 90, 48/G 112, 50/G 93, 51/G 94, 57/G 97, 58/G 81, 60/G 107, 63/G 105, 65/G 106, 66/G 104, 72/G 108, 73/G 110 i 75/G 115), 6 ukopa u drvenom sanduku (GS 86 je upitan) i zemljanoj raci (21/GS 86, 38/GS 103, 41/GS 92, 49/GS 100, 56/GS 101 i 68/GS 113) te 17 zidanih grobnica (4/GA 78, 5/GA 69, 6/GA 77, 7/GA 74, 8/GA 70, 20/GA 71, 29/GA 72, 30/GA 73, 31/GA 75, 32/GA 76, 40/GA 83, 43/GA 85, 54/GA 96, 55/GA 98, 62/GA 109, 69/GA 114, 71/GA 111). Grobni ukopi, uključujući sve tri nabrojene vrste, variraju u dubini ukapanja, uzevši u obzir nagib terena, za punih 0,90 m (G 80: 0, 35 m, GA 77: 1,25 m). Jedini grob zatečen u SJ 1 jest G 80; svi drugi bili su ukopani u SJ 2.

II. STRATIGRAFSKE JEDINICE (OSIM GROBOVA)

Napomene

SJ koje čine cjeline s grobnim ukopima opisuju se u poglavlju III. Vrijednosti apsolutne visine (∇) odnose se na donju razinu arheoloških pojava. Ukoliko jedna

⁷ Sve arheološke pojave označene su kao cjelovite i jedinstvene SJ, uključujući i grobove, odnosno grobnice. Kod grobnica se, međutim, ondje gdje stupanj sačuvanosti to omogućuje, razlikuju 2 SJ: arhitektura i zapuna. Iznimke u ovakvom pristupku jesu SJ 4, 6 i 70, gdje zbog velike ispremišanosti građe nije bilo moguće izdvojiti oblik novovjeknih jama koje su uništile grobnice, pa je svaka od tih dviju arheoloških cjelina, premda složena, označena kao jedinstvena SJ.

SJ ima više apsolutnih visina, donosi se ona najmanja (= najveća RD). Vrijednosti veličine navedene su ovim redom: dužina, širina, visina/dubina. Sve mjere, osim apsolutnih visina, dane su u centimetrima.

SJ 1 (svi blokovi; iznad SJ 2). Smeđa do sivo-smeđa orana zemlja (vis. 20-50 cm) s većom ili manjom (u pojedinim blokovima) gustoćom usitnjene, pretežno grube keramike i smrvljene opeke (veći komadi su rjeđi) i žbuke, ponekim prapovijesnim mikrolitom i neobrađenim kamenom vapnencem te životinjskim kostima. U B 36 nađen je željezni čavao (duž. 7 cm, PN 14), u B 38 komadić veoma oštećenog tankog željeznog lima (2,3 x 1,4 cm, PN 13) i željezni čavao (duž. 7 cm, PN 15), u B 40 manji komad bijelog mramora valjkastog oblika, najvjerojatnije dijela veće skulpture (3 x 1,5 x 1,7 cm, PN 1), u B 41 ulomak rebraste narukvice od neprozirnog sjajnog crnog stakla (vel. 3,1 x 1,3 x 0,3 cm) (T. I:1) te po jedan željezni čavao u B 43 (duž. 5,7 cm, PN 27) i u B 45 (duž. 6 cm, PN 32).

SJ 2 (svi blokovi; ispod SJ 1, presječena većinom preostalih SJ). Zdravica – razmjerno rahla, pjeskovita glina žuto-smeđe boje, žuća u gornjim slojevima a tamnija (crvenkasto-okor) na većoj dubini.

SJ 3 (B 7, 32, 33, 37 i 38; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, 6 /GA 77/ i 16 /G 95/, presijecaju je SJ 55/GA 98; RD 130 cm; ∇ 99,54 u B 7). Iskop iz 1993. (vidi *Uvod*). Pravilne pruge, odnosno plohe prekopane rahle zemlje mrljaste žuto-crno-tamnosomeđe boje (ispremiješane SJ 1 i SJ 2), vis. oko 50 cm. Mjestimice je sadržavala razmrvljenu opeku i žbuku, ulomke keramike, životinjske kosti te nekoliko predmeta od metala i stakla: željezne čavle (PN 2, PN 3), manji grumen staklene troske (PN 3) i predmet od debljeg željeznog lima nepoznate namjene nalik nožu, ali iskrivljen i probijen pravokutnim rupama, moguće dio alatke ili debljeg okova, duž. 8 cm (T. I/2).

SJ 9 (B 5, 7; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i vjerojatno SJ 17; RD 90 cm, ∇ 99,08 m). Ovalna mrlja tamno-sive rahlije zemlje (šir. do 100 cm, vis. oko 50 cm) uz istočni rub B 7, vjerojatno ostatak zapadnog proširenja iskopa B 5 iz 1999.⁸ Sastav zemlje sličan je kao SJ 3, a u gornjem sloju nađena je manja količina grube keramike. Odnos prema preostalom dijelu iskopa nije posve jasan, osobito u B 34, gdje SJ 9 presijeca SJ 17 koja se sjevernije od toga mjesta više ne može pratiti.

SJ 12 (B 40; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; ∇ 97,80 m). Dio ovalne jame (istražena vel. 300 x 60 x 40 cm) koja nije otkopana u cijelosti jer se podvlači pod južni profil; u zapuni tamna zemlja s malo ulomaka keramike 16.-17. st.

SJ 13 (B 35; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 64-70 cm, ∇ 97,87 m). Dio ovalne jame (istražena vel. 70 x 100 x 40 cm) koja nije otkopana u cijelosti jer se podvlači pod južni profil; u zapuni tamna zemlja u kojoj je zatečen veći ulomak rimske tegule.

⁸ Migotti, Perinić 2001, 106, 181, T. II.

SJ 15 (B 33, 36, 37, 41 i 46; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presijecaju je SJ 5, 34, 37, 38, 40 i 70; RD 260 cm, ∇ 98,77 m). Jarak ispunjen rahlom zemljom žute i smeđe-crne boje (ispremiješane SJ 1 i SJ 2). Presjek je trapezoidan (V-oblik nepravilno zaravnjen na dnu); šir. 150-170 cm, dub. 150-220 cm. Prema zapadnome rubu B 46 znatno se sužava, a ujedno i gubi u ispremiješanosti sa SJ 70 (T I/3). Na pojedinim mjestima okrugla udubljena na dnu upućuju na ostatke kolaca, ali se njihova zapuna nije odlikovala različitim bojom nego samo većom rahlošću. Kulturni materijal bio je usredotočen na prostoru između SJ 5, 30 i 57 te nešto manje po sredini B 41. Ova-
mo spadaju ulomci prapovijesne keramike, kugle od tinjčastog škriljevca i gline, zašiljena koštana alatka, životinjske kosti, ulomak ljuštore školjke (vrsta *unio pictorum* – slikarska lisanka).

SJ 17 (B 34, 38 i 39; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presijecaju je SJ 20, 7, 29, 31, 32 i 46; RD 120 cm, ∇ 98,08). Polukružno protegnut jarak ispunjen zemljom kao u SJ 15. U presjeku je V-oblika, šir. 60-70 cm, a najveće dub. 90 cm (T. I/4). Jedini su nalazi nekoliko komada prapovijesne keramike i dvije glinene kugle u blizini SJ 7.

SJ 25 (B 35; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 40 cm, ∇ 98,33 m). Vatrište koje se na površini očitovalo kao okruglasta mrlja (pr. 100 cm) crveno-crne smjese gara i ispečene zemlje, deb. oko 10 cm, ispod koje je bio čvrst sloj ispečene zemlje, deb. 3-4 cm.

SJ 28 (B 40; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 1,10 m, ∇ 97,85 m). Jama nepravilnog ovalnog oblika (vel. 400 x 340 x 30 cm, te još jedno garom ispunjeno produbljenje pr. 50 cm i dub. 25 cm na sjeveroistočnome dijelu; ukupna dub. 55 cm) bila je ispunjena tamnije sivom zemljom s primjesama smrvljene opeke i žbuke u gornjem sloju te nakupinama gara na različitim mjestima u čitavoj dubini (T. II/1). Sadržavala je veliku količinu ulomaka keramičkih posuda 16.-17. st., jedan čitav mlinski kamen (pr. 44 cm, deb. 4 cm) (T.) te još dva ista takva predmeta, ali u ulomcima, željeznu šarku duž. 7,1 cm, moguće okov lijesa ili veće škrinje⁹ (T. II/2), oveći komad željeznog lima (dijela valjkastog predmeta) nejasne namjene te veću količinu životinjskih kostiju.

SJ 34 (B 36; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, 15, 30 i 57; RD 110 cm, ∇ 99,86). Jama ovalnog oblika (vel. 250 x 320 x 90 cm), lagano sužena prema zaravnjenom dnu, or. S-J. Bila je ispunjena tamno-sivom zemljom sa smrvljenim ostacima žbuke i opeke, među kojima je zatečen i komad staklene troske, moguće ostatak izrade keramičke cakline (T. II/3). U čitavoj dubini i na cjelokupnom prostoru sadržavala je veliku količinu keramike 16.-17. st., nekoliko manjih prapovijesnih i rimskih ulomaka te životinjske kosti, a u njenu sjevernome dijelu bilo je većih ulomaka opeka, jedan imbreks i manji grumen staklene troske.

⁹ Usp. Keller 1971, 263, Taf. 42: 12; McWhirr, Viner, Wells 1982, 88-89, fig. 36; Riha 2001, 47-48, Abb. 22, 37, Taf. 23, 24, Nr. 303-319; Bóna, Nagy 2002, 87, Abb. 40.

SJ 36 (B 41; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 46 cm; ∇ 100,05 m). Pravokutna jama vel. 130 x 70 x 70 cm, or. SZ-JI, zapunjena zemljom bez nalaza, malo tamnijom od okolne žute zdravice.

SJ 44 (B 42; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 55 cm, ∇ 99,44 m). Pravokutna jama vel. 200 x 86 x 60 cm, or. SZ-JI, zapunjena zemljom s primjesama usitnjene žbuke, malo tamnijom od okolne žute zdravice.

SJ 52 (B 34; ispod SJ 1, presijeca ju SJ 11/G 68, presijeca SJ 2; RD 75 cm, ∇ 98,84 m). Pravokutna jama vel. 235 x 120 x 120 cm, zapunjena zemljom kao SJ 11; bez nalaza, osim manjeg broja ulomaka keramike.

SJ 53 (B 34; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presijeca ju SJ 19/G 99; RD 80 cm, ∇ 98,67 m). Pravokutna jama istražene vel. 200 x 60 x 15 cm.¹⁰ U zapuni boje SJ 2 nađeni su mali ulomak dna posude (vjerojatno čaše) od zelenkastog prozirnog stakla, nekoliko puževih kućica, malo ulomaka keramike i životinjskih kostiju, zdrobljena žbuka, pečena zemlja (opeka?¹¹) i gar.

SJ 59 (B 48, 49; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, SJ 72 i SJ 73, dio SJ 67; RD 30 cm, ∇ 98,50 m). Plitka ovalno-četverokutna jama (vel. 220 x 60 x 15 cm), koja se na površini očitovala kao ovalan četverokut mrljave žute i smeđe-sive boje s česticama žbuke, a po dovršenom iskopu iskazala se kao dio SJ 67, koja je presjekla G 108 i G 110.

SJ 61 (B 49; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, povezana sa SJ 60/G 107; RD 55 cm, ∇ 98,50 m). Plitka ovalno-četverokutna jama (vel. 60 x 70 x 20 cm) uz južni rub SJ 60/G 107; u zapuni žuta zemlja s česticama zapečenog maza i gara, s jačim tragovima gorenja u središnjem dijelu.

SJ 64 (B 49; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presijeca ju SJ 74; RD 70 cm, ∇ 97,96 m). Ovalna prapovijesna jama vel. 280 x 85 x 40-50 cm, ispunjena tamnosivom zemljom sa životinjskim kostima i ulomcima grube keramike.

SJ 67 (B 48; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i 73; RD 30 cm, ∇ 98,90 m). Plitka jama (vel. 210 x 170 x 15 cm) ispunjena tamnosivom zemljom koja je na površini sadržavala čestice žbuke, opeke i maza, a u zapuni veoma malo komada grube keramike i jedan životinjski zub.

SJ 70 (B 46; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i SJ 15, povezana sa SJ 71/GA 111; RD 96 cm, ∇ 99,86 m). Jama vel. 340 x 140 x 120 cm. Zapuna se sastojala od nekoliko uništenih cjelina koje nije bilo moguće pouzdano razdvojiti usprkos tome što su se očitovale

¹⁰ Istočni dio jame ostao je izgubljen u sloju iskopa iz 1999.

¹¹ S obzirom na to da je kasnoantičko groblje ukopano u sloj prapovijesnog naselja, smrvljenu pečenu zemlju teško je sigurno opredijeliti kao rasuti maz ili opeku, pogotovo s obzirom na to da je posrijedi mogao biti i antički maz. Ipak, prisutnost žbuke upućuje na rimski sloj.

na presjecima: 1. ruševine GA 111; 2. ukopa 16.-17. st., datiranog prema keramici; 3. novijeg ukopa.

SJ 74 (B 49; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presijeca ju SJ 62/GA 109; RD 90 cm, ∇ 98,05). Prapovijesna jama vel. 260 x 220 x 75 cm, presječena grobnicom, naknadno potpuno uništena. Zapuna se sastojala od sivo-smeđe zemlje s malo ulomaka prapovijesne keramike.

III. OPIS GROBOVA I NALAZA

Napomene

Apsolutne visine (∇) odnose se na dna SJ. Pri opisivanju kostura izostavlja se podatak o osnovnom položaju jer su pokojnici beziznimno bili ispruženi na leđima. Posebno se naznačuje jedino položaj ruku koji je različit, te eventualno odstupanje od prirodnog položaja ispruženih nogu i/ili lubanje. Ukoliko uslijed pomaknutosti kostiju nije jasno jesu li ruke, odnosno ruka, na zdjelici ili na trbuhu, upotrebljava se izraz *krilo*. Orijehtacija se označava kao Z-I i u slučajevima neznatnog otklona, dok se veći otklon predočuje kao SZ-JI. Samo u dva primjera (grobnice, i uopće iznimno na ovome nalazištu, kod dviju grobnica (SJ 62/GA 109, SJ 69/GA 114) pojavljuje se orijetacija S-J s većim (GA 114) ili manjim (109) otklonom prema istoku. Ako predmeti zatečeni u blizini groba nisu dokumentirani kao posebni nalazi, spominju se samo u opisu grobne cjeline; u protivnom se opisuju u rubrici *Prilozi*. Izostanak priloga ne naznačuje se posebno. Predmeti se opisuju ovim redosljedom: stanje sačuvanosti, materijal, opis, mjere, datiranje, analogije. Analogije se donose samo za cjelovito sačuvane predmete ili one kojima je s većom vjerojatnošću moguće rekonstruirati izvorni oblik. U obzir kao analogije uzimaju se predmeti koji spadaju u istu tipološku skupinu, premda se mogu u manjoj ili većoj mjeri razlikovati u pojedinostima oblika ili ukrasa. Ukoliko su odstupanja zamjetna, to se naznačuje izrazom *približna analogija*, dok se rjeđi primjeri (gotovo) identičnih predmeta navode kao *potpuna analogija*. Približne analogije navode se ne samo ondje gdje nema izravnih, nego i ondje gdje takve postoje, čime se nastoji ostvariti uvid u proširenost pojedinih tipova predmeta i njihovih inačica.

Ljudske kosti odredio je dr. sc. Mario Novak iz Odsjeka za arheologiju HAZU, školjkaše dr. sc. Jasna Lajtner iz Biološkog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, puževe muzejska savjetnica Vesna Štamol iz Prirodoslovnog muzeja u Zagrebu, a novac Hrvoje Kalafatić, znanstveni novak u Institutu za arheologiju u Zagrebu.

G 67 (T. III/1, 2)

SJ 10, B 7; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 45 cm; ∇ 99,40 m; pravokutna raka vel. 130 x 45 x 10 cm; u zapuni žuta zemlja bez nalaza; neznatni ostatci smrvljenih i istrunulih kostiju u duž. od 85 cm, spol neodređen; or. Z-I; polovica karike uz desno rame (1), nož uz lijevu potkoljenu (2), balsamarij uz lijevo stopalo (3), vrč ispred lijevog stopala (4), po jedna puževa kućica uz lijevu stranu lubanje i među desnim rebrima (5).

Prilozi

1. Naušnica (?). Sačuvana otprilike polovica predmeta; srebro; žica okruglog presjeka; pr. žice 0,1 cm, pr. obruča 1,1 cm (T. III/3).

2. Nož. Sačuvano čitavo sječivo i dio drške; željezo, drvo; listoliko tijelo debljeg povijenog hrpta (0,2 cm) i stanjenog sječiva s ostatcima tkanine, drvena drška; vel. sječiva 6,9 x 2 cm, vel. drške 3 x 0,4-1 cm (T. III/4).

Približne analogije: Keller 1971, 78, Taf. 30: 1; Lányi 1972, 162, Abb. 56, 1 i d.; Vágó, Bóna 1976, 215, Taf. 5: 56/2 i d.; Petru, Petru 1978, 66, T. XIX: 19; Burger 1979, 85, Taf. 1: 4 i d.; Sági 1981, 10, Abb. 2: 12 i d.; Marijanski-Manojlović 1987, 138, T. 42: 77/8; Istvánovits 1993, 97, Abb. 6: 11 i d.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Balsamarij. Cjelovit; svjetlozeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; dug valjkast vrat s ljevkastim obodom, spljošteno stožasto-kuglasto tijelo, snažno udubljeno dno; vis. 5,6 cm (T. III/5, T. XXXVII/1).

Približne analogije: Šaranović-Svetek 1986, 30, T. XIII: 8; Barkóczi 1988, 221, Taf. XVIII: 221; Ružić 1994, 29, T. XVIII: 1, 2.

Vrijeme: 4. st.

4. Vrč. Nedostaje dio vrata; narančasto-bež glina sa sitnim svjetlucavim primjesama, na čitavoj površini djelomice istrošena olovna caklina, mjestimice u boji gline a drugdje svjetlozelena; valjkasto-stožast vrat s jedva primjetnim usporednim žljebovima uz korijen, trakasta drška zadebljanih rubova između oboda i ramena, loptasto tijelo, na jednoj strani ulupljeno, niska, stožasta, ravna stajaća površina; vis. 18 cm (T. III/6, T. XXXVIII/1).

Analogije: Burger 1966, 203, fig. 96: 39 i d.; Lányi 1972, 143, Abb. 37: 1; Salamon, Barkóczi 1973, 48, Abb. 12: 6; Vágó, Bóna 1976, 216, Taf. 6: 84/1; Mócsy 1981, 211, abb. 21:1, 3; Fülep 1984, 185, Chart II: XIV; Marijanski-Manojlović 1987, 119, T. 23: 28/5; Dautova-Ruševljan 2003, 149, T. 14: 4.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

5. Puževi. Dvije slomljene kućice vrste *cepaea vindobonensis* (živičnjak).

G 68 (T. IV/1, 2)

SJ 11, SJ 18, B 7/34; SJ 11: ispod SJ 1, presijeca SJ 2, 17 i 52, presijeca ju SJ 18; RD 65 cm; ∇ 99,13 m; pravokutna raka vel. 258 x 40-83 x 10 cm; u zapuni žuta zemlja sa smrvljenom finijom rimskom i grubom, vjerojatno prapovijesnom keramikom, pečenom zemljom, žbukom i garom; M 45-55 god.; kostur osrednje sačuvan; or. SZ-II; ruke prekrížene na zdjelici; ispod lijevog gležnja kopča (1), uz lijevo stopalo vrč (2) i čaša (3). S obzirom na to da su nalazi br. 1 i 2 otuđeni za vrijeme iskopavanja, njihov približan opis temelji se na terenskim fotografijama.

SJ 18: okrugla jama (pr. 70 cm) ukopana u SJ dio rake; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, 11 i 17; ∇ 99,31/98,92; u ispuni staklena čaša (prilog br. 4) i rahla smeđa zemlja s mrvicama gara, pečene zemlje i grube keramike, malo tamnija od zapune rake.

Prilozi

1. Pojasna kopča. Potpuno sačuvana; bakarna slitina¹²; ovalna pređica, trn s povišenim vrhom, izdužen pravokutan okov; ukupna duž. oko 6 cm (T. IV/3).

2. Vrč. Potpuno sačuvan, gotovo jednak primjerku G 67.4., osim što je glina crvenija, a mrljava caklina zeleno-crvena (T. IV/4).

Analogije i vrijeme: kao G 67.4.

3. Čaša. U ulomcima, nerestaurirana; svjetlozeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; stožasta, zadebljani obod, zaobljeno dno; stijenke tanje od 0,1 cm; vis. 13 cm (T. IV/5).

Analogije: Migotti 2007, 167, T. VIII: 4 (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4.-6. st.

4. Čaša ili dublja zdjelica. Polomljena, restaurirana gotovo u cijelosti; maslinasto-zeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; zaobljen, ravno odrezan obod, polukružno tijelo, neprimjetno udubljena stajaća površina; deb. stijenki 0,1 cm; vis. 7,3 cm (T. IV/6, T. XXXVII/4).

Analogije: Burger 1966, 227, Fig. 120: 316/2; Lányi 1972, 152, Abb. 46: 1; Burger 1979, 97, Taf. 13: 69/13; Mócsy 1981, 203, Abb. 12: 85, 87; Šaranović-Svetek 1986, 12, T. II: 1; Barkóczy 1988, 57-58, Taf. II: 19.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

¹² Izraz *bakarna slitina*, koji se inače sve više rabi u stručnoj literaturi umjesto riječi *bronca*, ovdje se primjenjuje na nalaze sa Štrbinaca, podvrgnute postupku čišćenja i zaštite od 1999. Prethodni nalazi sa Štrbinaca, kao i usporednice s drugih nalazišta, opisuju se kao *brončani*, ukoliko se tako navode u literaturi. O pitanju uporabe tih dvaju izraza usp. Migotti 2001, 158, bilj. 7; Flück 2005, 61, bilj. 74.

GA 69 (T. V/1-4, T. VI/1)

SJ 5, B 32/33/36/37; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i 15; RD 90 cm; ∇ 100,24-99, 87 m; or. SZ-JI; grobnica (vel. 240 x 140 cm) zidana u pravilnim redovima (mjestimice sačuvano 6 redova u vis. od 37 cm) od čitavih i polomljenih opeka (vel. 27/28 x 42/43 x 5/6 cm), povezanih bijelom žbukom deb. 1-3 cm. Zidovi se od temelja lagano sužavaju prema krovu, a na zapadnoj strani sačuvan je manji ostatak zabata koji upućuje na dvoslivni krov. Uz zapadni rub proteže se pojas tamnije zemlje šir. 10-15 cm, naknadno zapunjen sadržajem SJ 15 (žuta zemlja, nešto tamnija u donjem sloju, te čestice žbuke). U JI dijelu zatečena je tvorevina od zapečene zemlje u obliku polovice oble posude (∇ 100,50 m) (T. VI/1), a na gornjoj opeci po sredini južnog zida nađen je zlatan prsten (1).¹³ Kostur je bio položen na podu popločanom dvama redovima od po 6 opeka, a i sâm je bio djelomice prekriven trima opekama; djelomice sačuvan, pomaknut prema južnom zidu; M 35-40 god.; or. SZ-JI; lijeva (vjerojatno i desna) ruka na zdjelici; uz lijevu stranu lubanje ulomak čaše (2), ulomak čaše ili zdjelice (3) te ulomak vrata posude, moguće balsamarija (4).

Prilozi

1. Prsten. Sačuvan u cijelosti, osim umetka krune koji je ispao prije dospijeća na mjesto nalaza; zlato; trakast obruč, niska stožasta kruna ovalne gornje površine, dvostruk zrnast motiv sastavljen od po tri kuglice na uzdužnim bočnim stranama krune te po dvije kuglice na njenim spojevima s obručem, u udubljenju krune ostatci smjese nepoznatog sastava za učvršćenje umetka; pr. obruča 1,7 cm (T. VI/2, T. XXXIX/4).

Analogije (tip): Burger 1966, 211, fig. 104: 147/3 i d.; Lányi 1972, 168, Abb. 62: 22; Salamon, Bárkoczi 1971, 43, Abb. 7: 14/11; Sokač-Štimac, Bulat 1974, 140, T. II: 8; Farka 1976, 69, Taf. 3: 7; Burger 1979, 89, Taf. 5: 30/1; Mihovilić 1979, 228, T. 2: 12; Guiraud 1989, 188, Type 4c.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Čaša. Manji ulomak zadebljalog oboda; zelenkasto staklo prevučeno smeđom skramom od gorenja; vel. 2,6 x 0,8 cm; deb. stijenke manje od 1 mm; pr. otvora oko 9 cm (T. VI/3).

3. Čaša ili zdjelica. Manji ulomak ramena i ljevkastog vrata (obod nedostaje), prijelaz naglašen dvama plitkim usporednim žljebovima; bjelkasto-zelenkasto staklo; deb. stijenke oko 1 mm; vel. 3 x 3,6 cm (T. VI/4).

¹³ Ovaj bi se nalaz mogao smatrati i izvangrobnim (IG), ali ga uvrštavam među priloge jer je stvarna mogućnost da je izgubljen prilikom okradanja groba.

4. Balsamarij. Manji ulomak kratkog vrata, vratno-ramenog pregiba, moguće dio loptastog balsamarija; svjetlo-zelenkasto staklo s mjehurićima; vel. 2,2 x 1,1 cm, deb. stijenke 0,1-0,2 cm (T. VI/5).

GA 70 (T. VII/1-4, T. VIII/1-3)

SJ 8, B 39; ispod SJ 1 (granica SJ 1 i SJ 2), presijeca SJ 2; RD 94 cm; ∇ 99,37/98,54; grobnica zidana opekama i žbukom, vel. 125 x 117 x 60-80 cm; or. SZ-JI. U gornjem dijelu zidana je od 4 reda čitavih opeka vel. 29-30 x 43-44 x 4-5 cm, vezanih crvenom žbukom, a u donjemu većim i manjim komadima opeka vezanih obilnom, sipkom sivkasto-žutom žbukom. Na unutrašnjim stijenkama mjestimice su sačuvani tragovi ožbukavanja crvenom žbukom. Na visini od 40-50 cm od dna zidovi grobnice počinju se sužavati sustavom ispusta u redovima opeka. Dno je popločano sa 4 reda čitavih seskvipedalnih opeka, tako da se one rubne podvlače pod zidove. Pri dnu SZ dijela sjevernog zida postojala je niša (vel. oko 40 x 40 cm) za koju se zbog pomicanja dviju gornjih opeka prema van ne može pouzdano zaključiti je li zapremala samo debljinu zida (30 cm), ili je stršila iz njega (T. VIII/3). Na dub. od 30-40 cm od početka sačuvanog ziđa u zapuni je zatečeno moćno urušenje pretežno slomljenih krovniha opeka, od kojih su neke bile seskvipedalne, dok su tri primjerka bila znatno veća (60 x 60 x 6-9 cm). Jedna od većih opeka imala je na jednoj strani sačuvan rubni trag žbuke u šir. od 8 cm. Zapuna se inače sastojala od tamne zemlje s malo smrvljene žbuke i komadićima opeke u gornjem sloju te poremećenim ljudskim kostima u čitavoj dubini. Na SZ uglu zida na mjestu izvađene opeke zatečena je lubanja. Na tome je dijelu zid grobnice presjekao plitku jamu (20 cm dub.) zapunjenu tamnijom zemljom, koja je sadržavala nešto ulomaka prapovijesne keramike te još nekoliko kostiju: Ustanovljene su dvije osobe: M 30-35 god., M 15-18 god.

GA 71 (T. VIII/4)

SJ 20, B 34; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i SJ 17; RD 120 cm; ∇ 99,02/98,22 m; zidana grobnica vel. 250 x 160 x 15 cm; or. SZ-JI. Sačuvani su temelji južnog, istočnog i djelomice sjevernog zida u žbuci šir. 30 cm te mjestimice jedan do dva reda opeka povezanih sivo-bijelom žbukom. Od podnice preostala je samo crvena žbuka i nekoliko komada opeke na različitim mjestima. U zapuni je bila tamnija zemlja s ostatcima smrvljene žbuke i manjih komada opeke, razbacanih kostiju (Ž 45-50 god.), malo usitnjene grube keramike te dijelovi dviju posuda (1) i 2 ulomka neodređenog predmeta (2.1., 2.2.).

Prilozi

1. Posude. Dva ulomka (vel. 2,5 x 1,5 x 0,6 cm, deb. stijenke 0,1-0,2 cm) zelenkastog stakla, 1 ulomak (1 x 0,8 cm, deb. stijenke 0,3 cm) svijetlog žučkasto-zelenkastog stakla; oblici posuda nepoznati.

2. Neodređeni predmeti. Dva ulomka predmeta nepoznate namjene; željezo; 2.1. valjkasti komad duž. 1,7 cm, pr. 0,3 cm; 2.2. pljosnati komad vel. 2,1 x 0,5 x 0,2 cm (T. T. VIII/5).

GA 72

SJ 29, B 38; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i SJ 17; RD 90 cm; ∇ 99,76/99,06 m; or. SZ-JI; ruševina zidane grobnice od koje je ostala jama vel. 255 x 110 x 60-70 cm, zapunjena smeđom zemljom sa smrvljenom žbukom, grumenom vapnenca, mikrolitom, manjim i većim komadima opeke (pojedine ukrašene zakrivljenim žljebastim motivima), prapovijesnom i rimskom keramikom te životinjskim i ljudskim kostima (vjerojatno M 30-40 god.). Na različitim mjestima nađeni su predmeti od kojih je samo br. 1 sigurno bio grobni prilog, dok je za preostale to upitno: vrč u zapadnome dijelu na razini podnice (1), poklopac tintarnice na granici SJ 1 i SJ 2 nad JI dijelom grobne jame (2), novac na granici SJ 1 i SJ 2 nad SZ dijelom (3), kuka (4) i dio predmeta, moguće noža (5), oba iz zapune otprilike po sredini grobnice.

Prilozi

1. Vrč. Sačuvan je dio vrata s otvorom, ručka i ulomak oblog tijela; crno-pečena glina na presjeku bež boje, dobro pročišćena, sa sitnim svjetlucavim primjesama, deb. stijenki 0,2 cm; trbuh ovalan, vrat kratak, valjkast, obod malo proširen, trakast, ručka trakasta; pr. otvora 2,9 cm, vis. 10 cm (T. IX/1).

2. Poklopac tintarnice. Valjkast poklopac sa središnjim otvorom za čep i koncentričnim žlijebom uokolo; mjestimice iskrivljen i oštećen; tanki lim od bakarne slitine; pr. 3,1 cm, vis. 0,9 cm (T. IX/2).

Analogije: A. Radnóti, u: Intercisa II, 221, kat. 48, Taf. XLI: 4; Salamon, Barkóczy 1975, 81, Taf. 26: 111/9; Petru, Petru 1978, 67, T. XXIII: 1-4; Bilkei 1980, 89-90, Taf. III: 20 i d., Taf. IV: 121; Dautova-Ruševljan 2003, 114, T. 8: 9; Božič, Feugère 2004, 25, fig. 20: 3.

Vrijeme: 4. st.

3. Novac. Cjelovit, istrošen; bakarna legura; antoninijan; AV: glava cara sa zrakastom krunom udesno, nečitljiv; RV: dvije figure, nečitljiv; 260.-271. (T IX/3).

4. Alatka. Sjekač – rovaš (?); odlomljen vrh iskrivljene oštrice; željezo; četverokutni presjek, deblji trokutasti dio stanjuje se u oštricu; duž. 8,5 cm (T. IX/4).

Analogija: Sokol 1998, 28, br. 47.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

5. Dio alatke (nož ?). Sačuvan manji pločast komad stanjen na jednome kraju; željezo; vel. 2 x 1,8 cm, deb. 0,6-0,1 cm (T. IX/5).

GA 73 (T X/1-4)

SJ 30, B 37; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i SJ 15; RD 105 cm; ∇ 100,59/99,84 m; or. SZ-JI; zidana grobnica vel. 215 x 120 x 65 cm. Ukopna jama nešto je šira od temelja (235 x 135 cm). Na zapadnome dijelu sačuvani su otisci opeke (vel. 43 x 30 cm) u bijeloj žbuci na mjestu zidova i podnice, a na istočnome dijelu, u duž. od 90 cm, veći dio zida od opeke vezane sivkastom žbukom. Ukupno je sačuvano 10 redova opeke vel. 43 x 30 x 4-5 cm, od kojih su pojedine ukrašene udubljenim valovnicama i omegom. Zid se prema vrhu nepravilno sužavao pomoću ispusta, a gornja sačuvana opeka sjeveroistočnog kuta bila je pomaknuta iz ravnine zida. S unutrašnje strane sačuvani su tragovi zidnog žbukanja. Zapuna je sadržavala tamnu sivo-smeđu zemlju s usitnjenom opekom i žbukom te ispreturanim kostima (Ž 45-50 god.). Na vrhu zapune (granica SJ 1 i SJ 2) sjeverozapadnog dijela grobnice zatečen je komad brusnog kamena (1) te lonac, oštećen i ispunjen zemljom, u kojemu je bilo 6 komada rimskog novca: 3 veoma istrošena primjerka na samome vrhu, te 3 znatno bolje sačuvana na dnu (2). Novac je najvjerojatnije bio grobni prilog, dok je posuda (16. -17. st.) nalaz koji svjedoči o poslije-antičkim zbivanjima na tome mjestu (T. X/1).¹⁴

Prilozi

1. Brusni kamen. Ulomak; tinjčasti pješčenjak; zaobljeni vrh kamene alatke; vel. 5 x 4 x 1 cm.

2. Novci. Cjeloviti, dobro sačuvani (1-3), istrošeni (4-6); bakarna slitina, tragovi posrebnjenja (1-4); 6 komada (T. X/5).

2.1. Konstantin I.; AV: CONSTAN-TINVS.AVG, glava cara s lovorovim vijencem desno; RV: PRO[VID]EN-T[IA].AVG, u odsječku ·ASIS, vrata logora s dvije kule, bez vrata, zvijezda iznad kula; kovnica: Siscia; 326.-327; RIC 200.

2.2. Prob; antoninijan; AV: IMP.C.M.AVR.PROBVS.AVG, poprsje cara sa zrakastom krunom u oklopu desno; RV: nečitljiv, vidljivo božanstvo koje stoji, [O]; 276.-282.

2.3. Prob; antoninijan; AV: IMP.C.M.AVR.PROBVS.INVICT.AVG, poprsje cara sa zrakastom krunom u oklopu desno; RV: FELICITAS.AVG, Felicitas stoji nalijevo, drži rog obilja i kaducej; kovnica: Siscia; 276-282; RIC 683.

2.4. Konstantin I.; AV: glava cara s kacigom okrenuta desno; RV: [VIRTVS.EXERCIT] [V]O[T].XX, dva zarobljenika podno tropeja s natpisom VOT XX; 319.-321.

2.5. Konstant; AV: CONSTAN-S.P.F.AVG, poprsje cara s bisernom dijademom u oklopu i plaštu desno; RV: VICTORIAE.D.D.AVGGQ.NN, u odsječku AQ, 2 Vikto-

¹⁴ Posuda je zagubljena (vidi napomenu u *Uvodu*), ali je slična onoj nađenoj 1999. i pogrešno protumačenoj kao kasnoantički nalaz. Migotti, Perinić, 2001, 182, sl. 4.

rije okrenute jedna prema drugoj, svaka drži vijenac; kovnica: Akvileja; 347.-348.; RIC: 77.

2.6. Valentinijan I.; AV: [VALENTINI]-ANVS.[P.F.AVG], poprsje cara s bisernom dijademom u plaštu desno; RV: [SECVRITAS.REI.]PV[BLICAE], Viktorija u pokretu nalijevo, drži vijenac i palmu; 364.-375.

GA 74 (T. XI/1-4)

SJ 7, B 39; ispod SJ 1 (granica SJ 1 i SJ 2), presijeca SJ 2 i SJ 17; RD 102 cm; V 98,93/98,13 m; zidana grobnica vel. 258 x 118 x 80 cm; or. SZ-JI. Podnica i zidovi bili su načinjeni od seskvipedalnih opeka, čitavih ili odrezanih, vezanih obilnom crvenkastom žbukom. Opeke podnice bile su u cijelosti premazane žbukom, djelomice sačuvanom na različitim mjestima. Zidovi su bili građeni od opeka slaganih vodoravno, tako da su im čitavi bridovi na unutrašnjim stijenama, a lomljeni dijelovi na vanjskima, što s vanjske strane ostavlja dojam gradnje slične cementiciju (*opus caementitium*). Zidovi su iznutra bili blago zakošeni od dna prema vrhu a tri gornja reda opeka međusobno izvučena prema unutra, uslijed čega su nastale dvije istake, odnosno podloga za dvostruki krov na dvije vode. Zapuna se sastojala od tamnosive zemlje s česticama smrvljene opeke i žbuke te nešto ulomaka rimske keramike na vrhu i prapovijesne na dnu. Raštrkane kosti dviju osoba (M 35-40 god., D 3-4 god.) ležale su na podnici, a među njima, pretežno na zapadnome dijelu, nađeni su sljedeći prilozi: perle (1), kopča ogrlice (2), ulomci dviju narukvica (3, 4), komadići lima (5), ulomci posude (6).

Prilozi

1. Perle. Cjelovite; prozirno staklo različitih boja; 19 kom (T. XI/5, T. XL/1).

1.1. Spljošteni kvadratni poliedar; šarena u nijansama od bež do tamne boje meda, tehnika mozaika; vel. 0,9 x 0,9 x 0,5 cm; 1 kom.

Analogije: M. R. Alföldi, u: Intercisa II, 442, Abb. 94: 31-32 (karneol); Kloiber 1962, 56, T. XV: 43/3 (karneol); Vágó, Bóna 1976, 231, Taf. 21: 1184/3, 237, Taf. 27: 1308/3 (karneol); Burger 1979, 98, Taf. 14: 70/1 (jantar); Sági 1981, 40-41, Abb. 24: 5 (karneol); Batistić-Popadić 1984-1985, 71, T. I: 4/10 i d. (staklo, almandin); Istvánovits 1993, 101, Abb. 8: 13, 14 (karneol, staklo); Szekeres 1999, 503, Pl. IX: 7 (karneol); Bóna, Nagy 2002, I, 290, Taf. 16: 55/1, II, 180, Abb. 38: 57 (almandin); Dautova-Ruševljan 2003, 55, T. XXII: 44/1 (staklo).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

1.2. Izduženi heksaedar; zelene, vel. 0,8 x 0,6 x 0,6 cm; 2 kom.

Analogije: Migotti 2004, 163-164, G 42.2.2. (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. – 1. polovica 5. st.

1.3. Kockasti poliedar; plave, vel. oko 0,5 x 0,5 x 0,5 cm; 2 kom.

Analogije (staklo): Migotti 2004, 169, G 42.2.1. (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

1.4. Kocka, kvadar i međuoblici; plave, vel. 0,3 x 0,3 x 0,3 cm – 0,3 x 0,3 x 0,5 cm; 14 kom.

Analogije: Burger 1966, 213, Fig. 106: 172/ 7 i d.; Salamon, Barkóczi 1971, 46, Abb. 10: 58/3; Keller 1971, 86, 92, Abb. 27: 19, 20; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 10, 11; Petru, Petru 1978, 65, T. XVI: 8,10, 12; Bertoncej-Kučar 1979, 264, T. I: 4 i d.; Mócsy 1981, 193, Abb. 2: 4 i d; Marijanski-Manojlović 1987, 116, T. 22: 2; Franken II, 843-4, Kat. III.4.8.d; Swift 2000, 90, Fig. 98.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Kopča ogrlice. Cjelovita (slijepljena), bakarna slitina; dvodijelna, od deblje žice pravokutno-zaobljenog presjeka, s alkama i kukom; duž. 2,8 cm i 2,9 cm (T. XI/6).

Analogije: Migotti 2004, 163-164, G. 42.1. (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Narukvica. Ulomak; bakarna slitina; dio trakaste narukvice od tankog lima, ukrašene udubljenim motivom niza klepsidri; vel. 2,4 x 0,4 cm, pr. oko 5 cm (T. XI/7).

Analogije (oblik i ukras): Lányi 1972, 165, Abb. 59: 5, 6; Petru, Petru 1978, 63, T. XIII: 33; Mócsy 1981, 198, Abb. 7: 52; Sokol 1998, 22, br. 17. Analogije (oblik): Migotti, Perinić 2001, 183, T. IV: 4 (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

4. Narukvica. Ulomak; željezo; tanka žica pravokutnog presjeka; duž. 1,8 cm, šir. 0,1 cm.

Analogije: Kloiber 1962, 45, T. XVII: 2; Farka 1976, 73, Taf. 7: 7. Vidi i G 87.7.

Vrijeme: 2. polovica 4. st. – 1. polovica 5. st.

5. Oplata kutije. Devet okruglastih i pravokutnih ulomaka ispupčenog tankog bakarnog lima s većim ili manjim rupama; duž. 0,5 do 1,1 cm; dijelovi oplata drvene kutije (T. XI/8).

Analogije: Fülep 1984, 84-87, Fig. 28: 37, Fig. 30; Gáspár 1986, Taf. CLVIII, CLXXVIII: 786, *passim*.

Vrijeme: 4. st. (3. st.?).

6. Posuda. Sedam malih (1 x 1 cm i manji) ulomaka bezbojnog stakla, stijenki tanjih od 0,1 cm; oblik nepoznat.

GA 75 (T. XII/1)

SJ 31, B 37; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 124 cm; ∇ 100,09/99,69 m; ruševina zidane grobnice u obliku jame vel. 330 x 160 x 40 cm; prema dnu sužena dvjema „klu-

pama“ (duž. na dnu: 290 cm); or. SZ-JI; zapuna se sastoji od tamne rastresite zemlje s malo smrvljene žbuke, ulomaka keramike, životinjskim kostima, većom nakupinom žbuke i opeke na JI dijelu, ispreturanim ljudskim kostima dviju osoba (M 50-55 god., vjerojatno M 35-45 god.) i komadićem stakla (1) u JI dijelu.

Prilog

1. Posuda. Ulomak posude nepoznatog oblika; bezbojno staklo, deb. stijenke 0,1 cm i manje.

GA 76

SJ 32, B 38; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, 17 i 46 (G 88)¹⁵; RD 100 cm; ∇ 99,45/99,00 m; ruševina zidane grobnice u obliku jame vel. 260 x 120 x 0,45-0,55 cm; or. SZ-JI. Sačuvana je mjestimice crvenkasta žbuka podnice te ostatci zidova (ulomci opeka vezanih bijelom žbukom u vis. od 15-20 cm) na krajnjem SZ i JI dijelu. U zapuni je bila tamna rastresita zemlja s nekoliko manjih komada prapovijesne keramike, mrvicama žbuke i opeke, balsamarijem (1) te ispreturanim kostima (Ž 30-35 god.).

Prilog

1. Balsamarij. Cjelovit. Opis (vis. 6,3 cm), analogije i vrijeme kao G 67.3. (T. XII/2, T. XXXVII/3).

GA 77 (T. XII/3, 4)

SJ 6, B 32; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presječena sa SJ 3; RD 1,05 m; ∇ 100,71/100,16 m; ruševina zidane grobnice u obliku jame vel. 275 x 130 x 45 cm; or. SZ-JI. Usprkos moćnoj ruševini od žbuke i velikih komada opeke, od arhitekture su u čvrstom obliku sačuvani jedino mjestimični potezi podnice na čitavom prostoru jame, a osobito na JI dijelu. Nekolicina opeka ukrašena je ravnim i vijugavim žljebovima, a na jednoj se naslućuju tragovi crvenog oslikavanja. Nađen je i ulomak tanje glinene ploče strukture opeke (vel. 10 x 5,5 x 2 cm), ukrašene na rubu prednje strane plastičnom trakom s okruglim udubljenjima, dok je naličje pokriveno tankim slojem bijele žbuke (T. XII/4). U presjeku ruševina se sastoji od sljedećih slojeva (odozdo prema gore): lomljene opeke u obilnoj crvenoj, sipknoj žbuci, veći komadi opeka, crvena žbuka, siva zaglađena žbuka. Podnicu omeđuje plitki nepravilni jarak šir.10 cm, s mjestimičnim manjim komadima opeke. Zapuna od tamne zemlje sadržavala je, osim opeke i žbuke, ispremiješane ljudske i životinjske kosti, malo prapovijesne i rimske keramike te veći broj ulomaka keramike 16.-17. st. U sjevernom profilu ocrta-li su se slojevi uništavanja i zapune, sastavljeni od 4 reda zemlje iz SJ 2 (onaj na ∇

¹⁵ Uslijed poremećenosti slojeva nastale urušavanjem SJ 32 nije bilo moguće točno utvrditi je li zidana grobnica samo dotaknula ili uistinu i presjekla G 88.

99,20 m sadržavao je tragove gorenja, te opeke i žbuke), međusobno razdvojenih sa 4 reda pomiješane žbuke i opeke u tamnijoj zemlji. Od grobnih priloga nađen je samo komadić stakla (1).

Prilozi

1. Staklo. Komadić neravnog svjetlozelenog stakla vel. 2,3 x 2 x 0,5 cm; moguće dio dna posude nepoznata oblika.

GA 78 (T. XIII/1)

SJ 4, B 33; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 100 cm; ∇ 100,28/99,15; ruševina zidane grobnice u obliku jame vel. 240 x 270 x 120 cm; or. SZ-JI. Sačuvane su jedino „krpe“ temeljne žbuke sljedeće strukture (odozgo prema dolje): tvrdi crveni sloj (oko 3 cm), tvrdi bijeli sloj (oko 1 cm), rahlija bijela žbuka (oko 5 cm). Uokolo temelja teče plitki, desetak centimetara širok jarak pokriven žbukom. Zapuna se sastojala od tamne zemlje s moćnim ostatcima opeke, vapnenca i žbuke, mjestimice tvrde poput kame- na, ljudskih i životinjskih kostiju te tragova gorenja. Keramika, pretežno novija (16.-17. st.) te malo prapovijesne i rimske, pojavljivala se samo u gornjoj trećini ruševine. Na različitim mjestima u zapuni zatečen je prilog: intaljo (1) te 2 moguća priloga: slomljena ljuštura školjke (vrsta *slikarska lisanka/ unio pictorum*) i cjelovita ljuštura puža (vrsta *živičnjak/cepaea vindobonensis*).

Prilozi

1. Intaljo. Cjelovit; neprozirno staklo; svjetloplav umetak i tamnoplav okvir – imitacija ahata, tzv. *nicolo*, poprsje muškarca okrenutog nadesno, s nejasnim šiljatim predmetom na praznoj površini između glave i okvira te s nečitkim natpisom uokolo glave; vel. 1,5 x 1,4 x 0,3 cm (T. XIII/2, T. XXXIX/5).

Približne¹⁶ analogije: Middleton 1991, 116, br. 208; Geszthely 2000, 120: 48.

Vrijeme: 1. st. (?); 3. st. (?).

G 79 (T. XIII/3-4)

SJ 33, B 32; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 90 cm; ∇ 100,13 m; pravokutna raka vel. 230 x 85-100 x 15 cm; u zapuni žuta zemlja bez nalaza; Ž 30-35 god.; kostur osrednje sačuvan; or. SZ-JI; lijeva ruka pružena uz tijelo; komadići narukvice na prsima (1).

Prilozi

1. Narukvica. Tri manja ulomka; kost; neukrašena trakasta narukvica s rupicama

¹⁶ Nije mi uspelo pronaći dobrih usporedbi ni u gliptici ni u novcu. Uslijed istrošenosti portretne osobine nisu posve jasne, a predmet nalik koplju nepoznat je u takvom obliku i položaju.

za zakovice i tragovima zelene bakarne patine; ukupna duž. 6 cm, šir. 0,4-0,6 cm, deb. 0,1 cm, pr. oko 8,5 cm.

Analogije: Migotti, Perinić 2001, 189, T. X: 1 (a-g); Migotti 2004, 232, T. XIII: 1 (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

G 80 (T. XIV/1, 2)

SJ 37, B 41; ispod SJ 1, presijeca SJ 15; RD 35 cm; ∇ 100,60 m; pravokutna raka poremećena oranjem, proširena u donjem desnom kutu, vel. 180 x 70-80 x 7 cm; u zapuni žuto-crna zemlja (SJ 15) i 1 mikrolit; M 20-25 god.; kostur dobro sačuvan; or. SZ-JI; lijeva ruka pružena uz tijelo, desna položena preko prsiju, dotiče lakat lijeve.

G 81 (T. XIV/3, 4)

SJ 58, B 35; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 55 cm; ∇ 98,44 m; pravokutna raka vel. 210 x 90-98 x 23 cm, u južnom dijelu dotaknuta (moguće poremećena) urušenom grobnicom (SJ 21); u zapuni tamnosiva zemlja s ulomcima grube prapovijesne keramike i 4 cjelovite puževe kućice, po dvije od vrstâ *cepaea vindobonensis* i *fruticicola fruticum*; M 50-55 god.; kostur dobro sačuvan; or. SZ-JI; ruke položene na zdjelicu; čavao u šupljini donje vilice (1), vrč uz desno stopalo (2), čaša uz desnu potkoljenicu (3).

Prilozi

1. Čavao. Cjelovit, osim odlomljenog svinutog završetka; željezo; četverokutan presjek, tijelo piramidalnog oblika, glava četvrtasta, zaobljenih uglova; duž. 6 cm (T. XV/1).

Analogije: Burger 1966, 217, fig. 110: 212/ 4 i d.; Vágó, Bóna 1976, 226, Taf. 16: 1079/2 i d.; Fülep 1984, 133, fig. 99: 11/1-7; Marijanski-Manojlović 1987, 113, T. 17: 17/2; Dautova-Ruševljan 2003, 69, T. XXXVI: 54/2.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Vrč. Potpuno sačuvan; crvenkasta glina sa sitnim svjetlucavim primjesama, djelomice istrošena, mrljasta smeđe-svjetlozelena olovna caklina na čitavoj površini; valjkasto-stožast vrat s proširenim, dvostruko obrubljenim obodom, trakasta drška zadebljalih rubova, rame naznačeno plitkim koncentričnim žljebovima, loptasto tijelo, niska dvostožasta noga, ravna stajaća površina; vis. 18,2 cm (T. XV/2, T. XXXVIII/2).

Analogije: Burger 1966, 205, fig. 98: 61 i d.; Lányi 1972, 143, Abb. 37: 8; Vágó, Bóna 1976, 217, Taf. 7: 105/7 i d.; Burger 1979, 95, Taf. 11: 52/11; Fülep 1984, 135, fig. 101: 30/1; Migotti i drugi, 1988, 69, 202a; Dautova-Ruševljan 2003, 148, T. 13: 3, 14: 12.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Čaša. Sačuvana oko 1/4 u ulomcima; prozirno svjetlozeleno staklo s mjehurićima zraka; stijenke tanje od 0,1 cm; stožasto tijelo, zadebljao obod kapljastog presjeka, dno malo udubljeno; pretpostavljena vis. 12 cm (T. XV/3).

Analogije: Barkóczy 1988, 83, Taf. IX: 103; Ružić 1994, 51, T. XXXVIII: 12; Migotti 2001, 160, T. V: 4.

Vrijeme: 4. st.

G 82 (T. XV/4-5)

SJ 39, B 41; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 66 m; ∇ 100,16 m; pravokutna raka vel. 215 x 85 x 44 cm; u zapuni zemlja svjetložute boje s ulomcima prapovijesne keramike; M 30-35 god.; kostur izvrsno očuvan; or. SZ-JI; ruke prekrižene na zdjelici.

GA 83

SJ 40, B 41/42; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 70 cm; ∇ 99, 89 m; urušena grobnica vel. 290 x 155 x 51 cm; sačuvano oko 1 m dužine temeljne bijele žbuke sjevernog zida, s komadićima opeke širine zida (30 cm); u zapuni tamna zemlja s raspršenim kostima (M 50-55 god.), komadima opeke i smrvljenom žukom te ulomkom posude (1).

Prilog

1. Posuda. Ulomak dna zdjele ili boce; zelenkasto staklo s mjehurićima; zakrivljen komad vel. 5 x 4,5 cm, deb. stijenke 0,1 cm.

G 84 (T. XVI/1, 2)

SJ 42, 42 a, B 42; SJ 42: ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 80 cm; ∇ 99,80 m; pravokutna raka vel. 165 x 60 x 15 cm; u zapuni zemlja svjetložute boje s malo ulomaka grube prapovijesne i rimske keramike i smrvljene žbuke; or. SZ-JI; kostur (spol neodređen) sačuvan samo u mjestimičnim istrunulim tragovima na položaju nalaza, zatečenih na ∇ 99,95 m (4) do 99,80 m (1,2): privjesci (1), perle (2), bula (3), ulomak narukvice (4), komadić karičastog oklopa (5), vrč (6). Na mjestu nalaza priloga 1, 2 i 4 zemlja je bila tamnija, a sadržavala je pepeo i ugljen.

SJ 42 a: ispod SJ 1, presijeca SJ 2; 25 cm JZ od SJ 42; ovalna površina tamnije zemlje (vel. 25 x 30 cm) s nakupinom ulomaka opeke i žbuke. Neposredno poviše u SJ 1 zatečen je brončani novac (moguće prilog 7). Postoji mogućnost da je SJ 42 a bila u nekom odnosu sa SJ 42 (vidi *Razmatranja*).

Prilozi

1. Privjesci

1.1. Cjelovit; neprozirno crno staklo; oblik bačve, masivna uška, umetnute bijele niti; duž. 2,1 cm (T. XVI/3, T. XXXIX/1).

Analogije: Girardi Jurkić, Džin 2003, 153: 217; približne analogije: Migotti 2004, 168, G 45.14.2.

Vrijeme: 4. st.

1.2. Cjelovit, osim odlomljene uške; neprozirno crno staklo; nepravilan šuplji kvadar na jednome kraju valjkast, dvije uzdužne nasuprotne plohe ukrašene motivom oštre valovnice izvedene plavom reljefnom niti; duž.3,3 cm (T. XVI/3, T. XXXIX/1).

Analogije: Migotti 2004, 168, G. 45.1 (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Perle. Pretežno cjelovite; neprozirno staklo različitih boja, jantar; 7 kom (T. XVI/4).

2.1. Stožasta lopta; staklo; crna boja i reljefna valovnica od bijelih, odnosno svjetlozelenih niti; vel. 1,6 x 1,6 x 1,2 cm; 1,5 x 1,5 x 1 cm; 1,2 x 1,2 x 1,2 cm; 1,9 x 1,9 x 1 cm; 4 kom.

Analogije: M. R. Alföldi, u: Intercisa II, 442, Abb. 94: 51, 52; Barkóczi 1960, 114-117, á. 31: 15, 32: 7; Burger 1966, 214, fig. 107: 184 i d.; Keller 1971, 86, Abb. 27: 22; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 26, 28, 30, 31, 2; Vágó, Bóna 1976, 218, 226, Taf. 8: 133/1, 16: 1080/1; Bertonecelj-Kučar 1979, 270, T. 3: 47-49; Tempelmann-Mączyńska 1985, 53, Taf. 6: 265c; Franken II, 843, Kat. III.4.7.c i d.; Swift 2000, 90, 114 fig. 98, 139 (Augst). Približne analogije (drukčija temeljna boja i motivi – višestruke valovnice, krugovi i slično): M. R. Alföldi, u: Intercisa II, 442, Abb. 94: 50; Barkóczi 1960, 114, á. 31: 15; Burger 1966, 214, fig. 107: 184 i d.; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 27, 29, 33, 34; Vágó, Bóna 1976, 216, Taf. 6: 86; Schulze 1978, 51, Abb. 1: 2-4; Salamon, Barkóczi 1971, 47, Abb. 11: 71/19; Bertonecelj-Kučar 1979, 270, T. 5.; Sági 1981, 28-29, Abb. 13: 56/12; Tempelmann-Mączyńska 1985, 52-58, Taf. 5-8; Franken II, 843, Kat. III.4.7.c i d.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.2. Spljoštena lopta; staklo; bijela, vel. 0,7 x 0,7 x 0,6 cm; 1 kom.

Analogije: Migotti 2004, 169, G. 45.14.9 (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.3. Izduženi poliedar; staklo; svjetlozeleno-srebrnasta; 0,8 x 0,5 x 0,5 cm; 1 kom.

Analogije: Burger 1966, 227, fig. 120: 316/4; Salamon, Bókoczi 1971, 46, Abb. 10: 58/3; Petru, Petru 1978, T. XVII: 4; Bertonecelj-Kučar 1979, T.5; Marijanski-Manojlović 1987, 135, T. 39: 68/1.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.4. Stožasti valjak s uskom uzdužnom šupljinom; okrhnut rub, dva duboka ureza na tijelu; jantar; vel. 2,9 x 1,8 x 1,5-1,9 cm; 1 kom.

Analogije: M. R. Alföldi, u: Intercisa II, 442, Abb. 94: 46; Burger 1966, 202, fig. 95: 24/11, 13 i d.; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 51, 52; Vágó, Bóna 1976, 216, Taf. 6: 86 i d.; Jovanović 1978, 44, sl. 89; Burger 1979, 103, Taf. 19: 102/2; Mócsy 1981, 193, Abb. 2: 5;

Batistić-Popadić 1984-1985, 72, T. II: 13/39 i d.; Templemann- Mączyńska 1985, 24, T 15: 406; Donati 1996, 268: 153; Franken II, 922-4, Kat. V.6.7b; Dautova-Ruševljan 2003, 55, T. XXII: 44/1.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Bula. Cjelovita; bakarna slitina; ovalno-loptasta, načinjena od 1 preklapljenog komada lima izbočenih ploha i nazupčanih rubova te položene valjkaste uške; vel. $2,4 \times 2 \times 0,8$ cm (T. XVI/5, T. XXXIX/2).

Analogije: Burger 1966, 221, Fig. 114: 261/7; Lányi 1972, 170, Abb. 64: 11; Salamon, Barkóczi 1975, 78, Taf. 24: 43/ 8 i d.; Vágó, Bóna 1976, 216, Taf. 6: 91 i d.; Sági 1981, 22-23, Abb. 7: 3; Fülep 1984, 132, Fig. 98: 4/2; Košćević 1991, 46-47, br. 246, 247, T. XII, 190-194; Mayr 1991, 37, Abb. 21 (srebro).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

4. Narukvica. Svijeni ulomak; bakarna slitina; trakasta, ukrašena nizom krugova s točkom po sredini, razdvojenih snopovima usporednih kosih crta; trag lemljenja olovom ili kositrom na unutrašnjoj strani jednoga kraja; duž. 6 cm, šir. 0,3-0,4 cm (T. XVI/6).

Analogije (oblik i ukras): Burger 1979, 97, Taf. 13: 69/9; Marijanski-Manojlović 1987, 132, T. 36: 60/5, 6. Analogije (oblik): kao G 74.3.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

5. Karičasti oklop. Ulomak; željezo; 3 manje čitave karike i ostatci dviju polomljenih nanizani na (sačuvanu) polovicu većeg koluta, ostatci tkanine; vel. $1,9 \times 1,3$ cm (T. XVI/7).

Literatura: Migotti 2007 b.

Vrijeme: 4.-5. st.

6. Vrč. Potpuno sačuvan, osim manjih oštećenja na obodu, ručka slijepljena; crvenkasta glina sa sitnim svjetlucavim primjesama, djelomice istrošena mrljasta smeđe-zelena olovna caklina primijenjena jednoliko na gornjim dvjema trećinama površine, dok je na donju nanesena tek mjestimice; valjkasto-stožast vrat s proširenim trakastim obodom, trakasta drška zadebljanih rubova, rame naznačeno plitkim koncentričnim žljebovima, ravna prstenasta stajaća površina; vis. 18,3 cm (T. XVI/8, T. XXXVIII/3).

Analogije i vrijeme: kao G 67.4.

7. Novac. Veoma istrošen; bakarna legura; Konstantin I.; posmrtni kov; Konstantinovi nasljednici; kovnica pod nadzorom Konstancija II.; AV: [DV. CONSTANTINVS.P.T.AVGG], glava Konstantina pokrivena velom, okrenuta desno; RV: [V]N.M[R], Konstantin ogrnut velom, stoji okrenut desno; 347.-348. (T. XVI/9).

GA 85 (T. XVII/1-4)

SJ 43, B 42/47; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 78 cm; ∇ 99,69 m; or. SZ-JI; djelomice razorena grobnica (vel. 245 x 130 x 10-130 cm) zidana naizmjeničnim redovima sivo-bijele žbuke i opeke, iznutra ožbukana crvenom zaglađenom žbukom, zidova zakošenih od temelja prema krovu. Na istočnoj strani ostao je sačuvan uski potez podnice od malih ulomaka opeke vezanih obilnom sivom žbukom i pokrivene debelim slojem sive i crvene žbuke. U zapuni je bila mrljava sivo-smeđa zemlja s malo ulomaka grube keramike i smrvljene opeke i žbuke, s perlom (1) te ispreturanim kostima.

Prilog

1. Perla. Okrhnuti rubovi; bakarna slitina; oblik bačve; duž. 0,5 cm (T. XVII/5).
Analogije i vrijeme: (staklo, u bronci nepoznate): kao G 113.2.2.

GS (?)¹⁷ 86 (T. XVIII/1, 2)

SJ 21, B 35; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 70 cm; ∇ 97,98 m; pravokutna raka vel. 180 x 65 x 45 cm; D 12-13 god.; kostur slabo sačuvan; or. Z-I; lijeva ruka na zdjelici; na dnu rake na dva mjesta (između vrata i desnog ramena, te uzduž lijeve noge) tragovi istrunule drvene daske; u zapuni tamnija siva zemlja s česticama opeke i žbuke; komad (6,5 x 8,5 x 1,5-2,5 cm) kalcificirane žbuke na mjestu lijevog boka; pojasna kopča poviše tjemena (1), lukovičasta fibula uz desnu stranu glave (2), novac neposredno poviše kostura u predjelu trbuha (3), čavao (?) uz desnu potkoljenicu (4).

Prilozi

1. Kopča. Cjelovita (pređica i okov); bakarna slitina; pređica ovalna, trapezoidnog presjeka, sa završecima u obliku stiliziranih životinjskih glava, trn trakast, s dva ureza pri korijenu, vrškom povijen preko alke, okov ovalan, načinjen od presavijenog komada lima spojenog dvjema zakovicama (jedna nedostaje); ukupna vel. 3,8 x 3,5 cm (T. XVIII/3).

Potpune analogije: Burger 1966, 215, fig. 108: 194/2 i d.; Keller 1971, 248, Taf. 25: 4; Salamon, Barkóczy 1975, 80, Taf. 25: 68/6 i d.; Petru, Petru 1978, 55, T. I: 29; Sommer 1984, 60, T. 24: 5 i d.; Marijanski-Manojlović 1987, 121, T. 25: 34/1; Bitenc, Knific 2001, 24, br. 52.

Vrijeme: 2. polovica 4. st. – početak 5. st.

2. Fibula. Prelomljena na luku i na spoju igle s gredom, oštećena bradavica jedne

¹⁷ Ostaci daske na dnu rake mogli bi potjecati od drvenoga lijesa, ali i od daske na koju je pokojnik mogao biti položen. Vidi *Razmatranja*.

lukovice; bakarna slitina; lukovičasta fibula tipa Pröttel 3/4 C/D, puna, stubasto profilirana greda, ovalne spljoštene lukovice sa štapićastim bradavicama, kratki strmi luk i neznatno proširena noga ukrašeni motivom grane, a noga i nizom trapezoidnih rubnih pelti; oba presjeka loma na luku ispunjena urezanim mrežastim motivom; vel. 7,1 x 4,6 cm (T. XVIII/4).

Analogije: Kloiber 1962, 50, T. XIX: 1; Burger 1966, 218, fig. 111: 218/2; Keller 1971, 34, Abb. Typ 4C; Petru, Petru 1978, 57, T. V: 3; Burger 1979, 93, Taf. 9: 39/1 i d.; Pröttel 1988, 359-364; Swift 2000, 14, 21; Abb. 4a(C), 4c, 5; Dautova- Ruševljan 2003, 63, T. XXX: 1.

Vrijeme: 2. polovica 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Novac. Cjelovit, istrošen; bakarna legura; Konstancije II.; AV: DN. CONSTANTIVS.P.F.AVG, poprsje cara s bisernom dijamantom u oklopu i plaštu desno; RV: FEL.TEMP.RE-PARATIO, u odsječku CONS[], u polju M, vojnik kopljem probada palog konjanika koji je okrenut prema vojniku i pruža ruku (tip FH 3); kovnica: Konstantinopol; 355.-361.; RIC 137 (T. XVIII/5).

4. Čavao (?). Ulomak deblje žice okruglastog presjeka s tragovima drveta na čitavoj površini; željezo; duž. 2,5 cm, pr. 0,2 cm.

G 87 (T. XIX/1, 2)

SJ 45, B 43; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 45 cm; ∇ 99,40 m; pravokutna raka vel. 190 x 65-70 x 46 cm; Ž 25-30 god.; kostur dobro sačuvan; or. SZ-JI; desna ruka na zdjelici, lijeva pružena uz tijelo; u zapuni mrko-žuta ispremiješana zemlja (SJ 1 i SJ 2) s nekoliko manjih komadića sive prapovijesne posude; masivno dno (moguće jedne te iste posude) uz lijevo bedro; perle i kopča ogrlice pod glavom (1, 2) 4 prstena (3.1., 3.2., 3.3., 3.4.) na istom prstu lijeve ruke, 2 prstena na drugom prstu lijeve ruke, ali na različitim člancima (4, 5), narukvica na desnoj ruci (6), tri narukvice na lijevoj ruci (7, 8, 9).

Prilozi

1. Perle. Pretežno cjelovite; prozirno i neprozirno staklo različitih boja, kost; 43 kom. (T. XIX/3).

1.1. Loptasti kolut; prozirno tamnoplavo staklo; vel. otprilike 0,25 x 0,25 x 0,2 cm; 27 kom.

Analogije: Migotti 2004, 169, G 45.14.8. (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

1.2. Šesterobridni izduženi poliedar (nekoliko inačica); prozirno zeleno staklo, neprozirno zeleno staklo s bjelkastom patinom te svjetloplavo i žućkasto-bijelo staklo; duž. 0,3-0,6 cm; 9 kom.

Analogije i vrijeme kao GA 74.1.2.

1.3. Kockasti poliedar; kost; tamno bež boja, poliranje; vel. 0,4 x 0,4 x 0,5 cm; 0,5 x 0,5 x 0,3 cm; 2 kom.

Analogije i vrijeme: kao GA 74.1.3.

1.4. Rebraste (segmentne); kost; bjelkaste, na jednom ulomku tragovi crvenkaste prevlake, vjerojatnije hrđe nego boje; duž. 1,2 cm; 1 cm; 2 čitava primjerka i 3 u ulomcima.

Analogije (u staklu i metalu): Keller 1971, 86, Abb. 27: 18; Vágó, Bóna 1976, 233, Taf. 23: 1236/8; Petru, Petru 1978, 66, T. XVI: 12; Burger 1979, 91, Taf. 7: 35/8; Tempelmann-Maczyńska 1985, 33- 35, Taf. 2: 10/94. Približne analogije (perle s manjim brojem jasnije razdvojenih loptastih članaka): Burger 1966, 228, Fig. 121: 332/2 i d.; Salamon, Barkóczi 1971, 42, Abb. 6: 2/9 i d.; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 24; Bertonecjlj-Kučar 1979, T. 5; Fülep 1984, 140, Fig. 106: 60/2; Marijanski-Manojlović 1987, 122, T. 26: 35/2; Franken I, 343, Abb. 279: 9; Swift 2000, 90, fig. 98.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Kopča ogrlice. Cjelovita (slijepljena); srebro; dvodijelna, prizmatično tijelo s navojima žice na krajevima, odnosno petljama i kukom; duž. 2,4 cm i 2 cm. Približne analogije (pretežno nedostaju navoji žice na krajevima): Burger 1966, 206, fig. 99: 72/2 i d.; Salamon, Barkóczi 1971, 42, Abb. 6: 7/25; Lányi 1972, 170, Abb. 64A: 8; Vágó, Bóna 1976, 230, Taf. 20: 1134/4a i d.; Petru, Petru 1978, 65, T. XVIII: 1; Burger 1979, 99, Taf. 15: 77/1; Fülep 1984, 132, Fig. 98: 1/4; Marijanski-Manojlović 1987, 118, T. 22: 28/1 (T. XIX/4).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3.1. Prsten. Cjelovit; srebro; trakasti obruč ukrašen izrezbarenim motivom trokutaste valovnice na čitavoj površini; pr. 1,8 cm (T. XIX/5.1.).

Analogije (oblik i ukras): Keller 1971, 109, Taf. 14: 7; Lányi 1972, 168, Abb. 62: 7; Burger 1979, 102, Taf. 18: 96/2; Pollak 1993, 183, Taf. 17: 149/3.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3.2. Prsten. Isti kao 3.1., necjelovit (T. XIX/5.2).

3.3. Prsten. Isti kao 3.1., ali oštećen i slijepljen (cjelovit); bakarna slitina.

3.4. Prsten. Isti kao 3.3., necjelovit.

4. Prsten. Cjelovit (slijepljen); željezo, bakarna slitina; trakast željezni obruč, pločasta četverokutna kruna od bakarne slitine ukrašena urezanim motivom kosog križa; pr. 1,7 cm (T. XIX/6).

Analogije: Burger 1966, 215, Fig. 108: 190/4; Lányi 1972, 168, Abb. 62: 30, 31; Burger 1979, 88, Taf. 4: 25/6a; Mihovilić 1979, T. 2: 46; Marijanski-Manojlović 1987, 132, T. 36: 60/8.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

5. Prsten. Sačuvana polovica trakastog obruča s proširenjem za krunu; željezo; pr. 1,4 cm; oblik i ukras vjerojatno kao br. 4, ali nošen na gornjem članku prsta, sudeći prema tragu na kosti (T. XIX/7).

Analogije: Lányi 1972, 168, Abb. 62: 2; Vágó, Bóna 1976, 211, Taf. 1: 8/3; Fülep 1984, 142, Fig. 108: 88/2; Migotti, Perinić 2001, 189, T. X: 6.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

6. Narukvica. Cjelovita, iskrivljena; bakarna slitina; žičan obruč ukrašen nizovima plitkih okomitih ureza na dijelovima koji prethode lepezasto raskucanim i izljebljenim završetcima; pr. 4,5-5,5 cm (T. XIX/8).

Analogije: Kloiber 1962, 35, T. XIII: 14 a i d.; Burger 1966, 204, fig. 97: 50 i d.; Keller 1971, 100, Abb. 29: 2; Lányi 1972, 164, Abb. 58: 55-57; Vágó, Bóna 1976, 223, Taf. 13: 105/2 i d.; Petru, Petru 1978, 62, T. XII: 22; Burger 1979, 100, Taf. 16: 83/1, 2; Marijanski-Manojlović 1987, 128, T. 32: 51/3; Swift 2000, 167, fig. 213; Dautova-Ruševljan 2003, 139, T. 4: 3.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

7. Narukvica. Dva ulomka, otprilike polovica predmeta, ostatci tkanine; željezo; neukrašena žica okruglog presjeka; pr. 6 cm (T. XIX/9).

Analogije (presjek okrugao do eliptičan, ili nije naznačen): Kloiber 1962, 35, T. XIII: 6; Burger 1966, 222, Fig. 115: 269/1, 229, Fig. 121: 333/4; Salamon, Barkóczi 1971, 44, Abb. 8: 31/10 i d.; Vágó, Bóna 1976, 16, Taf. 1: 8/6; Burger 1979, 102, Taf. 18: 96/9; Mócsy 1981, 193, Abb. 2: 15 i d.; Dautova-Ruševljan 2003, 56, T. XXIII: 44/6; Flück 2004, 99, Taf. 5: 17/4.

Vrijeme: 2. polovica 4. st. – 1. polovica 5. st.

8. Narukvica. Dva ulomka spojena zakovicom od bakarne slitine; kost; neukrašena trakasta, spljošten ovalan presjek, šir. 0,4 cm.

Analogije i vrijeme: kao G 79.1.

9. Narukvica. Dva manja ulomka, od kojih jedan spojen s prilogom G 87.7., ostatci tkanine; kost, moguće smeđa boja (ili željezna hrđa); trakasta, spljošten ovalan presjek, šir. 0,4 cm.

Analogije i vrijeme: kao br. 8.

G 88 (T. XX/1, 2)

SJ 46, B 43; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i SJ 15, dodiruje ga ili presijeca SJ 32 (GA 76), što je prouzročilo neobičan položaj i odnos lijevog stopala i staklene posude; RD 66 cm; ∇ 99,09 m; pravokutna raka vel. 200 x 80 x 40 cm; u zapuni svjetložuta

zemlja s mrvicama žbuke; Ž 30-35 god.; kostur dobro sačuvan; or. SZ-JI; lijeva ruka na zdjelici, desna pružena uz tijelo i malo podvučena pod zdjelicu; zdrobljena boca ispod malo uzdignutog lijevog stopala (1).

Prilog

1. Boca. U ulomcima, djelomice restaurirana; svjetlozeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; stijenke tanje od 0,1 cm, osim na rubu oboda (0,1 – 0,15 cm); ljevkast vrat ravno odrezanog ruba, loptasto tijelo, neznatno udubljeno dno; vis. 16,3 cm (T. XX/3).

Analogije: E. B. Thomas, u: Kloiber 1962, 103; Šaranović-Svetek 1986, 22, T. IX: 3; Barkóczy 1988, 142, Taf. XXVI: 308 a; Lazar 2003, 144-146, sl. 42: 6.2.8.

Vrijeme: 2. polovica 3. st. – 4. st.

GA 89

SJ 35, B 36; ispod SJ 1, presijeca SJ 2. Tragovi opeke i žbuke – vjerojatno grobnica koja se podvlačila pod sjeverni rub iskopa; neistraženo.

G 90 (T. XX/4, 5)

SJ 47, B 41; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 59 cm; ∇ 100,50 m; pravokutna raka vel. 185 x 75-80 x 30 cm; u zapuni svjetložuta zemlja bez nalaza; Ž 35-40 god.; kostur osrednje sačuvan; or. SZ-JI; lijeva ruka na zdjelici, desna pružena uz tijelo.

GA 91

SJ 14, B 32; ispod SJ 1, presijeca SJ 2. Tragovi opeke i žbuke – vjerojatno grobnica koja se podvlačila pod sjeverni rub iskopa; neistraženo.

GS 92 (T. XXI/1, 2)

SJ 41, B 42/47; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 50 cm; ∇ 99,76 m; ukop u drvenome sanduku u pravokutnoj raci vel. 265 x 65-70 x 50 cm; u zapuni mrko-žuta ispremiješana zemlja (SJ 1 i SJ 2) sa sitnim ulomcima grube keramike, smrvljene opeke i žbuke te 2 oštećene puževe kućice vrste *helix pomatia* (veliki vinogradnjak); M 35-40 god.; kostur dobro sačuvan; or. SZ-JI; ruke prekrížene na zdjelici; uokolo kostura 16 velikih (duž. 11-12 cm) željeznih čavala od drvenog lijesa, s ostacima drva i bijele smjese nepoznata podrijetla; uz desnu šaku ostatci zdrobljene posude (1).

Prilog

1. Čaša (?) Dvadesetak malih ulomaka, pretežno oboda čaše, vjerojatno stožaste; žuto-smeđe staklo; zadebljali rub kapljastog presjeka; deb. stijenki 0,1 cm i manje.

G 93 (T. XXI/3-4)

SJ 50, B 44; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 90 cm; ∇ 98,60 m; pravokutna raka vel. 250 x 80 x 20 cm; u zapuni mrko-žuta ispremiješana zemlja (SJ 1 i SJ 2) sa sitnim česticama opeke i žbuke, ulomcima keramike te jednom cjelovitom puževom kućicom vrste *cepaea vindobonensis* (živičnjak); M 35-40; or SZ-JI; kostur dobro sačuvan; lubanja podignuta, odnosno nagnuta naprijed, kao da je glava bila na povišenoj podlozi; ruke pružene niz tijelo; zdrobljena čaša uz lijevo stopalo (1).

Prilog

1. Čaša. Sačuvana djelomice u ulomcima; svjetlozeleno staklo, stijenke tanje od 0,1 cm; stožasta čaša ravnog, u sredini snažno uvučenog dna i ravno odrezanog, prstenastog oboda bez zadebljanja; vis. 12,5 cm (T. XXI/5).

Analogija: Barkóczy 188, 83, Taf. IX: 102. Približne analogije: Ružić 1994, 51, T. XVIII: 12; Migotti 2001, 160-161, T. VII: 2.

Vrijeme: 2. polovica 4. st.

G 94 (T. XXII/1, 2)

SJ 51, B 44; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 70 cm; ∇ 98,81 m; pravokutna raka vel. 170 x 60 x 60 cm; u zapuni mrko-žuta ispremiješana zemlja (SJ 1 i SJ 2) sa sitnim česticama opeke i žbuke te ulomcima keramike; D 8,5-9,5; or SZ-JI; kostur dobro sačuvan; lubanja zabačena unatrag, donja vilica na položaju desnog ramena; ruke u krilu; naušnica s lijeve strane lubanje (1), narukvica na desnoj ruci (2), novac na donjoj vilici (3).

Prilozi

1. Naušnica. Cjelovita; bakarna slitina, staklo; obruč od žice okruglog presjeka, privjesak u obliku kapljaste perle od tamnozelenog stakla nataknete na trakastu žicu; ukupna duž. 3,4 cm (T. XXII/3, T. XXXIX/3).

Analogije za perlu: Lányi 1972, 169, Abb. 63: 3; Burger 1979, 96, Taf. 12: 68/2 i d.; Sági 1981, 48, Abb. 32: 83/8 i d. Analogija za oblik naušnice nepoznata; o ishodištu oblika vidi u *Razmatranjima*.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Narukvica. Cjelovita; bakarna slitina; obruč od žice okruglog presjeka, krajevi međusobno preklapljeni u obliku petlje; pr. 5 cm (T. XXII/4).

Analogije: Kloiber 1962, 46, Taf. XVIII: 34/2, 3; Lányi 1972, 166, Abb. 60: 8; Vágó, Bóna 1976, 222, Taf. 12: 962/2; von Schnurbein 1977, 251, Taf. 190: 11; Petru, Petru 1978, 63, T. XIII: 43; Swift 2000, 132-133, Fig. 158.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Novac. Cjelovit, istrošen; bakarna slitina; Konstancije II.; AV: D.N. CONS[TANTINVS.P.F.AVG] – mala pločica, nije otkovan cijeli tekst kalupa, poprsje cara s bisernom dijademom u oklopu i plaštu desno; RV: [FEL.TEMP.PRE-PARATIO], u odsječku SIS, vojnik kopljem probada palog konjanika; 351.-361. (T. XXII/5).

G 95 (T. XXIII/1, 2)

SJ 16, B 7; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presijecaju je SJ 3 i 9; RD 75 cm; ∇ 99,52 m; pravokutna raka vel. 175 x 90-100 x 0,40 cm; u zapuni tamnosiva zemlja bez nalaza; kostur 1 (Ž 35-40 god.) osrednje sačuvan, kostur 2 (D 0-0,5 god.) slabo sačuvan; or. SZ-JI; ruke podignute prema ramenima; naušnice (1) i ukosnica (2) s desne strane lubanje, perle (3), kopča za ogrlicu (4) i 2 prstena (5, 6) na predjelu vrata, ostatci smrvljene posude (7) uz oba stopala. Mogući prilozi: komadić tinjca uz posudu (8) te 2 sićušne puževe kućice, jedna među desnim rebrima, a druga uz vrat, među perlama (9).

Prilozi

1. Naušnice, par (1.1., 1.2.); jedna gotovo cjelovita, djelomice slijepljena, od druge sačuvan samo manji dio obruča i petlje privjeska; bakarna slitina, staklo; okrugao žičan obruč s privjeskom u obliku valjkaste šesterokutne perle od bjelkastog stakla, nataknete na žicu i omeđene dvama žičanim zavijutcima; duž. 3,3 cm (T. XXIII/3).

Analogije: Migotti, Perinić 2001, 187, T. VIII: 3 (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Ukosnica. Cjelovita; srebro; tijelo okruglog presjeka, glava poliedarska, na dvjema plohama plitka pravokutna udubljena poput pečata; duž. 6,3 cm (T. XXIII/4).

Analogije: Kloiber 1962, 66, T. XXII: 4, 5 (gagat); Keller 1971, 83 (bez ilustracije, različiti materijali); Lanyi 1972, 172, abb. 66: 10 (različiti materijali); Burger 1979, 77, Taf. 23: 4/45 i d.; Dular 1979, 283, T. II: 2-4 (kost); Koščević 1981, 11, br. 18 (različiti materijali); Pop-Lazić 2002, 70, sl. 22: 16, 17 (kost).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Perle. Pretežno cjelovite, manji broj oštećenih ili polomljenih; staklo različitih boja; 79 cijelih komada i 7 ulomaka (T. XXIII/5, T. XL/2).

3.1. Izduženi valjkasti heksaedar; cjelovite; jedna veća od tamnozelenog prozirnog stakla, dvije manje od svjetlozelenog neprozirnog stakla; duž. 0,5-0,7 cm; 3 kom.

Analogije i vrijeme: kao G 87.1.2.

3.2. Valjak; svjetlozeleno neprozirno staklo s bjelkastom patinom; duž. 0,5-0,7 cm; 9 kom.

Analogije; Migotti 2004, 170, G. 45.14.12 a, b; 14.13. (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3.3. Dvostožaste; tamnoplavo neprozirno staklo; duž. 0,7 cm; 2 kom.

Analogije: Salamon, Barkóczy 1971, 45, Abb. 9: 42/6; Petru, Petru 1978, 65, T. XVI: 5; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 7; Vágó, Bóna 1976, 227, Taf. 17: 1098; Bertonec-kučar 1979, 257, T. 1: 4; Sági 1981, 17, Abb. 5: 17 i d.; Fülep 1984, 140, fig. 106: 60/2; Templemann-Maçzińska 1985, 32, T. 1: 59, 64; Franken II, 843-4, Kat. III.4.8d.; Swift 2000, 90, fig. 98.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3.4. Pločast kolut; tamnoplavo poluprozirno staklo; pr. 0,45-0,5 cm; 3 kom.

Analogije: Migotti 2004, 170, G. 48.1. (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3.5. Loptast kolut; tamnoplavo prozirno staklo; pr. 0,4 cm; 1 kom.

Analogije i vrijeme: kao G 87.1.1.

3.6. Spljošten dvostruki stožac; tamnoplavo prozirno staklo; pr. 0,5 cm; 1 kom.

Analogije: Keller 1971, 86-87, Abb. 27: 9; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 53; Petru, Petru 1978, 65, T. XVI: 13; Vágó, Bóna 1976, 219, Taf. 9: 167/1; Sági 1981, Abb. 5: 17 i d.; Templemann-Maçzińska 1985, 32, T. 1: 61, 63; Marijanski-Manojlović 1987, 112, T. 16: 16/1 i d.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3.7. Kocka, kvadar i međuoblici; neprozirno zeleno staklo, bjelkasta patina, žućkasto staklo sa zlatno-srebrnastom prevlakom (1 kom.); duž. 0,2-0,7 cm; 23 kom.

Analogije i vrijeme: kao GA 74.1.4.

3.8. Zrno leće; zeleno neprozirno staklo, bjelkasta patina; pr. 0,3-0,4 cm; 25 kom.

Analogije: Migotti 2004, 161, G. 39.1. (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3.9. Kockast poliedar; tamnoplavo prozirno staklo; vel. 0,2 x 0,2 x 0,2 cm – 0,3 x 0,3 x 0,3 cm; 12 cijelih kom. i 7 ulomaka.

Analogije i vrijeme: kao GA 74.1.3.

4. Kopča ogrlice. Cjelovita, slijepljena; bakarna slitina; dvodijelna, trokutasto proširena pločasta tijela s petljama (u jednoj je zaglavljena perla oblika 3.7.) i kukom; duž. 2,5 cm, 2,7 cm (T. XXIII/6).

Analogije: Migotti 2004, 167, G. 45.11. (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

5. Prsten. Cjelovit, iskrivljen, slijepljen; željezo, olovo i/ili srebro, kositar; žičan obroč okruglog presjeka, s ostatkom tkanine; visoka stožasta kruna okrugle gornje površine, umetak od svjetlosive slitine s tragovima urezivanja na reljefnoj površini, prizor nejasan; pr. obruča 1,7 cm, vis. krune 0,9 cm (T. XXIII/7).

Analogija: Sokol 1998, 20, br. 4. Približne analogije: Burger 1966, 227, fig. 120:

328/3; Keller 1971, 110, Taf. 22: 14; Vágó, Bóna 1976, 221, Taf. 11: 458/6; Guiraud 1989, 188, Fig. 26, Type 4a; Migotti i ostali 1998, 53, br. 164; Migotti 2007, 167, T. VIII: 1.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

6. Prsten. Cjelovit; srebro; trakast obroč preklopljenih krajeva; pr. 1,7 cm (T. XXIII/8).

Analogije: Farka 1976, 70, Taf. 4: 7/2; Vágó, Bóna 1976, 232, Taf. 22: 1186/2; Burger 1979, 90, Taf. 6: 34/10c. Približne analogije (zatvoren obroč): Migotti, Perinić, 2001, 192, T. XIII: 7, 8 (i ondje navedena literatura).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

7. Čaša s ručkama (svjetiljka?). Razmrvljena, svjetlozeleno staklo s mjehurićima i staklenom hrđom; deb. stijenki manja od 0,1 cm, osim na rubovima i ostatku ručke; čaša zadebljalog oboda kapljastog presjeka s ručkama (svjetiljka?).

Moguća analogija: Fadić 1998, 249, Fig. 3.

Vrijeme: 4.-5. st. (?)

8. Tinjac. Komadić tinjca, minerala iz skupine silikata; vel. 2,2 x 1,6 x 0,3 cm.

9. Puževi. Dvije cjelovite kućice, obitelj *hygromiidae*, pr. 0,2 cm (usp. G 103.2.5.).

GA 96

SJ 54, B 7/38; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 140 cm; ∇ 99,31/98,55 m; ruševina zidane grobnice u obliku jame vel. 210 x 110 x 75-80 cm, koja se na dub. od 45 cm od vrha sužava na dužinu od 70 cm; or. SZ-JI; u gornjem sloju (30-ak cm) zapune žuta zemlja sa smrvljenim opekama, žbukom i keramikom, ispod toga sipka sivo-smeđa zemlja s ispreturanim ljudskim kostima (Ž 30-35 god.).

G 97 (T. XXIV/1)

SJ 57, B 36; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presijeca ju SJ 34; RD 45 cm; ∇ 100,50 m; pravokutna raka vel. 55 x 50 x 20 cm; u zapuni zemlja kao u SJ 34; Ž 30-40 god.; sačuvane samo potkoljenice; or. SZ-JI.

GA (?) 98 (T. XXIV/2)

SJ 55, B 7; ispod SJ 1, presijeca SJ 3; RD 116 cm; ∇ 99,54/99,18 m; moguće ruševina zidane grobnice, koja se na površini očitovala kao četverokut (vel. 280 x 15 x 30-40 cm) žute zemlje s mnogo smrvljenih čestica opeke i žbuke te nešto keramike. Ispod toga zemlja je bila bez nalaza, a u SJ 1 poviše SJ 55 nađene su ljudske kosti; Ž 35-45 god.

G 99 (T. T XXIV/3, 4)

SJ 19, B 34; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 83 cm; ∇ 98,70 m; pravokutna raka vel.

200 x 65-80 x 10 cm; u zapuni tamnija zemlja s nekoliko ulomaka grube keramike te mjestimice mrvicama gara; Ž 30-35 god.; kostur veoma dobro sačuvan; or. SZ-JI; lijeva ruka na zdjelici, desna prebačena preko trbuha, dotiče lakat lijeve; nalazi iz SJ 53 (komadić stakla i nekoliko puževih kućica vrste *cepaea Vindobonensis* moguće su ostatci grobnih priloga.

GS 100 (T. XXV/1, 2)

SJ 49, B 43/44; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 77 cm; ∇ 98,14 m; ukop u drvenome lijesu (sačuvan samo u mjestimičnim tragovima istrunulog drveta poviše zdjelice i nogu; na dnu rake ne uočavaju se) i pravokutnoj raci vel. 190 x 70 x 60 cm; u zapuni mrko-žuta ispremiješana zemlja (SJ 1 i SJ 2) s usitnjenom keramikom; Ž 50-55; or. SZ-JI; kostur dobro sačuvan, osim istrunule lubanje položene na udubljenje ispunjeno tamnijom zemljom bez nalaza; lijeva ruka na trbuhu, desna na zdjelici; čaša uz lijevo stopalo (1).

Prilozi

1. Čaša, gotovo u cijelosti restaurirana od ulomaka; žućkasto-svjetlozeleno staklo s mjehurićima zraka, deb. stijenki 1 mm i manje; ljevkasto tijelo, zadebljao obod, proširena stajaća površina s blago udubljenim dnom; vis. 8,7 cm (T. XXV/3).

Analogije: Šaranović-Svetek 1986, 15, T. III: 6; Ružić 1994, 51, T. XXXVIII: 5; Približne analogije: Barkóczi 1988, 79-80, Taf. VIII: 90; Lazar 2003, 117-118, sl. 35: 3.9.2.; Migotti 2004, 174, T. XIX: 3.

Vrijeme: 2. polovica 4. st. – 1. polovica 5. st.

GS 101 (T. XXVI/1, 2)

SJ 56, B 44; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 85 cm; ∇ 98,09 m; ukop u drvenome lijesu (sačuvan u tragu istrunulog drveta uz lijevi gornji dio kostura, u vis. od 10 cm) i pravokutnoj raci (vel. 270 x 140 x 65 cm) opremljenoj sa sjeverne i južne strane zemljanom „klupom“ šir. 20 cm i vis. 25 cm; u zapuni tamnosmeđa mrljava zemlja s malo ulomaka rimske keramike te usitnjene opeke i žbuke; uz lijevu zdjelicu, neznatno podvučen pod nju, komad rimske opeke (vel. 12 x 15 x 4 cm); Ž 45-50; or. SZ-JI; kostur dobro sačuvan, desna ruka na trbuhu, lijeva na zdjelici; okovi drvene kutije sačuvane u tragovima istrunula drveta ispod lubanje i s obje njene strane (1), boca ispred lijevog stopala, unutar sanduka (2).

Prilozi

1. Okovi drvene kutije. Četiri komada, djelomice oštećeni, jedan sačuvan polovično; bakarna slitina, mjed; uzdužni kutni okovi od lima bakarne slitine s po dvije mjedene zakovice na gornjem i donjem rubu, trn i kapica zakovica spojeni kositrenim lemom; ostatci drva na metalu; duž. 3,7 cm (T. XXVI/3).

Analogije: Burger 1966, 209, Fig. 102: 136/1; von Schnurbein 1977, Taf. 129: 937, 7-9; Gáspár 1986, 188, Taf. CLXXXII: 926.

Datacija: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Boca. Cjelovita; svjetlozeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; deb. stijenki 0,1 cm (vrat) i manje; ljevkast obod, stožast vrat, loptasto tijelo, neznatno udubljeno dno; vis. 13,6 cm (T. XXVI/4, T. XXXVI/4).

Analogije i vrijeme: kao G 106.9.

G 102 (T.XXVII/1, 2)

SJ 22, B 34; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 105 cm; ∇ 98,06 m; raka se nije jasno raspoznavala; u zapuni tamnosiva zemlja bez nalaza; M 30-35 god.; kostur osrednje sačuvan; or. SZ-JI; ruke u krilu, položaj nije posve jasan.

GS 103 (T. XXVII/3, 4)

SJ 38, B 41; ispod SJ 1, presijeca SJ 15; RD 87 cm; ∇ 100,03 m; ukop u drvenome sanduku i u pravokutnoj raci vel. 200 x 79 x 25 cm; Ž 40-45 god.; or. SZ-JI; kostur dobro sačuvan, lijeva ruka na zdjelici, desna ispružena, malo odmaknuta od tijela; u zapuni SJ 15 (tamnije smeđa zemlja s prapovijesnom keramikom i životinjskim kostima); uokolo kostura 12 čavala (T. XXXVIII/4) četvrtastog presjeka i pločasto raskucanih glava (duž. 10-12 cm, deb. različita), s ostacima hrastova drva i bijele smjese nepoznatog sastava; po jedna naušnica uz svako uho (1), perle i 2 puževe kućice u predjelu vrata i prsiju (2), kopča ogrlice ispod vrata (3), 1 željezna narukvica (4), vjerojatno po jedna drvena (5) i bjelokosna (6), te neutvrđen broj koštanih narukvica (7) oko zgloba lijeve ruke, ulomak tankog lima među koštanim narukvicama (8), školjka između bedara (9), 5 komada novca između lijeve potkoljenice i stijenke sanduka (10), vrč ispred desnog stopala (11), hrpica slomljenog stakla uz lijevi gležanj (12).

Prilozi

1. Naušnice, par (1.1., 1.2.); cjelovite; zlato, staklo; žičani obruč s petljom i kukom, privjesak od stakla u obliku izduženog heksaedra (1.1. svjetlozeleno neprozirno staklo s bjelkastom patinom; 1.2. neprozirno smeđe staklo) nataknut na žicu, na oba kraja perle granulirani prsten a na donjemu i gljivasti dodatak; 1.1. duž. 3 cm; 1.2. duž. 3,3 cm (T. XXVIII/1).

Analogije i vrijeme: kao G 95.1.

2. Perle. Cjelovite, pojedine iskrivljene; zlatan lim, staklo; 36 kom (T. XXVIII/2, T. XL/3).

2.1. Oblik bačve; zlatni lim; duž. 0,7-0,9 cm; 32 kom.

Analogije (zlatni i brončani lim): Burger 1966, 222, Fig. 115: 265/6; Salamon,

Barkóczy 1971, 42: 6/18; Keller 1971, 86, Abb. 27: 1; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 15; Vágó-Bóna 1976, 232, Taf. 22: 1213/2; Burger 1979, 105, Taf. 21: 125/1; Marijanski-Manojlović 1987, 109, T. 13: 11/3 i d.

2.2. Spljošten valjkast heksaedar; neprozirno zeleno staklo s bjelkastom patinom; duž. 0,7 cm; 1 kom.

Analogije: Keller 1971, 247, Taf. 24: 6; Bertoncelj-Kučar 1979, 257-8, T. 3: 35. Približne analogije i vrijeme: kao G 87. 1.2.

2.3. Izduženi heksaedar; neprozirno zeleno staklo s bjelkastom patinom; duž. 0,6 cm; 2 kom.

Analogije i vrijeme: kao G 87.1.2.

2.4. Lopta; prozirno žućkasto staklo, srebrnasta prevlaka; pr. 0,3 cm; 1 kom.

Analogije: Migotti 2004, 162, G 39.1.3. i ondje navedena literatura.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.5. Puževi. Dvije cjelovite kućice, obitelj *hygromiidae*, pr. 0,5 cm.

3. Kopča ogrlice. Cjelovita; zlato; 2 piramidalna članka četvrtastog presjeka, s navojem i petljom na jednom kraju i kukom na drugome; ukupna duž. 3,2 cm (T. XXVIII/3).

Analogije i vrijeme: kao G 87.2.

4. Narukvica. Loše sačuvana polovica predmeta s ostacima tkanine; željezo; žica četvrtastog presjeka; pr. 5,6 cm (T. XXVIII/4).

Analogije i vrijeme: kao GA 74.4.

5. Narukvica. Dva ulomka; drvo, srebrna slitina; trakasta, s okomitim brazdama, lom na jednom ulomku spojen srebrnom zakovicom; duž. 1 cm, 1,3 cm (T. XXVIII/5).

Analogije (kost): McWhirr, Viner, Wells 1982, 129-130, Fig. 80: 196a; Flück 2005, 96, Taf. 2: 5, 6, 7.

Vrijeme: 2. polovica 4. st.

6. Narukvica. Tri ulomka; bjelokost (?); bež boja, zaglađena površina; trakasta; duž. 1,3 cm, 1,2 cm, 1,5 cm, šir. 0,4 cm, deb. 0,2 cm.

Analogije i vrijeme: kao G 79.1.

7. Narukvice. Ukupno 53 ulomka duž. 0,7-5,5, cm, neodređen ukupan broj predmeta; kost, bakarna slitina (zakovice); trakaste narukvice spljoštenog D-presjeka, među kojima se prema veličini i prirodnoj boji kosti raspoznaje najmanje 5 različitih primjeraka, od kojih jedan obojen smeđe-crvenom bojom; šir. 0,3-0,4 cm, deb. 0,1-0,3 cm.

Analogije i vrijeme: kao G 79.1.

8. Oplata narukvice. Ulomak tankog bakarnog lima vel. 0,4 x 0,5 cm; lagano svinut, 2 usporedna plitka žlijeba; dio metalne oplate završetka koštane ili drvene narukvice.

Analogije: McWhirr, Viner, Wells 1982, 129-130, Fig. 80: 196a; Flück 2005, 96, Taf. 2: 5, 6.

Vrijeme: 4. st.

9. Školjka. Veći dio lijeve ljuštore vrste *unio crassus* (T. XXVIII/6).

10. Novci. Cjeloviti, dobro sačuvani; bakarna legura; 5 komada (T XXVIII/7).

10.1. Magnencije; AV: D.N.MAGNEN-TIVS.P.F.AVG, poprsje cara bez dijademe u oklopu i plaštu desno; REV: GLORIA.ROMANORVM, u odsječku AQP; 350.-351.; RIC 161 ili 162.

10.2. Magnencije; AV: D.N.MAGNEN-TIVS.(P.F).AVG (A iza glave cara), poprsje cara bez dijademe u oklopu i plaštu desno; RV: GLORIA.ROMANORVM, u odsječku AQP, 2 Viktorije okrenute jedna drugoj, između drže vijenac s natpisom VOT V MVLT X, ispod vijenca oznaka *; 351.; RIC 173.

10.3. Konstancije Gal; AV: D.N.CONSTANTIVS.NOB.C, Δ iza glave, vidljiv trag prekova preko drugog dijela legende, poprsje cara bez dijademe udesno; RV: [FEL. TEMP.RE]-PARATIO, vojnik kopljem probada palog konjanika, prvi dio legende i oznaka kovnice u odsječku prekovani i nečitljivi; 351.-354.

10.4. Konstancije Gal; AV: D.N.CONSTANTIVS.NOB.C, Δ iza glave; kovnica u odsječku nije otkovana, poprsje cara bez dijademe udesno; RV: FEL.TEMP.RE-PARATIO, vojnik kopljem probada palog konjanika; 351.-354.

10.5. Konstancije; pločica manja od kalupa, odsječak nije otkovan; AV: D.N.CONSTA[NTIVS.P.F.AVG] (Δ iza glave), prekovan, u prekovu D.N.CONST i Δ, poprsje cara s bisernom dijademom u oklopu i plaštu desno; RV: [F]EL.TEMP.[RE-PAR]ATIO, vojnik probada palog konjanika kopljem; 348.-354.

11. Vrč. Gotovo cjelovit, restauriran. Maslinasto-zeleno staklo s mjehurićima, deb. stijenki 0,1-0,5 cm; tanjurast obod, valjkast vrat, u donjoj trećini vrata valjkast ukrasni prsten, a oko oboda isti takav ali s 5 kapljastih dodataka, između oboda i ramena široka trakasta ručka s jakim rebrom po sredini, koljenasto prelomljena, svinuta i priljubljena uz obod, ovalno rebrasto tijelo, stožasta noga s unutrašnje strane duboko uvučena a s vanjske rebrasta, prstenasta stajaća površina, rub ispunjen srebrnastom smjesom nepoznata podrijetla; vis. 24 cm (T. XXVIII/8, T. XXXVI/1).

Približne analogije: Šaranović-Svetek 1986, T. VII: 2; Mócsy 1981, 195, Abb. 4: 20; Fülep 1984, 133, Fig. 99: 11/5; Barkóczy 1988, Taf. LI: 483, LIII: 489, LIV: 490; Prammer, Möslein, 2008, 226-227, Cat. No. II.22.e.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

12. Posuda. Petnaest pretežno veoma malih ulomaka prozirnog tamnožutog stakla prevučenog staklenom hrđom; oblik posude nepoznat, ali je sačuvan ulomak vrha stožasto udubljenog dna; deb. stijenki 0,1-0,2 cm.

G 104 (T. XXIX/1, 2)

SJ 66, B 48; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 35 cm; ∇ 99,35; uočljiv samo JI dio pravokutne rake vel. 105 x 20 x 10 cm; u zapuni tamnije smeđa zemlja bez nalaza; M 40-45; or. Z-I; sačuvane samo duge kosti nogu; novac otprilike na položaju glave (1).

Prilog

1. **Novac.** Dio okrhnut, istrošen; olovna legura; Klaudije II. ili Kvintil; antoninijan; AV: glava cara sa zrakastom krunom; RV: ?; oko 270. (T. XXIX/3).

G 105 (T. XXX/1, 2)

SJ 63, B 49; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 90 cm; ∇ 97,95 m; pravokutna raka vel. 170 x 90 x 40 cm, iskošena u odnosu na kostur; u zapuni tamnosmeđa zemlja s malo komadića rimske keramike, 1 životinjskim zubom, ispečenom zemljom i garom; Ž 35-40; or. SZ-JI; kostur dobro sačuvan, desna ruka na prsima, lijeva na zdjelici; perle oko vrata (1), narukvica na desnoj ruci (2), zdrobljena boca s dvije ručke uz lijevo stopalo (3).

Prilozi

1. **Perle.** Cjelovite i polomljene; jantar, prozirno tamnoplavo i zeleno staklo; 13 kom.

1.1. Kvadar; jantar; duž. 1,7 cm; 1 kom (T. XXX/3, T. XL/4).

Analogije: Burger 1966, 203, Fig. 96: 32/2 i d.; Batistić-Popadić 1984-1985, 72, T. II: 13/39 i d.; Tempelmann-Mączyńska 1985, 70-72, T. 15: 408.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

1.2. Spljošten valjak; jantar; duž. 1,5 cm; 1 kom.

Analogije: Burger 1966, 202, Fig. 95: 24/11 i d.; Batistić-Popadić 1984-1985, 76, T. VI: 25/89 i d. (staklo); Tempelmann-Mączyńska 1985, 70-72, T. 15: 407.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

1.3. Kolut; jantar; pr. 0,7 cm; 1 kom.

Analogije: Burger 1966, 202, Fig. 95: 24//8, 12 i d.; Vágó-Bóna 1976, 212, Taf. 2: 19a/3; von Schnurbein 1977, 191, Taf. 103: 1; Batistić-Popadić 1984-1985, 75, T. V: 24/83 i d.; Tempelmann-Mączyńska 1985, 67, T. 15: 390.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

1.4. Izdužen heksedar; zeleno staklo; duž. 0,8 cm, 1 kom.

Analogije i vrijeme: kao GA 74.1.2.

1.5. Kockast poliedar; tamnoplavo staklo; duž. (šir.) 0,4-0,7 cm; 6 kom.

Analogije i vrijeme: kao GA 74.1.3.

1.6. Kockasti poliedar s udubljenim krugovima na svim plohama; tamnoplavo

staklo; 1 kom.

Analogija: Migotti, u: Migotti i drugi 1998, 64, G 196 lj (bronca).

Vrijeme: kao 1.4.

1.7. Zrno leće; tamnoplavo staklo; duž. 0,4-0,5 cm; 2 kom.

Analogije i vrijeme: kao G 95.3.8.

2. Narukvica. Cjelovita; bakarna slitina; obruč od deblje žice okruglog presjeka s trokutasto raskucanim završecima, ukrašenima udubljenim motivima kruga sa središnjom točkom i nizom usporednih kosih crta; pr. 5,2 cm (T. XXX/4).

Analogije za oblik i motiv: M. R. Alföldi, u: Intercisa II, 420, Abb. 90: 24; Kloiber 1962, 35, T. XIII: 16a/13; Burger 1966, 220, Fig. 113: 252/4 i d.; Vágó-Bóna 1976, 233, Taf. 23: 1236/1; Burger 1979, 88, Taf. 4: 25/4b. Analogije za oblik: Keller 1971, 100, Abb. 29: 2; Lányi 1972, 164, Abb. 58: 55-58; Petru, Petru 178, 62, T. XII: 20, 22, 25; Sági 1981, 34, Abb. 19: 62/4c, 5.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Boca. Slomljena, gotovo u cijelosti restaurirana; zeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; deb. stijenki 0,3-0,8 cm; valjkast vrat, ljevkast obod, 2 trakaste, žlijebljene ručke, oštro prelomljena ramena, valjkasto tijelo, udubljeno dno; vis. 17,6 cm (T. XXX/5).

Približne analogije: Barkóczy 1988, 202-203, Taf. LVIII-LIX: 504-506; Ružić 1994, 16, T. VII: 4.

Vrijeme: 4. st.

G 106 (T. XXXI/1, 2)

SJ 65, B 48; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 75 cm; ∇ 98,77 m; pravokutna raka vel. 200 x 60 x 45 cm; u zapuni tamnosiva zemlja s usitnjenim česticama žbuke, opeke, ispečene zemlje i dosta ulomaka rimske keramike; or. SZ-JI; kosti gotovo u cijelosti uništene, osim zubâ, odrasla osoba (vjerojatno Ž) i D; perle oko vrata (1), 2 narukvice od bakarne slitine na lijevoj ruci (2, 3) i jedna na desnoj (4), tri koštane narukvice na lijevoj ruci (5, 6), boca uz lijevo stopalo (7).

Prilozi

1. Perle. Pretežno cjelovite; prozirno tamnoplavo i zeleno staklo; 46 kom. (T. XXXI/3, T. XL/5).

1.1. Dvostruk valjak sa suženjem između 2 članka (cjelovit oblik nepoznat); tamnoplavo staklo s mjestimice istrošenom srebrnastom prevlakom; duž. 1,7 cm.

Prerezan valjak (segmentne); tamnoplavo staklo; duž. 0,3 cm; 2 kom.

Analogije: Tempelmann-Maczyńska 1985, 33, Taf. 2: 91a.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

Valjkasti kolut; plavo i zeleno staklo; duž. 0,2 cm; 20 kom.

Analogije: Lányi 1972, 169, Abb. 63: 6. Oblik potpuno odgovara jednom segmentu (polovici) perli 1.2.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

1.4. Loptast kolut; plavo staklo; duž. 0,25 cm; 1 kom.

Analogije i vrijeme: kao G 87.1.1.

1.5. Kolut; plavo i zeleno staklo sa zlatastom prevlakom; duž. 0,2 cm, vis. 0,08-0,1 cm; 23 kom.

Analogije (isključujući veličinu) i vrijeme: kao G 95.3.4. i 3.5.

2. Narukvica. Cjelovita; bakarna slitina; nepravilan kolut od žice okruglog presjeka sa zašiljenim krajevima obilježenima jedva primjetnim urezima; vel. 5,3 x 6,3 cm (T. XXXI/4).

Analogije: Pollak 1993, Taf. 22: 186/5, 6; 191; Migotti 2004, 232: T. XIII: 3 (s literaturom).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

3. Narukvica. Cjelovita; bakarna slitina; kolut u obliku cijevi s jednim zašiljenim krajem koji ulazi u rebrastu šupljinu drugoga; pr. 5,5 cm (T. XXXI/5).

Analogije: Migotti, Perinić 2001, 192, T. XIII: 3 (s literaturom).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

4. Narukvica. Cjelovita; bakarna slitina; trakast obruč od lima ukrašen nizom udubljenih rombova i točaka u međuprostorima, s napravom za zatvaranje sastavljenom od rupe na jednome kraju i trakaste kuke na drugome; pr. 5,4 cm, šir. trake 1,1 cm (T. XXXI/6).

Analogije: Migotti, Perinić 2001, 183, T. IV: 4 (s literaturom).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

5. Narukvica. Cjelovita; kost, bakarna slitina (zakovice), tragovi poliranja na vanjskoj površini; obruč ovalnog presjeka i preklapljenih, stanjenih krajeva međusobno pričvršćenih dvjema zakovicama; pr. 5,6 cm (T. XXXI/7).

Analogije: Migotti 2004, 232, T. XIII: 1 (s literaturom).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

6. Narukvica. Tri ulomka jedne ili dviju narukvica; kost, bakarna slitina (zakovice); obruč ovalnog presjeka; jedan ulomak ukrašen nemarno udubljenim motivom grane; duž. 5,7 cm, 3,1 cm i 2,3 cm (T. XXXI/8).

Analogije i vrijeme: kao GA 79.1. i G 106.5.

7. Boca. U ulomcima, nerestaurirana; zelenkasto staklo s mjehurićima i tragovima razvlačenja; deb. stijenki: manje od 0,1 cm do 0,15 cm; iskrivljen tanjurast obod, valjkast vrat, okruglo-ovalan trbuh, duboko uvučeno dno; vis. 16,3 cm (T. XXXI/9).

Analogije: Barkóczy 1988, 138, T. XXIV: 290. Približne analogije: Šaranović-Svetek 1986, 23, T. X: 4; Ružić 1994, 14-5, T. V; Lazar 2003, 140-142, sl. 41: 6.2.3.

Vrijeme: 4. st.

G 107 (T. XXIX/4, 5)

SJ 60, B 48 /49; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, povezana sa SJ 61; RD 50 cm; ∇ 98,60 m; pravokutna raka vel. 195 x 75 x 25 cm, iskošena u odnosu na kostur; u zapuni mrhljiva smeđa zemlja s vrlo malo komadića rimske keramike; M 35-40; or. SZ-JI; kostur osrednje sačuvan; ruke prekržižene na trbuhu; novac na zdjelici (1).

Prilog

1. **Novac.** Cjelovit, veoma istrošen; bakarna legura; Konstancije II.; AV: [D.N.C] ONS[TANTIVS.P.F.AVG], poprsje cara s bisernom dijademom u oklopu i plaštu desno; RV: [FEL.TEMP.REPARATIO], u polju lijevo P, vojnik kopljem probada palog konjanika; 351.-361. (T. XXIX/6).

G 108 (T. XXXII/1, 2)

SJ 72, B 48; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, povezan sa SJ 73, presijeca ga SJ 67; RD 40 cm; ∇ 98,62 m; nepravilna pravokutna raka vel. 195 x 70 x 0,35 cm; u zapuni tamno-siva zemlja s malo ulomaka keramike te smrvljenom žbukom i opekrom. Usprkos dodirivanju s G 110 (SJ 73) koji je ukopan nešto dublje, nije uočeno njihovo eventualno preklapanje; Ž 35-40; or. SZ-JI; kostur osrednje sačuvan; desna ruka podignuta prema ramenu, lijeva u krilu; uz desnu potkoljenu čaša (1), na grudima balsamarij (2).

Prilozi

1. **Čaša.** Cjelovita; svjetlozeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; deb. stijenki manja od 0,1 cm; ljevasto tijelo, zadebljao obod, proširena stajaća površina s blago udubljenim dnom; vis. 9 cm (T. XXXII/3, T. XXXVII/5).

Analogije i vrijeme: kao G 100.1.

2. **Balsamarij.** Cjelovit; plavkasto-zeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; deb. stijenki 0,1 cm; valjkast vrat, tanjurast obod, ovalno tijelo, blago udubljeno dno; vis. 5,9 cm (T. XXXII/4, T. XXXVII/2).

Analogije: Burger 1966, 223, Fig. 116: 270/4; Pirling 1966/2, 65-66, grob 108, Taf. 43: 8; Šaranović-Svetek 1986, Balsamariji XI, 10A (1.-4. st.). Približne analogije: Barkóczy 1988, 113, Taf. XVII: 195 (1. st.), 114, Taf. XVII: 199 (3.-4. st.).

Datacija: 4. st.

GA 109 (T. XXXII/5)

SJ 62, B 49; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, povezan sa SJ 60; RD 90 cm, ∇ 98,20 m; gotovo

potpuno razorena pravokutna građevina vel. 250 x 160 x 65 cm; na sjevernoj strani sačuvani tragovi dna od žbuke i manjih komada opeke u vis. od 5 cm; or. SI-JZ; u zapuni smrvljena žbuka, manji komadi opeke i rasute ljudske kosti.

G 110 (T. XXXIII/1, 2)

SJ 73, B 48; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, povezan sa SJ 72, presječen sa SJ 67; RD 50 cm; ∇ 98,62 m; nepravilna pravokutna raka s proširenjem na donjoj strani, vel. 180 x 50-80 x 65 cm; u zapuni tamno-siva zemlja s mjestimičnim česticama maza; SZ-JI; M 15-17; kostur dobro sačuvan; desna ruka pružena niz tijelo, lijeva u krilu.

GA 111

SJ 71, B 46; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, povezan sa SJ 70; RD 96 cm; ∇ 99,80 m; temelj jugoistočnog zida potpuno razrušene grobnice, sačuvan kao čvrst negativ u žučkastoj žbuci u veličini od 50 x 65 cm (ostatak se podvlači pod sjeverozapadni rub iskopa, neistražen), vis. ruševine oko 80 cm, nerazlučiva od drugih cjelina u okviru SJ 70.

G 112 (T. XXXIII/3, 4)

SJ 48, B 43/48; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 95 cm; ∇ 98,80 m; trapezoidna raka vel. 135 x 57-68 x 65 cm; u zapuni sipka sivo-smeđa zemlja s vrlo malo zdrobljene keramike, mikrolita i 1 životinjskim zubom; or. SZ-JI; D 3,5-4,5; dobro sačuvan kostur nije bio položen na dno rake, nego oko 10 cm poviše; ruke pružene niz tijelo.

GS 113 (T. XXXIV/1, 2)

SJ 68, B 47; ispod SJ 1, presijeca SJ 2; RD 100 cm; ∇ 99,05 m; dva kostura u drvenome lijesu (sačuvan u tragu istrunula drveta mjestimice poviše kostura, a osobito ispod njega, na površini koja obuhvaća i nalaze) i pravokutnoj raci vel. 250 x 85 x 85 cm; u zapuni rake na površini mrljasta žuto-smeđa zemlja sa sitnim česticama opeke i žbuke te jednim većim komadom vapnenca i dva komada sive rimske keramike, a ispod toga tamnosiva zemlja s nešto malih ulomaka grube keramike; pokojnik na južnoj strani (B – D 12-14) vjerojatno je bio položen na desnu polovicu grudnog koša pokojnice (A – Ž 40-45); or. SZ-JI; desna ruka između prsiju i trbuha, lijeva na zdjelici (A), položaj ruku pokojnika B nejasan. Prilozi (A): oko vrata ogrlica od perli s kopčom te jedna puževa kućica (1, 2); 3 narukvice na lijevoj ruci (3, 4, 5); vrč s lijeve strane glave (6), vrč (7) i čaša (8) uz lijevo stopalo.

Prilozi

1. Kopča ogrlice. Necjelovita; bakarna slitina; dio članka dvodijelne kopče u obliku uske trake bakarnog lima na jednome kraju savinute u petlju; duž. 1,5 cm (T. XXXIV/3, T. XL/6).

Analogije: Migotti 2004, 240, T. XXI: 3 (s literaturom).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2. Perle. Cjelovite; staklo različitih boja, kost; bakarna legura, zlato; 104 kom. (T. XXXIV/ 4, T. XL/6).

2.1. Lopta reljefne površine; prozirno tamnožuto staklo; pr. 0,7 cm, 1 kom.

Približna analogija: Tempelmann-Mączyńska 1985, 64-65, Taf. 14: 387d.

Vrijeme: 3.-5. st.? (vidi *Razmatranja*)

2.2. Oblik okruglaste ili valjkaste bačve; bezbojno i prozirno tamno-žuto staklo s umetnutim zlatnim slojem, prozirno bjelkasto staklo s umetnutim srebrnim slojem, neprozirno bijelo staklo; duž. 0,5-0,7 cm; 13 kom.

Analogije: Boon 1977, Pl. XVI: 2; Tempelmann-Mączyńska 1985, 64-65, Taf. 14: 387a; Cool 2004, 206, Fig. 4.206: 6-8; Migotti 2004, 162, G 39.3. (s literaturom).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.3. Valjkast dvostruk stožac sa središnjim zadebljanjem; tamnoplavo i zeleno poluprozirno staklo duž. 1 cm; 4 kom.

Analogije: Burger 1966, 210, Fig. 103: 145/7b; Lányi 1972, 169, Abb. 63: 57; Sági 1981, 84-85, Abb. 65: 128/5, 6; Fülep 1984, 134, Fig. 100: 17/2; Tempelmann-Mączyńska 1985, 32, Taf. 1: 74; Pollak 1993, 207, Taf. 36: 249/10.

Analogije i vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.4. Romb zaobljenih bridova; svjetloplavo prozirno staklo; duž. 0,7 cm; 1 kom.

Analogije: Farka 1976: 46, Taf. 10: 17/3c; Marijanski-Manojlović 1987, 109, T. 13: 8/5. Približna analogija: Tempelmann-Mączyńska 1985, 35-36, Taf. 2: 123-124.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.5. Prerezan valjak (segmentne); crno neprozirno staklo; duž. 0,45 cm; 10 kom.

Približna analogija (presjek kvadratan): Farka 1976, 46, Taf. 10: 17/3b; Tempelmann-Mączyńska 1985, 33, Taf. 2: 91, 97.

Vrijeme: 4. st.

2.6. Valjak; neprozirno crno staklo, prozirno tamnoplavo i zeleno staklo s ostatcima srebrnaste prevlake; duž. 0,1-0,15 cm; 66 kom (44 crne i 20 plavih i zelenih).

Analogije: Farka 1976, 46, Taf. 10: 17/3b; Tempelmann-Mączyńska 1985, 33, Taf. 2: 91, 97. Usp. i G 95.3.2.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.7. Kockast poliedar; tamnoplavo prozirno staklo; vel. 0,5 x 0,5 x 0,6 cm; 1 kom.

Analogije i vrijeme: kao G 105.1.5.

2.8. Izdužen heksaedar; neprozirno svjetlozeleno staklo s bjelkastom prevlakom; duž. 0,5 cm; 1 kom.

Analogije i vrijeme: kao GA 74.1.2.

2.9. Kolut; tamnoplavo prozirno staklo; pr. 0,3 cm; 1 kom.

Analogije: Keller 1971, 86, Abb. 27: 11; Farka 1976, 45-46, Taf. 10: 16/1c; von Schnurbein 1977, 185, Taf. 91: 11 (gagat).

Vrijeme: 4. st.

2.10. Loptast kolut; zeleno i tamnoplavo prozirno staklo; pr. 0,2-0,35 cm; 4 kom.

Analogije i vrijeme: kao G 87.1.1.

2.11. Kost; izdužen valjak; duž. 0,5 cm; 1 kom.

Analogije: Migotti 2004,171, G 45: 14/18 (s literaturom).

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

2.12. Kost; kratak valjak; duž. 0,3 cm, 1 kom.

Analogije za oblik (staklo): Migotti 2004, 170, G 45: 14.13.

Analogije i vrijeme: kao 2.12.

2.13. Vjerojatno oblik bačve, krajevi okrhnuti; bakarna legura; duž. 0,35 cm; 1 kom.

Analogije i vrijeme: kao GA 85.1.

2.15. Puž. Polovica ljušture, obitelj *hygromiidae*, pr. 0,2 cm.

Polovica ljušture puža; duž. 0.6 cm.

Analogija: kao G.103.2.5.

3. Narukvica. Gotovo cjelovita, oštećena, nedostaju završetci; tragovi tkanine na vanjskoj površini; bakarna legura; kolut u obliku cijevi blago suženih i neznatno razmaknutih krajeva: pr. 6,9 cm (T. XXXIV/5).

Analogije: Burger 1966, 227, Fig. 120: 323/1; von Schnurbein 1977, 206, Taf. 126: 3 i d.; Burger 1979, 85, Taf. 1: 1/6 i d.; Swift 2000, 135, fig. 162.

Vrijeme: 1. polovica 5. st.

4. Narukvica. Cjelovita, istrošena i iskrivljena; bakarna legura; kolut od žice okruglog presjeka lopatasto raskucanih krajeva; pr. 5,5 cm (T. XXXV/1).

Analogije: Migotti 2004, 230, T. XI: 3 (s literaturom).

Vrijeme: 1. polovica 5. st.

5. Narukvice. Sačuvane djelomično, međusobno spojene željeznom hrđom; ostatci većeg komada dvoslojne tkanine na vanjskoj površini; 2 kom. (T. XXXV/2).

5.1. Nedostaje otprilike jedna trećina; bakarna slitina; kolut od žice četvrtasto-ovalnog presjeka s nejednoliko raspoređenim nizovima ureza; pr. 5 cm.

Analogije: Burger 1966, 221, Fig. 114: 261/4 i d.; Burger 1979, 98, Taf. 14: 75/5 i d.; Vágó-Bóna 1976, 232, Taf. 22: 1185/5-6 i d.; Sági 1981, 74-75, Abb. 56: 110/6 c-e; Marijanski-Manojlović 1987, 110, T. 4: 12/10 i d.; Dautova-Ruševljan, 2003, 140, T. 5/17.

Vrijeme: 4. st. – 1. polovica 5. st.

5.2. Sačuvana oko jedna četvrtina; željezo; kolut od žice četvrtastog presjeka.

Analogije i vrijeme: kao GA 74.4.

6. Vrč. Gotovo cjelovit, restauriran; svjetlozeleno staklo s mjehurićima i tragovima razvlačenja; deb. stijenki 0,1-0,3 cm; ljevkast obod, valjkast vrat obavijen tankim

staklenim nitima, koljenasto lomljena trakasta ručka sa srednjim rebrom, ovalno tijelo, udubljena stožasta noga, prstenasta stajaća površina; vis. 20 cm (T. XXXV/3; T. XXXVI/2).

Približne analogije: Šaranović-Svetek 1986, 21, T. V: 2; Barkóczy 1988, 192, Taf. XLIX: 477, 197-198, Taf. LV: 493, 496a; Lazar 2003, 132-133, sl. 39: 5.8., 5.1.9.

Vrijeme: 2. polovica 4. st. – 1. polovica 5. st.

7. Vrč. Nedostaje oko 1/4 tijela, slijepljen; staklo kao br. 6; oblik veoma sličan br. 6 (nešto manji i vitkiji); vis. 18,4 cm (T. XXXV/4, T. XXXVI/3).

Analogije i vrijeme: kao br. 6.

8. Čaša. Cjelovita; svjetlozeleno staklo s mjehurićima zraka i tragovima razvlačenja; deb. stijenki manja od 0,1 cm; ljevkasto tijelo, zadebljao obod, proširena stajaća površina s blago udubljenim dnom; vis. 9,9 cm (T. XXXV/5).

Analogije i vrijeme: kao G 100.1.

GA 114

SJ 69, B 46; ispod SJ 1, presijeca SJ 2 i 75/G 115; RD 65 cm; 100,7 m; potpuno srušena građevina (vel. ruševine 270 x 170 x 45 cm), zapunjena tamno-smeđom zemljom s mrvicama žbuke, manjim komadima opeke i prapovijesne keramike te veoma usitnjenim kostima; or. SI-JZ.

G 115 (T. XXV/4, 5)

SJ 75, B 46; ispod SJ 1, presijeca SJ 2, presijeca ga SJ 69/GA 114; RD 65 cm; 100,10 m; sačuvana otprilike polovica pravokutne rake u vel. od 115 x 50 x 30 cm; u zapuni žuta zemlja bez nalaza; djelomice sačuvane samo duge kosti nogu; D 10-15; or. SZ-JI.

IV. RAZMATRANJA

IV.1. Općeniti podatci o grobovima (raspored, dubina ukopa, vrste i oblici grobova, demografija, prilozi i drugi nalazi)

Ukupno je istraženo 46 kasnoantičkih grobova: 24 ukopa u zemljanoj raci (G 67, G 68, G 79, G 80, G 81, G 82, G 84, G 87, G 88, G 90, G 93, G 94, G 95, G 97, G 99, G 102, G 107, G 105, G 104, G 106, G 108, G 110, G 112 i G 115), 6 ukopa u drvenom sanduku i zemljanoj raci (GS 86, GS 92, GS 100, GS 101, GS 103 i GS 113) te 16 zidanih grobnica (GA 69, GA 70, GA 71, GA 72, GA 73, GA 74, GA 75, GA 76, GA 77, GA 78, GA 83, GA 85, GA 96, GA 98, GA 109, GA 114). Razlika u dubini ukapanja iznosi punih 0,90 m (G 80: 0, 35 m, GA 77: 1,25 m). U humusu je zatečen jedino G 80, a preostali su grobovi bili ukopani u zdravici ili/i prapovijesnim jarcima. Većina ukopa orijentirana je SZ-JI (glava na SZ) s različitim otklonom u odnosu na sjever; pojedini među njima bili su položeni gotovo u smjeru Z-I. Iznimke su GA 109 (S-J) i

GA 114 (SI-JZ). Kosturi su u pravilu orijentirani kao i rake, osim u G 105 i G 107, gdje su pokojnici bili položeni iskošeno u odnosu na raku. Prevladavajuća orijentacija grobova uvjetovala je i njihov raspored u redovima, nepravilnima uslijed otklona u položaju pojedinačnih grobova i uslijed različite međusobne udaljenosti; u oba smjera ta udaljenost varira od 0,0 m do 5-6 m. Uočeni su primjeri dodirivanja (G 108 i G 110) ili djelomičnog preklapanja (G 82 i G 83, G 88 i GA 76, G 93 i G 94), ali bez remećenja kostura koje bi upućivalo na preslojavanje grobova u pravom smislu. U pojedinim primjerima preklapanje se nije moglo pouzdano ustanoviti zbog naknadne razorenosti raka, odnosno zidanih grobnica. Kako god bilo, razaranje jednog ukopa drugim i remećenje kostura nije potvrđeno, što upućuje na isti horizont ukapanja, odnosno na poznavanje rasporeda postojećih grobova pri novim sahranama. Ni prilozi iz grobova ukopanih na različitoj dubini ne daju naslutiti zamjetljiviju kronološku razliku. Pojava ukapanja odraslih osoba znatno dublje nego djece, zamjetna na pojedinim kasnoantičkim grobljima, osobito onima barbarskoga kruga¹⁸, na Štrbincima nije posvjedočena. S druge strane, treba uzeti u obzir mogućnost da dubina ukopa svjedoči o posebnom odnosu prema pokojniku i njegovoj važnosti u zajednici ili barem obitelji, ali i to da ona može odražavati različito fizičko stanje terena u pojedinom godišnjem razdoblju.

Samo u jednom primjeru (G 102) raka se nije raspoznavala. Većina njih inače je imala oblik razmjerno pravilnih pravokutnika, ponekad više ili manje trapezoidnih (G 68, G 87, G 101, G 106, G 112), ili pak po sredini suženih (G 95, G 97), odnosno proširenih (G 92, G 99). Nepravilno bočno proširenje rake zamijećeno je kod G 80 i G 110, a poseban slučaj jest G 68, gdje je sjeveroistočno bočno proširenje nastalo na razini višoj od ukopa, što upućuje na naknadno odlaganje priloga na to mjesto. Nema nažalost nikakvih pokazatelja o tome je li spomenuti postupak bio povezan s prvobitnim ukopom, ili, vjerojatnije, s naknadnim obredom. Rake su u pravilu bile razmjerno prostrane u odnosu na pokojnika, što se osobito odnosi na prostor iza glave i ispred stopala, a sačuvana visina varira im od 0,10 m (G 67, G 68) do 0,65 m (G 101). Zapunjene su bile zemljom različite boje, sastava i kulturnih ostataka, ovisno o mikrotopografskom položaju groba. U jednom primjeru (G 112) kostur nije ležao na zdravici nego na sipkoj zemlji, moguće nastaloj truljenjem organske tvari na koju je pokojnik bio položen.¹⁹

Od pet ukopa u drvenom sanduku dva su posvjedočena čavlina (GS 92 i GS 113) s ostatcima mineraliziranog drveta (hrasta), u rasporedu koji pokazuje pravokutan oblik lijesa. Kod preostala četiri groba takav način ukopa može se pretpostaviti na temelju tragova istrunulog drveta poviše (GS 100) ili ispod (GS 86) kostura, ili pak

¹⁸ Na manjoj dubini ukapaju se i robovi. Pohl, Erhart 2005, 248. O različitoj dubini ukapanja neovisno o kronologiji usp. i Kloiber 1962, 22-26; Pirling 1974, 14; McWhirr, Viner, Wells 1982, 05-106; Keegan 2002, 55; Topál 2003, 64; Migotti 2004, 151.

¹⁹ Za slično tumačenje usp. Bóna, Nagy 2002, 78.

na obje njegove razine (GS 101, 113).²⁰ Grobovi s tragovima drveta, a bez čavala, možda svjedoče o polaganju pokojnika na dasku, odnosno pokrivanje tijela daskom, ali se ni u tim primjerima ne može posve isključiti postojanje sanduka.²¹ U zapunama G 88 i G 113 bilo je mnogo bijelih čestica nalik razmrhljenoj žbuci, moguće tragova zalijevanja sanduka vapnom.²² Raka GS 101 imala je na uzdužnim stranama po jednu stubu, uobičajen način sužavanja grobnih jama prema dnu u kasnoj antici.²³ Zanimljivo je da je samo kod ukopa u sanducima zamijećeno inače u kasnoj antici razmjerno učestalo obilježavanje ukopa pojedinačnim opekama i grumenima žbuke, vjerojatno kao *pars pro toto* (imovinski nedostižne?) zidane grobnice.²⁴ Naime, u GS 86 grumen žbuke bio je položen uz bok, u GS 113 takav komad bio je u zapuni, a u GS 101 komad opeke zatečen je pod zdjelicom.

Broj zidanih grobnica (117) bio je izrazito velik, s time da GA 111 nije dokraja istražena. Nažalost, većina ih je bila uništena toliko da u grobnoj jami uopće nisu sačuvani dijelovi čvrste arhitekture već njeni smrvljeni ostatci u zapuni (GA 72, GA 75, GA 83, GA 96, GA 98, GA 109 i GA 114). U dva primjera (GA 75 i GA 96) uočeno je sužavanje jame, slično kao kod GS 101. Veličina podnice sačuvana je u GA 71, GA 76, GA 77, GA 78 i GA 111, pretežno kao trag u žbuci s ponekom opekom. Plitki kanal uokolo podnica u GA 77 i GA 78 zapravo je podloga okomito postavljenih opeka; to su zasad jedini primjeri takvog načina zidanja na Štrbincima.²⁵ Širina kanala upućuje na zidanje velikim opekama debljine i do 10-ak cm, izrađivanih upravo za grobnu arhitekturu (vidi GA 70). Iz GA 77 potječe jedini nalaz koji upućuje na unutrašnje uređenje zidova grobnica, osim žbukanja: ulomak ukrašene tanke opeke, moguće zidne oplata (T. XII/4). Preostale grobnice, kod kojih je način zidanja bilo moguće dokučiti barem približno (GA 69, GA 70, GA 73, GA 74 i GA 85), bile su načinjene od vodoravno slaganih opeka u različitim graditeljskim tehnikama. Korištene su naime čitave opeke i ulomci, uz uporabu odgovarajuće količine žbuke. Kod čitavih opeka prevladavaju one seskvipedalne, ali se u GA 70 pojavljuju i znatno veći primjerci,

²⁰ O konstrukciji lijesa bez čavala usp. Pirling 1974, 14; Loizel 1977, 201; McWhirr, Viner, Wells 1982, 86, 88. Opširno o oblicima drvenih lijesova kod Gepida i njihovu prepoznavanju u arheološkom kontekstu usp. Bóna, Nagy 2002, 82-89, *passim*.

²¹ Usp. Pirling 1974, 14; Sokač-Štimac 2004, 90. O sanducima bez čavala usp. Bóna, Nagy 2002, 83, *passim*; Keegan 2002, 57.

²² Nasipanje dna rake vapnom ili drvenim ugljenom zabilježeno je na barbarskim grobljima. Bóna, Nagy 2002, 80. Uporaba vapna razmjerno je česta u kasnoantičkim grobovima, a pojedini autori povezuju je s kršćanskim svjetonazorom u smislu brige za očuvanjem pokojnikova tijela od raspadanja. Fülep 1984, 156; Philpott 1991, 223; Kuhnen 1996, 139; Póczy 1999, 420; Keegan 2002, 85; Petkov, Somova 2003, 28.

²³ Pirling 1974, 15; Philpott 1991, 69; Bóna, Nagy 2002, 78-80, *passim*; Sprague 2005, 154.

²⁴ Migotti, Perinić 2001, 160; Topál 2003, 43, 53; Migotti 2007, 175.

²⁵ O tako zidanim grobnicama usp. Fülep 1984, 148-150; Pop-Lazić 2002, 46.

namjenski izrađeni.²⁶ Podnice svih grobnica bile su popločane opekama, a kod GA 70 moglo se ustanoviti njihovo podvlačenje pod zidove. Jedina iznimka jest GA 85, čija je podnica načinjena od ulomaka opeka vezanih žbukom i prekrivenih dodatnim debelim slojem žbuke, na vrhu zaglađene. Na temelju mjestimice sačuvanih „krpa“ žbuke na podnici i unutrašnjim zidovima, najuočljivijih u GA 74, može se pretpostaviti da je unutrašnje žbukanje bilo pravilo pri zidanju grobnica. Ustanovljene su dvije vrste žbuke: žućkasto-sivkasta i crvenkasta, s time da se prva primjenjivala i kao vezivo između opeka i za žbukanje, a druga u pravilu kao završni sloj unutrašnjeg žbukanja. Iznimke su GA 70 i GA 74, kod kojih je crvenkasta žbuka upotrijebljena i kao vezivo. Kod svih grobnica uočeno je sužavanje zidova prema vrhu sustavom ispusta, bilo da ono počinje od samoga dna ili na određenoj visini, ali je način pokrivanja ostao pretežno nerazjašnjen. Kod GA 73 i GA 85 nema nikakvih naznaka o obliku krova, kod GA 70 posvjedočeno je prekrivanje otvora građevine velikim opekama, a kod GA 69 naslućuje se dio zabatne ploče na zapadnoj strani, odnosno dvoslivni krov. Jedini primjer u kojemu je takav krov sigurno posvjedočen utorima za oslanjane opeka jest GA 74. Inače, u sjevernome zidu te grobnice postojalo je zidno udubljenje, uobičajena pojava i kod zemljanih raka i kod grobnih građevina, u pravilu namijenjena odlaganju priloga.²⁷

U dvjema jamama koje izgledaju poput grobnih raka (SJ 36 i SJ 44) nisu zatečeni nikakvi nalazi. Možda su to ukopi dojenčadi čije su kosti netragom istrunule, ili pak simbolični grobovi (kenotafi).²⁸ Nije isključeno da su takvu namjenu imale i inače nerazjašnjene jame neposredno uz G 68 (SJ 52) i G 99 (SJ 53).

Usljed trošnosti ili gubitka osteološke građe, od ukupno 46 ukopa antropološke podatke bilo je moguće ustanoviti za 38, odnosno 39 grobova (G 106 – neodređen spol); kod 7 grobova (G 67, G 84, GA 77, 78, 85, 109 i 114) to nije bilo moguće. S obzirom na to da je nađeno i 6 dvojnih ukopa (GA 70, GA 74, GA 75, G 95, G 106 i G 113), ukupno su ustanovljena 44 pokojnika: 18 muškaraca u dobi od 15/18-50/55 godina, 19 žena u dobi od 25/30-50/55 godina te 7 djece u dobi od 3/4-12/15 godina i 1 dojenče. Prema tome, na ovome dijelu groblja djeca su zastupljena slabije od uobičajenog prosjeka na panonskim kasnoantičkim nekropolama, uključujući i dosad istraženi dio groblja na Štrbincima, gdje je broj djece, žena i muškaraca podjednak.²⁹ Stanje kostura kreće se od potpune uništenosti do cjelovitosti, ali je većina njih sačuvana osrednje. Svi su bili ispruženi na leđima, s glavom na SZ. Lubanja je

²⁶ Usp. Fülep 1984, 148.

²⁷ B. Migotti, u: Migotti i ostali 1998, 92; Schmidt 2000, 222, 251; Dautova Ruševljan 2003, 157-158, T. I: 3, T. II.

²⁸ Kenotafi nisu rijetkost na kasnoantičkim grobljima, a rado se povezuju s vojnicima. Usp. Sági 1981, 18, passim; Petkov, Somova 2003, 28; Cool 2004, 306-307; Dautova Ruševljan, Vujović 2006, 75.

²⁹ Usp. Migotti 2007, 173, bilj. 21.

u G 93 bila nagnuta prema naprijed, što daje naslutiti da je glava pokojnika bila na „jastuku“ od zemlje ili organske tvari.³⁰ Ruke su bile položene različito: 1. prekrizene na trbuhu (G 68, G 92, G 107); 2. položene na zdjelicu (G 69, G 81, G 82, G 94, G 102); 3. jedna (neodređena) na zdjelici a druga pružena niz tijelo (G 80, G 87, G 88, G 90, G 103, G 110); 4. jedna (neodređena) na zdjelici, druga na trbuhu (G 99, G 100, G 101); 5. lijeva na zdjelici, desna na prsima (G 105); 6. lijeva na zdjelici, desna podignuta prema ramenu (G 108); 7. obje niz tijelo (G 93, G 112); 7. obje podignute prema ramenima (G 95.1.).³¹ Samo jedna sačuvana ruka (lijeva) bila je položena na zdjelici (G 86), odnosno pružena uz tijelo (G 79). Osobit položaj zamjećuje se u G 88, gdje je desna ruka bila malo podvučena pod zdjelicu, te u G 103, gdje je ispružena desna ruka bila malo odmaknuta od tijela. Međusobni položaj pokojnika bilo je moguće razaznati u dva dvojna ukopa od njih pet. Nema dvojbe da su u G 95 majka i dojenče među njenim bedrima bili ukopani istodobno, dok je u GS 113 moguće da je dijete na desnu stranu majčina (?) grudnog koša bilo položeno naknadno.

Od ukupno 46 grobova prilozi su zatečeni u njih 30 (G 67, G 68, GA 69, GA 71, GA 72-78, G 79, G 81, GA 83, G 84, GA 85, GS 86, G 87-88, GS 92, G 95, GS 100-101, GS 103, G 104-108, GS 113), što otprilike odgovara dosadašnjem prosjeku učestalosti prilaganja. Poteškoću kod procjene broja nalaza na ovome dijelu groblja uzrokuje znatna oštećenost zidanih grobnica, uslijed koje se u pojedinim primjerima ne može pouzdano ustanoviti narav predmeta zatečenih u zapuni, osobito onih pri njenome vrhu. U ovome pregledu upitnikom su popraćeni predmeti koji se ne mogu posve sigurno opredijeliti kao grobni prilozi, a izostavljeni su i školjkaši (vidi podnaslov IV.2.6.). Inače, gotovo je sigurno da količina zatečenih priloga ne odgovara stvarnome stanju. Na to upućuje velik broj razorenih zidanih grobnica, jer su one najčešći cilj krađa od antičkog do suvremenog razdoblja. Nađeni su sljedeći predmeti, cjeloviti ili u ulomcima: 1 srebrna ukosnica (G 95); 6 naušnica (2 zlatne i 4 od bakarne slitine – G 67/1, G 94/1, G 95/2, GS 103/2); 2 staklena privjeska (G 84); 354 perle (318 staklenih, 32 zlatne, 7 koštanih, 5 jantarnih i 2 od bakarne slitine – GA 74/19, G 84/7, GA 85/1, G 87/43, G 95/87, GS 103/36, G 105/13, G 106/46, GS 113/103); 9 prstena (1 zlatan?, 3 srebrna, 3 željezna i 2 od bakarne slitine – GA 69/1, G 87/6, G 95/2); intaljo (GA 78?); 5 kopči ogrlice (1 zlatna i 4 od bakarne slitine, po jedna u GS 103, GA 74, G 87, G 95 i GS 113); oko 25 narukvica (11 od bakarne slitine, 4 željezne, 1 drvena, 1 moguće od bjelokosti i neodređeni broj koštanih – GA 74/2, G 79/1, G 84/1, G 87/4, GS 103/2, G 106/6, GS 113/3); 2 pojasne kopče od bakarne slitine (G 68, GS 86); fibula od bakarne slitine (GS 86); bula od bakarne slitine (G 84); ulomak željeznog karičastog oklopa (G 84); 2 kutije s okovima, odnosno ukrasnom oplatom od bakarne slitine (GA 74 –

³⁰ O odgovarajućim konstrukcijama od opeke ili zemlje usp. Kloiber 1962, 21-22; Vágó, Bóna 1976, 20, *passim*; Fülep 1984, 43, *passim*; Keegan 2002, 82; Pop-Lazić 2002, 27, 35; Dautova Ruševljan 2003, 157.

³¹ Takav položaj, koji podsjeća na molitveni stav, pripisuje se kršćanskom svjetonazoru. Usp. Kloiber 1962, 86-87; McWhirr, Viner, Wells 1982, 84.

oplata, GS 101 – okovi); željezni čavao (G 81); poklopac tintarnice od bakarne slitine (GA 72?); 17 novaca (16 od bakarne slitine i 1 od olovne slitine – GA 72/1?, GA 73/6?, G 84/1?, GS 86/1, G 94/1, GS 103/5, G 104/1, G 107/1); željezni sjekač (GA 72?); 2 željezna noža (G 67, GA 72?); 2 neodređena željezna predmeta (GA 71?); 8 staklenih čaša (po jedna u G 68, GA 69?, G 81, GS 92, G 93, GS 100, G 108 i GS 113); 2 staklene zdjelice (G 68, GA 69?); 3 staklena vrča (GS 103/1, GS 113/2); staklena boca (G 105); 4 staklena balsamarija (po 1 u G 67, GA 69?, GA 76 i G 108); staklena svjetiljka (?) (G 95); 4 staklene posude neodređena oblika (GA 71?, GA 75?, GA 76?, G 83?, GS 103); 5 glinenih vrčeva (po 1 u G 67, G 68, GA 72, G 81 i G 84). Prema vrstama i rodnom određenju prilozi su bili raspoređeni uobičajeno, dakle nakit, uključujući i kutije za njegovu pohranu, u grobovima žena i djece, a stakleno i glineno posuđe u grobovima žena, muškaraca i djece. Uočavaju se i neke posebnosti, ali njih treba promatrati sa zadržkom i zbog malog uzorka i zbog neodređenog spola u pojedinim primjerima. Dok je pojasna kopča u G 68 očekivano priložena odraslom muškarcu, u GS 86 takvu je kopču i lukovičastu fibulu imao dječak, što govori i o društvenom položaju njegove obitelji i o važnosti koju je obitelj pridavala pokojniku.³² Manjem djetetu neodređenog spola u G 84 bila je priložena bula i niz perli, pri čemu su obje vrste predmeta primjerene djeci obaju spolova, premda se bula tradicionalno povezuje s muškom djecom, a nakit sa ženskom.³³ Nadalje, u ovome uzorku stakleno posuđe priloženo je isključivo muškarcima i ženama, dok je ono glineno nađeno u grobovima muškaraca i (vjerojatno) djece. Međutim, iz dosadašnjeg rasporeda nalaza posuđa na Štrbincima i u Panoniji općenito, takav odnos najvjerojatnije je slučajan. Na dosad nezamijećenu pojavu naknadnog obreda upućuje zdjelica priložena u G 68 malo izdvojeno i na višoj razini od pokojnika i drugih priloga.

IV.2. Tipologija i kronologija priloga

Raspravlja se uglavnom o nalazima i/ili okolnostima njihova pojavljivanja uočenima na Štrbincima prvi puta, ili pak o pojavama neuobičajenima za širi panonski prostor. Prema tome, građa slična onoj razmatranoj u prethodnim objavama ovdje je uglavnom zanemarena. Svrha ovoga dijela rasprave jest staviti nalaze sa Štrbinaca u širi kontekst panonskih kasnorimskih nekropola, odnosno njihovih tipološko-kronoloških, religijsko-ritualnih, društveno-statusnih, gospodarskih i radioničkih obrazaca.

IV.2.1. Perle

Perle su zatečene u sljedećim grobovima: GA 74, G 84, G 87, G 95, GS 103, G 105, G 106 i GS 113. Većinom su to staklena zrna koja se ni oblikom ni bojom ne izdvajaju

³² Usp. Sági 1981, 49-50, Abb. 33; Martin-Kilcher 2000, 73-74.

³³ Usp. Migotti 2007 a, 208.

iz uobičajene zalihe te građe na kasnoantičkim panonskim grobljima, uključujući i Štrbince. U kataloškim su opisima u rubrici *Analogije* naznačeni oblici prethodno nađeni na Štrbincima i razmotreni u odgovarajućim objavama.³⁴ Na ovome mjestu razmatraju se tipovi perli koje se pojavljuju prvi put, bez obzira na to odnosi li se to na materijal, oblik, boju ili tehniku izrade.

Jantarne perle

Jantarne i šarene perle imaju niz zajedničkih kulturoloških osobina. I jedne i druge najčešće se prilažu djeci, kao izrazito zaštitni predmeti, rjeđe su i skupocjenije od jednoboynih staklenih primjeraka, a pojavljuju se na prostorima Carstva i Barbarika tijekom čitave antike, ali osobito u njenom kasnijem odsječku, odnosno u gornjem sloju kasnoantičkih panonskih grobalja (4.-5. st.). Jantarne perle nađene su u G 84 (2.4.) i G 105 (1.1., 1.2.), pri čemu je osobito znakovit kontekst G 84 u kojemu su zatečeni i jantarni i šareni primjerci. Ta je pojava zamijećena i na nekim drugim panonskim grobljima.³⁵ U pravilu, jedna se veća jantarna perla združuje s manjim brojem šarenih staklenih primjeraka, odnosno većim brojem onih jednoboynih. U ovome osvrtu naglasak je stavljen na kulturno-antropološki i privredni aspekt te građe, a manje na onaj tipološko-kronološki.

I pisani izvori i arheološki nalazi potvrđuju da su u ranijem razdoblju Rimskoga Carstva jantarni predmeti imali ulogu skupocjenih grobnih priloga povezanih pretežno sa ženama, nešto manje s djecom, a osobito rijetko s odraslim muškarcima.³⁶ U njihovu se apotropejsku ulogu pritom ne sumnja, premda autori dvoje o tome jesu li ti predmeti bili izrađivani isključivo za grobni obred ili kao nakit koji se nosio za života.³⁷ Ipak, prevladava mišljenje o pretežnoj ritualnoj namjeni.

Općenita saznanja o stanju istraženosti te o proizvodnji i trgovini jantarom u Rimskome Carstvu još su uvijek manjkava, a osobito u pogledu kasnoantičkog horizonta u Panoniji. Naime, autori većinom prenose podatak da je izrada jantarnih predmeta u Akvileji i trgovina tim izrađevinama u provincijama, uključujući i Panoniju, bila najsnažnija u 1. i 2. st., da bi u 3. st. gotovo potpuno jenjala.³⁸ Rijetki su, prema tim autorima, i u Italiji i u provincijama nalazi iz 3. st., a pogotovo oni

³⁴ Migotti 2004, 189-194.

³⁵ Ságvár (Burger 1966, 202, Fig. 95: 24 i d.); Intercisa (Vágó, Bóna 1976, 216, Taf. 6: 86 i d.).

³⁶ Marijanski-Manojlović 1987, 63; Calvi 1996, 16-17; Giovannini 1996, 28, 32; Gömöri 1996, 79; Vidoni 1996, 74-75; Fadić 2001, 89; Zsidi, Póczy 2001, 136; Mardešić 2002, 177; Galletti 2007, 140-146. Pretpostavlja se da je u cjelokupnom antičkom razdoblju jantar u Barbariku mogao imati i ulogu novca. Wielowiejski 1997, 96-97.

³⁷ Bertonecjlj-Kučar 1979, 264; Calvi 1996, 16; Vidoni 1996, 75; Wielowiejski 1997, 95; Nuzzo 2000, 66-69; Schmidt 2000, 392; Mardešić 2002, 77.

³⁸ Bertonecjlj-Kučar 1979, 262; Tempelmann-Mączyńska 1985, 109; Calvi 1996, 13-14; Gömöri 1996, 83; Vidoni 1996, 75-76; Fadić 2001, 104-106; Mardešić 2002.

još kasniji.³⁹ Međutim, spoznaje stručnjaka sa širim uvidom u arheologiju podunavskih provincija i Barbarika drukčije su. Tako je, primjerice, uočeno da su jantarne izrađevine u kasnoantičkim grobovima Akvinka (*Aquincum*) češće negoli u onim ranijima, što je u skladu s tvrdnjom P. Wielowiejskoga da su u grobovima Barbarika i sjeverozapadnih provincija jantarne perle prisutne tijekom čitavog antičkog razdoblja.⁴⁰ Podjednako su nepodudarna i mišljenja o radionicama i trgovini jantarnim izrađevinama. Tipologija i tehnika izrade dale su poticaj za uvelike prihvaćenu pretpostavku da su jantarni predmeti nađeni u Noriku, Panoniji i Dalmaciji akvilejske izrađevine.⁴¹ Drukčija razmišljanja, primjerice pretpostavka V. Bertoncelej-Kučar o radionicama u Emoni, Celeji i Petovionu kao većim gradovima na putovima između Italije i Panonije, uglavnom su ostala zanemarena.⁴² Znakovito je, na primjer, da se nalazi neobrađenog jantara iz Petoviona i Akvinka ne spominju čak ni kao moguća naznaka a kamoli potvrda za domaću proizvodnju.⁴³ U novije vrijeme, međutim, sve više autora podržava pretpostavku o radionicama duž Jantarskog puta.⁴⁴ Ni na jednome od spomenutih nalazišta neobrađeni jantar, nažalost, ne potječe iz datiranog konteksta. U arheologiji barbarskog prostora uvriježeno je (a uvelike i dokazano) mišljenje da se jantar obrađivao i u Barbariku i u rimskim provincijama od 1.-7. st., pri čemu se računa i s međusobnim utjecajem dviju sredina. Premda pouzdana rekonstrukcija proizvodno-trgovačkih odnosa u tom kontekstu nije postignuta, izrečena je pretpostavka da se zanimanje za jantarne proizvode na prostorima izvan Carstva održalo i nakon što je potražnja u samome Carstvu opala, dakle otprilike od 3. st. nadalje. Važno bi pritom bilo istražiti ulogu sarmatskog i gotskog posredovanja u trgovini jantantom, s obzirom na omiljenost jantarnih perli u etničko-kulturnom krugu tih naroda u čitavom antičkom razdoblju.⁴⁵

Kakogod bilo, prijelaz na kasnoantičko razdoblje u Panoniji kao vrijeme i prostor moguće izrade i trgovine jantarnim nakitom ostaje nerazjašnjen, kao i podrijetlo takvih priloga u panonskim grobovima. Ipak, postoje naznake, primjerice izrada

³⁹ S obzirom na dostupnu literaturu, podatak se odnosi pretežno na Dalmaciju, Norik i Panoniju. Usp. Calvi 1996, 14; Gömöri 1996, 83.

⁴⁰ Wielowiejski 1997, 96-97; Zsidi, Póczy 2001, 136. A. Bursche (2008, 153-154) izričito naglašava da je mišljenje o potpunom prekidu trgovine jantantom iz baltičkih krajeva zabluda, te da se privremeni prekid obnovio već krajem 3. stoljeća.

⁴¹ Gömöri 1996, 86; Vidoni 1996, 76-77; Fadić 2001, 107; Mardešić 2002, 178.

⁴² Bertoncelej-Kučar 1979, 264.

⁴³ Vidoni 1996, 74-77; Tomanič-Jevremov, Šubic, Tušek 2001, 98, 114, sl. 16; Zsidi, Póczy 2001, 123. Pojedini autori ipak naglašavaju povezanost neobrađenih komada jantara i domaće proizvodnje. Calvi 1996, 13; Mardešić 2002, 183.

⁴⁴ Wielowiejski 1996, 296; Buora 2001a, 16; Zsidi, Póczy 2001, 123.

⁴⁵ Tempelmann-Maczyńska 1985, 109; Wielowiejski 1996, 297-300; Wielowiejski 1997, 98-99.

kasnoantičkih jantarnih predmeta u Kölnu (*Colonia Agrippina*).⁴⁶ Prema tome, jantarni predmeti u kasnoantičke grobove Panonije mogli su doći iz pretpostavljenih domaćih radionica, ali i iz onih u Donjoj Germaniji, odnosno Barbariku. Razumijevanje tog problema povezano je s promjenom odnosa prema uporabi jantarnih predmeta u kasnoantičkom razdoblju općenito. Razlika se ogleda i u naravi i u količini predmeta koji se u to vrijeme pojavljuju kao grobni prilozci. Naime, jedini jantarni predmeti u kasnoantičkim grobovima u Panoniji jesu valjkaste, kolutaste i loptaste perle. Za razliku od ranijeg razdoblja, kada je u grobove prilagan veći broj jantarnih perli, sada su to u pravilu pojedinačni komadi (1-3) među brojnijim staklenim primjercima.⁴⁷ Postavlja se pitanje je li naznačena različitost povezana s gospodarskim razlozima ili je posrijedi bila ritualno uvjetovana promjena, inače svojstvena kasnoantičkom razdoblju.⁴⁸ Veoma je vjerojatno da je jedna jantarna perla u nizu drugih, manje skupocjenih primjeraka, davala osobit magijsko-zaštitni smisao čitavoj ogrlici.⁴⁹ S druge strane, moguća gospodarska podloga smanjenog broja jantarnih perli u kasnoantičkim grobovima ne smije se previdjeti zbog dragocjenosti i rijetkosti materijala koji je trebalo pribavljati izdaleka, kolikogod da je sama obrada bila jednostavna i dostupna domaćim radionicama. Inače, pouzdan uvid u zastupljenost jantarnih perli u panonskim grobovima uvelike je otežan time što se u razmatranjima autori na tu građu ili uopće ne osvrću, ili to čine posve usputno. Međutim, i ta površna ili negativna evidencija govori o razmjerno slabijoj zastupljenosti jantarnih perli.⁵⁰ Omjer koji donosi Schmidt u odnosu na groblje Ságvár (340:11) otprilike se može primijeniti i na druga panonska groblja, ukoliko se jantarna građa na njima uopće pojavljuje. Osim promjene u količini, u kasnoantičkom razdoblju dogodio se i izvjestan pomak u odnosu na populaciju kojoj se u grob prilažu jantarne perle: sada su to u pravilu djeca.⁵¹

Na temelju navedenih okolnosti nažalost nije moguće osnažiti bilo koju od prije izrečenih pretpostavki o mogućem podrijetlu jantarnih perli u kasnoantičkim grobo-

⁴⁶ Tempelmann-Maczyńska 1985, 109. Taj podatak, primjerice, C. Calvi uopće ne spominje, premda je iz popisa literature u njenu prilogu razvidno da joj je on poznat. Štoviše, ne koristi ga ni u sklopu teme o jenjavanju trgovačkih veza između Akvileje i Podunavlja u 3. st. (1996, 16).

⁴⁷ Za raniji običaj usp. Gömöri 1996, 83-84; Fadić 2001, 95-104, Tav. II: 8, V: 20-27; Tomanič-Jevremov, Šubic, Tušek 2001, 113-114, br. 13, 14; Mardešić 2002, 193-194, br. 123-142.

⁴⁸ Usp. Migotti, Perinić 2001, 125, bilj. 16.

⁴⁹ Prema pjesniku Prudenciju (4. st.) jantarne perle čuvale su od grlobolje (Calvi 1996, 16).

⁵⁰ U pregledu ukupne građe s panonskih nekropola jantarne se perle ne spominju, premda bi se pojedini oblici dokumentirani crtežom mogli na njih odnositi (Lányi 1972, Abb. 63: 51, 52. Vágó i Bóna (1976, 191) spominju sporadičnu pojavu jantarnih perli na jugoistočnom groblju Intercize, dok W. Schmidt (2000, 392) među ukupno 340 grobova izdvaja njih 11 s takvim nalazima. E. Swift (2000, 113) ističe da su u Carstvu jantarne perle bile znatno rjeđe od onih staklenih, dok su u Barbariku bile kudikamo rasprostranjenije.

⁵¹ Schmidt 2000, 392.

vima Panonije, ali ni umanjiti vjerojatnost njihove izrade u toj provinciji. Podatci za preciznije datiranje ne postoje u samoj građi, ali se njihova pojava u zadnjem odsječku panonske kasne antike (kraj 4. st. – 5. st.) može pretpostaviti na temelju česte zajedničke pojave sa šarenim perlama (vidi sljedeći podnaslov).

Šarene staklene perle

Na početku teksta pod prethodnim podnaslovom istaknute su zajedničke osobine jantarnih i šarenih perli, kao i njihovo učestalo zajedničko odlaganje u kasnoantičkim grobovima Panonije. Šarene perle pojavile su se samo u G 84 (2.1.). Prema boji i ukrasu u ovu skupinu spadaju i privjesci 1.1. i 1.2. iz istoga groba. Ta se dva predmeta inače međusobno razlikuju po načinu izrade; na privjesku 1.1. niti od svjetlijeg stakla umetnute su u tamnu podlogu mozaičkom tehnikom, dok su na primjerku 1.2. one reljefne. I okrugle šarene perle inače se međusobno razlikuju u tome detalju, premda su svi ovdje razmatrani primjerci ukrašeni reljefno. Svi su načinjeni od neprozirnog crnog stakla, s time da su dva ukrašena bijelim nitima, a dva svjetlozelenima.⁵² Pojedini autori apotropejsku narav pripisuju svim staklenim perlama na temelju prirodnog sastava staklene smjese i pojedinih boja, osobito plave.⁵³ Većina ih se međutim slaže u procjeni da je zaštitnička simbolika osnovna odlika šarenih perli, i to iz više razloga. Takva se moć, naime, pripisuje motivu krugova i točaka, u kojima se vidi prikaz očiju, dok bi se valovnica vjerojatno smjela protumačiti kao metafora životvorne vode ili pak neprekinute niti života. Na procjenu o simboličkoj ulozi šarenih perli utječe i podatak da se one najčešće u grobovima nalaze pojedinačno ili u manjem broju, i to ne na mjestu nošenja, već u pravilu odložene.⁵⁴ Rjeđi su autori koji u prilaganju šarenih perli u grob ne vide zaštitničku ulogu, već oznaku roda/spola. Primjerice, E. Vágó navodi takve predmete kao glavno obilježje ženske (!) dojenčadi na jugoistočnome groblju Intercize.⁵⁵ I pojedini drugi autori šarenim perlama pridaju sličnu namjenu, uz onu apotropejsku, pa se one spominju kao obilježje žena i djevojaka, ili pak samo djece bez obzira na spol.⁵⁶ Međutim, zaštitnička namjena perli nije proturječna ni jednom spolu, rodu ili uzrastu.

Ogrlica od perli kao primjerak izrazito ženskog nakita nasljeđe je europske civilizacije od njenih početaka, ali je drugdje, a osobito na Istoku, taj predmet svojst-

⁵² Šarene perle inače su se izrađivale od crnog, plavog i zelenog stakla ukrašenog nitima različitih boja. Schulze 1978, 51-52; Swift 2000, 115-116; Tempelmann-Maczyńska 1985, 52-58, Gruppe XXII.

⁵³ Haevernick 1968, 120-121; Tempelmann-Maczyńska 1985, 145; Philpott 1991, 133; Teichner 1997, 325-326; Migotti 2004, 192.

⁵⁴ Schulze 1978, 51, 56; Tempelmann-Maczyńska 1985, 145; von Freeden 1997, 6; Philpott 1991, 133; Migotti 2004, 192, bilj. 83 i ondje navedena literatura; Nagy 2005, 113.

⁵⁵ Vágó, Bóna 1976, 191-192.

⁵⁶ Schulze 1978, 55; Schmidt 2000, 392-393.

ven i muškarcima. Perle su posvjedočene kao prilozi u grobovima obaju spolova u Barbariku i u provincijama, uključujući i Panoniju.⁵⁷ Nije mi, međutim, poznata ni jedna šarena perla iz panonskog kasnoantičkog groba s ukopanim muškarcem. Arheološka građa pokazuje da se takvi predmeti nalaze u grobovima djece i posve mladih osoba čiji se spol ne može antropološki sigurno utvrditi, a još manje utemeljeno ustanoviti prema priložima. Dobar primjer takve nedoumice upravo je G 84, jer sadrži tradicionalno ženski prilog (ogrlicu od perli), ali i jedan svojstven muškoj djeci (bulu).⁵⁸ Iz svega se daje zaključiti da su u Panoniji šarene perle pretežno prilagane u grobove djece i mladeži obaju spolova. Nema sumnje da su takve ogrlice djeca nosila i za života, slično kao i *crepundia*.⁵⁹

Bez obzira na spol, rod, uzrast i simboliku, arheološki kontekst nalaza šarenih perli svjedoči o njihovoj pretežnoj pojavi u grobovima s većim brojem nalaza, nerijetko skupocjenih. Taj podatak upućuje na izvjesnu materijalnu vrijednost šarenih perli, o čemu dodatno svjedoči zahtjevna tehnika njihove izrade, ali i ukupno znatno manji broj u odnosu na jednoboje staklene perle.⁶⁰ Drugo je pitanje smiju li se takvi ukopi smatrati „bogatima“ i koji je uopće smisao tog pojma u kontekstu provincijalno-rimskog grobnog obreda.⁶¹

Šarene staklene perle pojavljuju se na mnogim panonskim kasnoantičkim grobljima, ali još više na nalazištima Barbarika. Takva rasprostranjenost potaknula je na razmišljanje o njihovoj nerimskom podrijetlu, a slijedom toga i o mogućnosti etničkog opredjeljenja njihovih vlasnika u provincijalno-rimskim grobovima u Panoniji.⁶² Istina je da se šarene perle u Barbariku pojavljuju prije negoli na kasnoantičkim provincijalno-rimskim grobljima, kao i to da su one ondje rasprostranjenije. Štoviše, u Barbariku i na prostorima Carstva naseljenima u 5. stoljeću germanskim i nomadskim narodima ti predmeti traju bez prekida do srednjega vijeka. Točno je da međusobni razmjeri učestalosti šarenih perli na prostorima Carstva i izvan njega nisu temeljito proučeni, pa stoga ostaju upitna središta izrade i smjerovi kretanja trgovine.⁶³ Međutim, stanje istraženosti te građe danas je ipak uznapredovalo toliko da je opravdano posumnjati u nekadašnju pretpostavku M. Schulze o tome da su rimske radionice u ranijem i srednjecarskom razdoblju izrađivale šarene perle isključivo za barbarsko tržište, da bi se ti predmeti Carstvom proširili tek u kasnoj antici, i to upravo zajedno s pojavom nerimskih doseljenika. Naime, izrada šarenih

⁵⁷ Usp. Tempelmann-Maczyńska 1985, 145-146; Philpott 1991, 133; von Freeden 1997, 7; Siegmann 1997, 136; Migotti 2004, 180.

⁵⁸ Usp. Migotti 2007 a, 208.

⁵⁹ Usp. Martin-Kilcher 2000, 64-76; Galletti 2007, 137-143.

⁶⁰ Vágó, Bóna 1976, 191; Schulze 1978, 55; Schmidt 2000, 393.

⁶¹ Usp. Migotti 2005, 282.

⁶² Salamon, Barkóczi 1971, 57, 65; Vágó, Bóna 1976, 191-193; Schulze 1978, 55.

⁶³ Schulze 1978, 51; Tempelmann-Maczyńska 1985, 133-134; Swift 2000, 115-116.

perli posvjedočena je u kasnoantičkom Trieru (*Augusta Treverorum*), kao i trgovanje tim predmetima unutar Carstva i izvan njega.⁶⁴ Na panonskim nekropolama takva se građa susreće u kontekstu s izrazito rimsko-provincijalnim predmetima. Prema tome, šarene staklene perle u kasnoantičkim provincijalnim grobovima same za sebe sigurno ne mogu biti pokazatelj nerimskog etnika. S druge strane, ostaje vjerojatan barbarski etničko-kulturni poticaj izradi i trgovanju takvom robom.

Ni jedan od 4 tipa perli navedenih kod M. Schulze ne odgovara u cijelosti štrbinačkim primjercima. Najsličniji im je tip B, s valovnicom omeđenom dvjema trakama.⁶⁵ Prema evidenciji E. Swift, primjerci poput štrbinačkih svojstveni su upravo Panoniji, dok se pojedini drugi tipovi češće pojavljuju u provincijama zapadno od Rajne.⁶⁶ Nalazi iz G 84 uklapaju se u takvo viđenje, ali ono nije potvrđeno na drugim panonskih grobljima. Ondje se, naime, pojavljuju tipovi s jednom valovnicom, ali i oni s drukčijim motivima, bilo u jednom te istom grobu ili pak u različitim grobovima istoga groblja. Prema tome, arheološka građa ne pruža dokaza za radioničko podrijetlo, ali ni ne opovrgava mogućnost izrade šarenih perli u Panoniji.

U arheološkom smislu važna je i kronološka osjetljivost šarenih perli, jer se one u pravilu pojavljuju u završnom odsječku kasnoantičkih nekropola Panonije, koji traje do u 5. st.⁶⁷

Druge staklene perle

Razmatranje ove građe, odnosno traženje usporedbi, znatno je otežano i nedovoljno pouzdano zato što perle veoma često nisu precizno ni opisane ni slikovno dokumentirane.⁶⁸ Stjecajem okolnosti među staklenim perlama koje se pojavljuju prvi put uglavnom su primjerci i inače zanimljiviji od prosječno zastupljenih s obzirom na oblik i/ili podrijetlo. Ovamo prije svega spadaju perle s umetnutom zlatnim slojem (GS 113.2.1. i 2.2.). Pozlaćene ili posrebrene perle pojavljuju se u istim oblicima kao i one s umetnutim zlatnim, odnosno srebrnim slojem. One prve uobičajene su u Panoniji, a sa Štrbinaca poznate su i otprije.⁶⁹ Međutim, u GS 113 prvi su se put pojavili primjerci sa zlatnim, odnosno srebrnim slojem umetnutim u ljusku od bezbojnog stakla, koje se inače rijetko koristi za izradu perli. Njihova rasprostranjenost u prostornom i kronološkom pogledu ostavlja nedoumice o proizvodnji i trgovini. Naime, u 2.-3. st. zabilježene su jedino u Britaniji, gdje se njihova pojava tumači preseljenjem sarmatskih Jaziga na prostore Carstva i njihovim novačenjem. Istodobno,

⁶⁴ Swift 2000, 116.

⁶⁵ Schulze 1978, 51, Abb. 1: 2.

⁶⁶ Swift 2000, 115.

⁶⁷ Salamon, Barkóczi 1971, 57, 65; Schulze 1978, 51-53; Schmidt 2000, 392; Swift 2000, 115.

⁶⁸ Swift 2000, 89; Migotti 2004, 190.

⁶⁹ Migotti i ostali 1998, 20, br. 25a; Migotti 2004, 190.

opisane su perle bile prisutne u Barbariku na prostoru istočno od Odre i na crnomorskom području. U 4. stoljeću i dalje su obilne u Barbariku, ali se pojavljuju i na prostoru gornjeg Dunava i Rajne, gdje se i njihova izrada pretpostavlja u Kölnu i Trieru, dakle u onim istim radionicama koje su izrađivale pozlaćene staklene posude i prodavale svoju robu u zapadnim provincijama.⁷⁰ Nekako u međuprostoru velike rasprostranjenosti zlatom i srebrom umetnutih perli nalazi se panonsko područje s malim brojem nalaza. Prema tome, oni su u tu provinciju mogli doći iz carskih radionica, ali i iz onih crnomorskih, posredstvom Barbarika.

Obilno je potvrđena pojava „krivotvorina“, odnosno staklenih perli u boji (polu)dragog kamenja ili jantara, od kojih su se pojedini oblici inače i izrađivali. Oponašanje jantarne ili pozlaćene perle naslućuje se u primjerku GS 113.2.1.⁷¹ Među zrnima sa zlatnim i srebrnim umetcima jedan je primjerak istog oblika, ali načinjen od bijelog stakla, očito kao osobita inačica u materijalu rijetkom drugdje osim u Panoniji.⁷² Najizrazitiji primjer oponašanja izvornog materijala jest perla 74.1.1., načinjena zahtjevnom tehnikom mozaičkog stakla da bi oponašala žuto-smeđe-crvenu mrljavu strukturu karneola ili almandina. Perle u obliku spljoštenog poliedra od (polu)dragog kamenja česte su inače u sarmatskom etničko-kulturnom krugu već od srednjeg Carstva, ali se na panonskim grobljima takvi predmeti, uključujući i njihove staklene patvorine, pojavljuju na prijelazu 4. i 5. st.⁷³

Premda su poliedarske staklene perle u Panoniji posve uobičajene, kao i iste takve načinjene od brončanog lima, nalaz G 105.1.5. rjeđi je primjer gdje se u staklu oponašao ukras „očiju“, inače svojstven kovinskim predmetima. I rebraste koštane perle G 87.1.4. oponašaju kovinske i staklene predloške. Veoma male perle svojstvene su panonskom prostoru⁷⁴; ipak, one iz G 106 neviđeno su sitne, sudeći barem prema objavljenoj građi. Segmentne perle poput onih G 106.1.2. i G 113.2.5. pojavljuju se na Štrbincima prvi put i nemaju pravih analogija među panonskom građom. Takve su perle u Panoniji, ali i u drugim provincijama, pretežno loptaste ili spiralno uvijene, stoga podrijetlo navedenih nalaza nije jasno. U istraživanju 2001. nađena je jedna srcolika perla, a podrijetlo takvog oblika traži se u Germaniji i Belgijskoj Galiji.⁷⁵ Međutim, novi primjerak GS 113.4., koji tek podsjeća na srcoliki oblik, upućuje vjerojatno na domaću imitaciju.

U bačvastom privjesku G 84.1. zatečen je komadić tanke željezne žice, očito ostatka osnove na koju su bili nanizani i drugi privjesci, odnosno perle iz toga groba.

⁷⁰ Boon 1977, 197-201; Vaday 1989, 100-101; Swift 2000, 89; Cool 2004, 386-387; Vaday 2008, 135.

⁷¹ Inače, perle načinjene od žute i "jantarne" boje pripisuju se rajnskim radionicama u Germaniji (Swift 2000, 89).

⁷² O omiljenosti bijelih perli u Panoniji vidi Swift 2000, 90, 112.

⁷³ Jedni autori pritom navode karneol, a drugi almandin. Alföldi 1957, 410, 443; Vágó, Bóna 1976, 192; Vaday 1989, 105; Mączyńska 1997, 104; Swift 2000, 113.

⁷⁴ Tempelmann-Mączyńska 1985, 129.

⁷⁵ Migotti 2004, 169, G 45.14.5.; Swift 2000, 113.

Opisani nalaz prvi je takve vrste na Štrbincima, a u pravilu računa se s osnovom od organske sirovine za nizanje perli.⁷⁶ Privjesak iz G 84 zanimljiv je i stoga što su na Štrbincima dosad zatečena 2 primjerka, premda se inače na panonskim nalazištima pojavljuju veoma rijetko. U Barbariku sličan je predmet poznat kao perla a ne privjesak, ali njegova rasprostranjenost i kronologija nisu dovoljno proučeni.⁷⁷

Razmatranju o perlama treba priključiti i naušnicu G 94.1. s obzirom na to da je stakleni privjesak osnovni element njena ukrasa. Privjesak inače sadrži jagodu prilično uobičajenog oblika, ali po svemu sudeći rijetko korištenu za naušnicu. S druge strane, ishodišni oblik posvjedočen je primjercima 2.-3. st. iz Karnunta (*Car-nuntum*), Salzburga i s nepoznatog nalazišta u Bugarskoj.⁷⁸

IV.2.2. Narukvice

Primjerak G 103.5. jedini je zasad posvjedočeni nalaz drvene narukvice na Štrbincima, a iz literature takvi mi nalazi nisu poznati ni drugdje u Panoniji. Moguće je da je posrijedi uvoz iz zapadnog dijela Carstva. Slično bi se moglo pretpostaviti i za trakastu narukvicu od bakarnog lima G 106.4. Takvi su predmeti uobičajeni u panonskim grobovima, gdje međutim njihova prosječna širina varira od 0,5 do 0,7 cm.⁷⁹ Štrbinački je primjerak (šir. 1,1 cm) prema tome iznimka koja se daje usporediti s nekim nalazima zapadnije od Rajne.⁸⁰ I narukvice s isprepletenim završetcima (G 94.2.) rasprostranjenije su u zapadnome dijelu Carstva.⁸¹ Budući da su takve narukvice načinjene od žice različitog presjeka, okruglog, ovalnog ili pravokutnog, moguće je da upravo u toj konstruktivnoj pojedinosti leži ključ za razumijevanje njihova podrijetla. Presjek se, međutim, nerijetko površno dokumentira.⁸² Za razliku od upravo nabrojanih vrsta, među narukvice izrazito proširene u Panoniji, pa prema tome najvjerojatnije ondje i izrađivane, spadaju primjerci G 87.6. (lepezasti krajevi), G 106.2. i G 106.6. (zašiljeni krajevi), G 106.3. (šuplja s navojem), GS 113.3. (šuplja razmaknutih završetaka) i GS 113. 4. (zmijolika).⁸³

Ulomak narukvice od crnog stakla zatečen je u humusnom sloju (B 41/SJ 1) i najvjerojatnije izvorno nije ni bio grobni prilog. Takve narukvice, koje su se u Panoni-

⁷⁶ Ostatci srebrne žice u takvoj ulozi posvjedočeni su u Barbariku (Tejral 1988, 276).

⁷⁷ Autorica ih, naime, ne komentira, za razliku od drugih skupina perli. Tempelmann-Maczyńska 1985, 56, skupina XXII: 316.

⁷⁸ Ruseva-Slokoska 1991, 118, br. 36.

⁷⁹ M. R. Alföldi, u: *Intercisa II*, 421; Keller (1971, 104) navodi šir. od 0,3-0,8 cm za područje Recije.

⁸⁰ Usp. Swift 2000, 128 (Lankhills), 152, fig. 189.

⁸¹ Swift 2000, 133, fig. 158.

⁸² Primjerice, narukvica br. 11 iz Regensburga (von Schnurbein 1977, 251, Taf. 190: 11) nacrtana je s okruglim presjekom, dok se u tekstu on opisuje kao pravokutan. Za primjerak br. 6 na istoj tabli navodi se pravokutan presjek, ali ta pojedinost na crtežu nije ni dokumentirana.

⁸³ Swift 2000, 172, fig. 222, 131, fig. 155, 135, fig. 161, 135, fig. 162, 172, fig. 221.

ji u 3. i 4. st. izrađivale kao patvorine skupljeg gagata, u panonskim se kasnorimskim grobovima zatječu razmjerno rijetko, a datiraju se pretežno do sredine 4. st.⁸⁴ Moguće je da je posrijedi kronološki razlog, odnosno da je u 2. polovici 4. st. takav nakit izišao iz mode. Inače, u obilascima terena na Štrbincima, kao i u nadzoru pri građevinskim radovima, nađena je uistinu velika količina narukvica od crnoga stakla, nažalost lišena pouzdanijeg arheološkog konteksta.⁸⁵

IV.2.3. Stakleno i keramičko posuđe

Među dosad istraženih preko stotinu grobova stakleno posuđe uvelike preteže nad onim glinenim, u pravilu ocakljenim. Pritom se staklene posude pronalaze na čitavom istraženom prostoru, a one glinene na pojedinim njegovim odsječcima, ali se zasad ne mogu uočiti mikrotopografske pravilnosti ili razlozi takvome rasporedu.

Proučavanje izrade staklenog posuđa u hrvatskome dijelu Panonije nije ni započelo. Stoga je takve predmete zasad moguće obrađivati jedino tipološko-kronološki, zahvaljujući bolje proučenoj sjevernopanonskoj, noričkoj i mezijskoj građi te djelomice onoj iz jugoistočne Panonije. U takvim okolnostima ne preostaje drugo nego na temelju stupnja sličnosti i zapaženih osobitosti pretpostaviti južnopanonsku proizvodnju, ne ulazeći međutim u pitanje radionica. One su nesumnjivo postojale u Mursi i Cibalama, a ne treba isključiti ni mogućnost da se stakleno posuđe izrađivalo i na Štrbincima (Certisija?).⁸⁶ Ta se pretpostavka može poduprijeti pokazateljima za proizvodnju ocakljenog keramičkog posuđa i staklenih perli.⁸⁷ Dva manja komada staklene troske zatečena su i u novim iskopavanjima (SJ 3 i SJ 33). I komadić kremenca uz smrvljene staklene posude (prilozi br. 8 i 9) u G 95 mogao bi, ukoliko je uistinu prilog, posredno i simbolički upućivati na izradu staklenih predmeta na Štrbincima. Naime, kremenca pijesak osnovni je element sirovine za izradu staklene smjese.⁸⁸

Ostavivši na ovome mjestu po strani pitanje podrijetla staklenih posuda s bliskim usporednicama na sjevernopanonskom prostoru, osvrnut ću se na primjerke koji se izdvajaju iz poznatog panonskog konteksta. U tu skupinu spadaju sva tri balsamarija. Primjerci iz G 67 i G 76 spadaju u skupinu kasnih balsamarija izrađenih u vrijeme kada ta vrsta građe navodno izlazi iz mode u Panoniji, a u cjelini odlikuje se nepravilnom izradom i velikim brojem inačica unutar osnovnog kruškolika

⁸⁴ Usp. Salamon, Barkóczi 1975, 83, T. 27: 143/67; Vágó, Bóna 1976, 212, Taf. 2; 19a/7 i d.; Burger 1979, 14 (gagat); Fülep 1984, 141, fig. 107/169; Marijanski-Manojlović 1987, 109, T. 13: 12/7, 8; Dautova-Ruševljan 61, T. 28: 48/5. Autori ponekad nisu sigurni je li predmeti od stakla ili gagata.

⁸⁵ Migotti, u: Migotti i ostali 1998, 108.

⁸⁶ Migotti, Perinić 2001, 156-157; Migotti 2004, 195-201; Migotti 2007, 183-185.

⁸⁷ Migotti 1998.

⁸⁸ Lazar 2003, 209.

spljoštenog tipa.⁸⁹ Prilozi iz spomenutih dvaju grobova prema boji stakla i načinu izrade upućuju na isto, nepoznato radioničko podrijetlo. Podrijetlo balsamarija G 108.2. problematično je utoliko što mu se tek približne analogije u sjevernoj Panoniji nalaze među ranim i kasnim primjercima. S druge strane, u jugoistočno-panonskoj građi nema mu ni približnih usporednica u pojedinim predmetima, ali je oblik prikazan na tipološko-kronološkoj tabli i obilježen kao *panonska, sirijska forma*, datirana od 1.-4. st.⁹⁰ S obzirom na te okolnosti, kao i na drukčiju boju stakla i bolju izradu u odnosu na balsamarije iz G 67 i G 76, primjerak iz G 108 najvjerojatnije je iz druge radionice, moguće izvan Panonije, ili barem izvan njena južnog dijela, a preciznije mu je datiranje upitno. U skupinu priloga bez pobližih analogija spadaju i vrčevi GS 103.11. i GS 113.6. i 7. te boca G 105.3. Zahtjevnost izvedbe svih četiriju posuda upućuje na jače radioničko središte, a nedostatak bliskih analogija prije će biti odraz stanja istraženosti negoli pokazatelj domaće proizvodnje. Naime, u sva četiri navedena primjera nedostatak usporednica odnosi se na ukupni izgled, dok im se pojedini dijelovi (obod, tijelo, ručka) susreću na vrčevima i bocama, ali u različitim kombinacijama. Primjerice, boca (dvoručni vrč) GS 105.3. najbližu usporednicu ima u jednom sjevernopanonskom vrču s jednom ručkom.⁹¹ Isto tako, vrčevi iz GS 113 imaju približnih analogija u sjevernoj Panoniji više negoli u južnoj, te u Noriku, ali su sve usporednice znatno zdepastije i u pravilu su izljebljenog tijela. Predložci opisanih oblika zapažaju se u proizvodnji kölnskih radionica 3. i 4. st.⁹² Štoviše, vrč GS 103.11. svojim osobitim rubnim kapljastim ukrasom, koji nije svojstven panonskoj građi, upućuje i na uvoz iz rajnskog područja.⁹³ U prijašnjim iskopavanjima nađene su dvije stožaste čaše s proširenom stajaćom površinom; taj oblik u panonskoj građi ima malo analogija.⁹⁴ Podatak da su naknadno nađena još 3 slična primjerka (G 100.1., G 108.1., GS 113.8.) mijenja sliku o udomaćenosti takvih čaša u Panoniji, barem u njenom jugoistočnome dijelu, a daje naslutiti i domaću izradu.

Ocakljeni glineni vrčevi najuobičajeniji su grobni prilog u kasnorimskoj Panoniji, s time da su im oblici prilično ujednačeni, a razlike u pojedinostima zasigurno odražavaju proizvodnju u većem broju raspršenih radionica. Kod ovdje obrađenih nalaza (G 67, G 81, G 84) taj je podatak najbolje posvjedočen nedostatkom bližih usporedbi.⁹⁵ Polovica malog vrča G. 72.1. od prethodnih se razlikuje po svemu: frag-

⁸⁹ Barkóczi 1988, 118-119.

⁹⁰ Šaranović-Svetek 1986, 41, 10A.

⁹¹ Usp. Burger 1966, 229, Fig. 122: 351/1; Barkóczi 1988, 185, Taf. XLIII: 450.

⁹² Friedhoff 1989, 40-41, Abb. 2: 15, Abb. 3: 5, 7, 9.

⁹³ Slično je protumačen jedan vrč iz Cibala, premda ne na temelju ukrasa nego s obzirom na vrsnoću izrade. Šaranović-Svetek 1986, 21, T. V: 2.

⁹⁴ Usp. Migotti 2004, 198.

⁹⁵ Zanimljivo je inače da su prethodni slični nalazi sa Štrbinaca imali bliskih analogija u panonskoj građi. Migotti 2007, 184, G. 62.3 i G 64.1.

mentarnom stanju (stari lom), obliku, boji gline i nedostatku premaza, a oblik njegova otvora upućuje na raniji predmet.⁹⁶ Prilaganje starijih predmeta u kasnorimskim grobovima Panonije inače je uobičajena pojava koja podrazumijeva ne samo raniju rimsku građu, već i onu prapovijesnu.⁹⁷

Položaj posuda u grobu u prethodnim istraživanjima bio je gotovo posve ujednačen: u pravilu do nogu, s iznimkom G 45.⁹⁸ To pravilo vrijedi i dalje, ali je posvjedočen i drukčiji smještaj: uz desnu ruku (G 92) i uz desnu potkoljenu (G 105).

IV.2.4. Pisaći pribor

Poklopac tintarnice (*atramentarium*) G 72.2. jedini je nalaz iz skupine pisaćeg pribora dosad zatečen na štrbinačkome groblju. S tog nalazišta, ali iz nepoznatog konteksta, potječe i drška lopatice za brisanje voska, inače pogrešno protumačena u prvoj objavi.⁹⁹

Pisaći pribor, uključujući i posude za pohranu tinte, često se prikazuju na rimskim grobnim spomenicima. Kao grobni nalazi takvi su predmeti rjeđi, a usto i nedovoljno proučeni u tome kontekstu. Čini se da grobni nalazi ne potvrđuju u cijelosti likovne prizore na kojima se simbolima pismenosti pretežno obilježavaju muškarci, podjednako kao i u pisanim izvorima. Pisaći se pribor najčešće spominje u vezi s odraslim muškarcima, nerijetko vojnicima, kao oznaka njihove službe, a moguće i pismenosti u smislu rimske vrline i/ili društvenog položaja. Rjeđe se takvi predmeti povezuju s djecom (školarcima), a još manje sa ženama.¹⁰⁰ U Taranešu (Makedonija) nađen je kasnoantički grob ratnika-pisara u kojemu je među pisaćim priborom bila i tintarnica.¹⁰¹ Inače, razumijevanje spomenute građe u Panoniji uvelike je otežano upravo nepoznavanjem prilika u njenom južnome dijelu, dok je u mađarskoj arheološkoj literaturi ona znatno bolje obrađena. Od ukupno 64 primjerka poznata do 1980-ih godina, 15 ih potječe iz grobova. Podatak da je pritom čak 10 primjeraka nađeno zajedno s lukovičastom fibulom govori u prilog statusnom značenju tintarnice.¹⁰² U Intercizi tintarnice su razmjerno česte u grobovima djece.¹⁰³

Prema mome znanju, tipologija i kronologija tintarnice kao predmeta rimske ma-

⁹⁶ Usp. Mikl Curk 1976, 40, T. VIII: 26; Bojović 1977, 30-31, T. XXIV: 232, 233; Kujundžić 1982, 18, T. 5: 39/1; Topál 1993, 195, Pl. 89: 1, 2.

⁹⁷ Migotti 2007, 170, bilj. 18. Vidi i bilj. 116 ovdje.

⁹⁸ Migotti 2004, 199.

⁹⁹ Migotti, u: Migotti i ostali 1998, 49, br. 144. O spatulama za vosak vidi Božič 2002.

¹⁰⁰ A. Radnóti, u: Intercisa II, 209-211; Lányi 1972, 173, Abb. 67: 15; Bilkei 1980, 63-67; von Boeselager 1989, 236-238; Philpott 1991, 185; Pollak 1993, 109; Keegan 2002, 61.

¹⁰¹ Ivanovski 1987, 89, fig. 6: 1.

¹⁰² Bilkei 1980, 75

¹⁰³ A. Radnóti, u: Intercisa II, 211.

terijalne kulture u Panoniji nije dovoljno proučena.¹⁰⁴ Od štrbinačkog nalaza sačuvan je samo poklopac, a rupa na njegovoj sredini svjedoči o tipu sa središnjim čepom. Nažalost, upravo u toj skupini predmeta u Mađarskoj nema primjeraka iz datiranog konteksta, premda jednostavnost izvedbe i neukrašenost upućuju na kasnoantičko razdoblje.¹⁰⁵ Inače, kao arheološki nalaz tintarnica u Panoniji posvjedočena je u čitavom rimskom razdoblju, ali su takvi predmeti od 4. stoljeća navodno ipak znatno rjeđi.¹⁰⁶ Okolnosti prilaganja u GA 72 nisu posve jasne, jer uslijed velike uništenosti zidane grobnice nije sigurno da su svi predmeti nađeni na tome mjestu uistinu bili priloženi uz pokojnika. Osteološka građa sačuvana je slabo, ali ipak dovoljno za pretpostavku o muškarcu srednje dobi. Prema zatečenom novcu grob pripada 2. polovici 4. st., zidana grobnica upućuje na statusno viđeniju osobu, a nalazi alatki svjedoče, uvjetno rečeno, o netipičnom ukopu. Naime, prilaganje alatki u kasnorimskim grobovima ni na Štrbincima ni u Panoniji u cijelosti nije uobičajena pojava.¹⁰⁷

IV.2.5. Novac

U grobovima otkrivenima u razdoblju 1999.-2003. novac je bio prilično rijedak prilog, a vremenski raspon nađenih kovanica kreće se od Konstantina I. do valentinijanskih vladara (GA 12, G 17, G 27, G 42 i GA 66). Pritom u jednome grobu nikad nije zatečeno više od jedne kovanice, ali su zabilježene različite okolnosti: novac Magencija, izvorni položaj nepoznat (GA 12); probušeni novac Konstantina I. nošen kao privjesak (G 17); savinuti novac Konstantina II. ispod lijevog ramena pokojnice (G 27); novac Konstancija II. u šaci pokojnice (G 42); valentinijanski novac u žbuci podnice (GA 66). Ti su nalazi razmatrani u nekoliko navrata, uglavnom s obzirom na datiranje.¹⁰⁸ Premda je novac, kao uostalom i svaki grobni prilog u kasnoj antici, simboličan sâm po sebi, opisane okolnosti prilaganja kreću se od uobičajenog postupka do onog dvostruko simboličko-apatropejskog (G 17, G 27).

Numizmatička je znanost u novije vrijeme, možda i više negoli druge arheološke discipline, dosegla nove vidike i promijenila mnoge uvriježene stavove, i to ne samo na polju metodologije (kvantifikacija, statistika), već i u tumačenju društvenih, gospodarskih, povijesnih, religijskih i kulturoloških aspekata antičkog novca. Prim-

¹⁰⁴ Bilkei 1980, 69. Obilna sjevernopanonska građa, koja se od 80-ih godina zasigurno i povećala, nije na-
knadno obrađivanja niti usustavljena. Ipak, nedavno su D. Božič i M. Feugère (2004) načinili pregled
tipologije i kronologije pisacég pribora na širem prostoru Carstva.

¹⁰⁵ Bilkei 1980, 70. Isti autor međutim naglašava i dugotrajnost oblika, pa prema tome i slabiju kronološku
osjetljivost, kao i činjenicu da se raniji predmeti znaju zateći u kasnoantičkome grobu. Kako god bilo,
nalaz iz Drnova (vidi *Katalog*) potvrđuje pripadnost štrbinačkog primjerka kasnoantičkom razdo-
blju.

¹⁰⁶ A. Radnóti, u: *Intercisa II*, 212; Bilkei 1980, 74-75.

¹⁰⁷ Migotti, u: *Migotti i ostali 1998*, 110.

¹⁰⁸ Migotti, Perinić 2001, 164; Migotti 2004, 206; Migotti 2007, 185-186.

jerice, pomalo se odustaje od „mitološkog“ tumačenja novca kao plaće za prijevoz u onostranost, jer je u rimskim grobovima općenito najmanje novaca zatečeno u ustima, klasičnom položaju Haronova obola.¹⁰⁹ Novac priložen u grob može imati imovinsku i religijsku podlogu, ali je njegovo religijsko-kulturološko tumačenje bliže zamisli zavjetnog dara negoli ilustracije gospodarskog dobra. Prilažu se i zastarjeli i suvremeni kovovi, često zajedno, a da razlozi izbora ostaju nedokučivi.¹¹⁰ Inače, potrebno je naglasiti neodrživost pretpostavke o zazoru kršćanskog svjetonazora od novca. Novac u razdoblju kršćanskih ili kršćanstvu sklonih vladara, osobito ako je obilježen kršćanskim znakovima, poprma smisao religijski obilježenog priloga.¹¹¹ Mogućnost takvog tumačenja dolazi u obzir kod svih prije spomenutih nalaza novca sa Štrbinaca.

U 2004. i 2005. nađeno je ukupno 17 novaca: GA 72 (1), GA 73 (6), G 84 (1), G 86 (1), G 94 (1), GS 103 (5), G 104 (1) i G 107 (1). Ti se nalazi razlikuju od dotadašnjih i ukupno većim brojem i novim okolnostima: pojavom većeg broja primjeraka u jednome grobu, ali i pojavom kovova starijih od 4. stoljeća, kako se prema drugim priložima datira dosad istraženi dio groblja. Antoninijani 3. stoljeća zatečeni su u GA 73 (Prob, 276.-282.) i G 104 (Klaudije II. ili Kvintil, oko 260.). Budući da antoninijani 3. stoljeća u četvrtome više nisu u uporabi¹¹², njihovo prilaganje u grobovima očito ima simboliku osnaženu vrijednošću starine. Znakovito je da je optjecaj novca na susjednom noričkom prostoru obilježen prilaganjem starijih kovova upravo od sredine 4. stoljeća.¹¹³ I na drugim kasnorimskim grobljima, uključujući i ona panonska, često se nalaze novci 3. stoljeća, ali i oni raniji.¹¹⁴ Olovni novac 3. stoljeća, ovdje zabilježen kao prilog u G 104, manje je uobičajen nalaz. Autori u pravilu tvrde da olovni novac u Rimskom Carstvu nije mogao biti službeno platežno sredstvo, ali nisu svi jednodušni u procjeni praktične optjecajne vrijednosti olovnih patvorina koje su mogle biti (polu)službeni kovovi ili pak doslovne krivotvorine.¹¹⁵ Kakogod bilo, u ovome kontekstu najvažniji je podatak da je spomenuti novac kao grobni prilog nesumnjivo imao višestruku simboličku ulogu: kao starina te kao olovni predmet, i još k tome oštećen.¹¹⁶ Za razliku od novaca 3. stoljeća, optjecaj kovova 4. stoljeća

¹⁰⁹ McWhirr, Viner, Wells 1982, 103; Schachinger 2006, 64; Small *et al.* 2007, 149. Suprotno: Gorecki 1975, 237; Schmidt 2000, 412.

¹¹⁰ Gorecki 1975, 266, *passim*; Crummy 2001, 14; Schachinger 2006, 56, 63-65.

¹¹¹ Migotti 1994, 65-66.

¹¹² Burger 1979, 15; Pollak 1993, 112; Schachinger 2006, 92, 96.

¹¹³ Schachinger 2006, 65.

¹¹⁴ Gorecki 1975, 276; Vágó, Bóna 1976, 131-137; Wielowiejski 1997, 97. Ságvár je jedno od rjeđih grobalja gdje takvi kovovi nisu ustanovljeni. Vidi Schmidt 2000, 411.

¹¹⁵ Mihailović 1998.

¹¹⁶ U ulozu starih i oštećenih predmeta kao grobnih priloga usp. Clarke 1997, 75; Šterbenc Erker 2002, 159; Flück 2005, 60; Migotti 2007, 170, bilj. 18; o simbolici olova usp. Migotti 2007, 181-182.

ograničen je na nekoliko desetljeća, pa su oni razmjerno dobri kronološki pokazatelji.¹¹⁷ Na nalazištima poremećenima poput Štrbinaca često nije moguće dokučiti je li novac izgubljen ili možda priložen tijekom naknadnog rituala na grobu.¹¹⁸ Takva dvojba prisutna je kod GA 72 i GA 73 te G 84, s obzirom na mjesto nalaza novca na granici humusa i grobne zapune. Od posebne važnosti za ukupnu arheološko-povijesnu topografiju nalazišta jest GA 73, zajedno s drugim cjelinama u kojima se rimska građa izravno dodiruje s onom novovjekom (vidi poglavlja I. i IV.1.). Naime, novac koji se uvjetno povezuje sa spomenutom razorenom grobnicom nađen je u glinenom loncu datiranom u 16.-17. st. (T. X/1). Iz toga proizlazi da stanovnici tadašnjih Štrbinaca ili njihove okolice nisu bili zainteresirani samo za iskorištavanje rimske opeke, nego i za prikupljanje grobnih priloga. Ne možemo, nažalost, znati je li to zanimanje bilo usmjereno samo na novac ili i na druge predmete, jer u slučajevima znatne razorenosti nije moguće niti naslutiti je li novovjekom razaranju prethodilo ono u antici. Prema tome, novci koji su uvjetno pripisani inventaru GA 73 mogli su potjecati iz drugih grobova ili čak iz nekog drugog mjesta te iz nepoznatih razloga biti pohranjeni ondje gdje su nađeni, moguće u grobnom humku.

Osim u GA 73, veći broj kovanica zatečen je u GS 103. Posrijedi je netaknut grob s velikim brojem priloga, među kojima su i zlatni predmeti, što bi moglo upućivati na neposrednu vezu između raskošnije opremljenih ukopa i većeg broja priloženih novaca. U prilog takvom zaključku govorili bi i nalazi iz G 104 i G 107, kada bismo bili sigurni da su u pitanju neporemećeni ukopi. Ipak, o spomenutoj pretpostavci nesigurno je razmišljati kao o pravilu, upravo zbog nepoznanica koje nameće pokradenost mnogih grobova. I primjeri dječjih ukopa s jednim novcem, ali većim brojem drugih priloga (G 84, G 86) upozoravaju na oprez pri traganju za imovinsko-sociološkim zakonitostima grobnog rituala.

IV.2.6. Apotropejsko-simbolični prilozi

Školjkaši i puževi

Vjerojatno ni jedan grobni prilog nije lišen apotropejsko-simboličkih primisli, ali se ovdje podrazumijevaju predmeti koji se prilažu isključivo sa svrhom zaštite pokojnika i magijskog djelovanja na njega. Načelno, u tu skupinu bez sumnje spadaju puževi i školjke, premda u danom kontekstu najčešće nema dovoljno pouzdanih pokazatelja za procjenu jesu li takvi predmeti dospjeli u grob slučajno ili su onamo odloženi. U prethodnim istraživanjima puževi su se pojavljivali rijetko, i to u pravilu u grobnim rakama, odnosno razorenim grobnicama, pa su stoga pretpostavljeno

¹¹⁷ R. Reece, u: McWhirr, Viner, Wells 1982, 126; Migotti, Perinić 2001, 164, bilj. 159.

¹¹⁸ Usp. Schachinger 2006, 89.

protumačeni kao grobni prilozi.¹¹⁹ U iskopavanjima 2004.-2005. puževi vrstâ *helix pomatia*, *cepaeva vindobonensis*, *fruticicola fruticum* te oni iz obitelji *hygromiidae* zatjecali su se u većem broju grobova, ali i na drugim mjestima, uključujući i humusni sloj. To povećava mogućnost da su takvi nalazi u grob dospjeli slučajno, zajedno sa zemljom kojom je pokojnik zatrpan. Pritom je vjerojatnije da su prilozi bili puževi nađeni na samome kosturu (G 67), a osobito među perlama (G 95, GS 103, GS 113), negoli oni zatečeni u ispremiješanoj zapuni groba (GA 78, G 81, GS 92, G 93). Zanimljivo je da su u dva groba (GA 78, GS 103) zatečene slatkovodne školjke, od kojih je ona iz GA 78 iste vrste (*unio pictorum*/slikarska lisanka) kao i primjerak nađen u prapovijesnom jarku (SJ 15), što povećava vjerojatnost da su to bili grobni prilozi. To što je GS 103 bio ukopan u prapovijesnom sloju ne umanjuje mogućnost da je školjka zatečena u njemu poprimila dodatnu apotropejsku narav upravo kao egzotični predmet nađen u zemlji zajedno s predmetima prastare materijalne kulture; slično vrijedi i za školjku iz GA 78.¹²⁰ Prema tome, čini se da su se puževi, premda kopnene životinje sa samoga mjesta, doživljavali i kao grobni prilozi. To još više vrijedi za školjke, utoliko što dosadašnji nalazi sugeriraju njihovo podrijetlo u prapovijesnom sloju nalazišta. Ta je okolnost, naime, zasigurno pojačavala njihovu izvornu apotropejsku moć u rimskodobnim grobovima.

Čavli, ulomak karičastog oklopa¹²¹

Za razliku od grobova u kojima veći broj čavala u odgovarajućem rasporedu svjedoči o drvenome lijesu (GS 92 i GS 103), čavao zatečen u usnoj šupljini pokojnika u G 81 bez sumnje je magijski predmet. Pojedinačni čavli ili manji broj njih najčešće se odlažu uz pokojnika, a takvi primjeri veoma su česti posvuda. Međutim, u Sisku je zabilježen ukop mlade djevojke, bogato opremljene, s dva čavla u lubanji, što je najbliža usporedba za okolnosti ukopa u G 81.¹²² Temeljna simbolika čavla u antici odvratanje je od zla. Međutim, u grobnom kontekstu ostaje nejasno je li takav prilog imao štititi pokojnika od zlih duhova, ili pak žive od uznemirenog duha samoga pokojnika.¹²³

¹¹⁹ Migotti 2004, 202; Migotti 2007, 170.

¹²⁰ Usp. bilj 116. Inače, probušeni puževi i školjke kao ukrasi ogrlica zajedno sa staklenim i drugim perlama prisutni su na mnogim rimskim grobljima; ponekad su odloženi neprobušeni, kao samostalni prilozi. Upadljivom učestalošću pojavljuju se na jednom od grobalja Viminacija. Zotovoć, Jordović 1990, 61, T. XIX: 83/7, *passim*.

¹²¹ O zaštitnoj namjeni ulomaka karičastog oklopa kao grobnog priloga vidi Migotti 2007 b (G 84).

¹²² Burkowsky 1996, 70, bilj. 10. Ukoliko okolnosti nalaza čavala ne upućuju jasno na simbolični smisao, njihova se praktična namjena procjenjuje prema broju zatečenih komada, obično 3 i više. McWhirr, Viner, Wells 1982, 78; Keegan 2002, 57.

¹²³ O nalazima pojedinačnih čavala u grobovima i simbolici takvog postupka usp. Marshall 1907, XXIII; Van Doorselaer 1967, 122-123; Sokač-Štimac, Bulat 1974, 131; Engemann 1975, 37-38; Flück 2005, 55;

V. ZAKLJUČAK

Iz kataloga proizlazi da i ovaj odsječak kasnorimskog groblja na Štrbincima treba datirati u 2. polovicu 4. stoljeća, s mogućnošću trajanja i u 5. stoljeću.¹²⁴

Međutim, u kontekstu ukupne povijesne topografije ovog nalazišta najzanimljiviji su dokazi ne samo posjećivanja groblja, već najvjerojatnije i privremenog naseljavanja toga mjesta u modernom razdoblju, o čemu svjedoči mlinsko kamenje u SJ 28. U prethodnim objavama bilo je riječi o uzrocima i povodima razaranja zidanih grobnica, odnosno krađi priloga iz grobova, kao načelno mogućim antičkim i kasnijim pojavama.¹²⁵ Bez obzira na moguć slučajaj povod rušenju, grobnice iz kojih je opeka gotovo u cijelosti povađena potvrđuju da je ponovna uporaba građevnog materijala bila konačni cilj rušenja. S obzirom na količinu sačuvane opeke u GA 69, GA 73 i GA 85, okolnosti njihova rušenja nisu posve jasne, dok su, primjerice, GA 70 i GA 74 najvjerojatnije otvarane u antičkom razdoblju isključivo radi krađe priloga. Sve ostale grobnice možda su otvarane i prije, ali su zasigurno konačno srušene radi uzimanja opeke. Nalazi keramike 16.-17. st. iz ruševina GA 77, GA 78 i GA 11, ali i iz jama SJ 34 i 28, svjedoče o razdoblju u kojemu su se spomenuta rušenja događala.¹²⁶ U tome kontekstu osobito je zanimljiv nalaz novca iz vrha zapune GA 73, pohranjen u glinenom vrču iz kasnijeg razdoblja. Taj nalaz, naime, svjedoči o tome da su onodobnim stanovnicima osim opeke bili zanimljivi i rimski nalazi (da li samo novci?). Nažalost, iz opisanog konteksta nije moguće ni naslutiti odnos nalaznika prema tim predmetima, odnosno njihove namjere i razloge prikupljanja rimskih predmeta. Je li moguće da je posrijedi preteča antikvarstva na prostoru sjeverne Hrvatske? Na sličan način zanimljiv je nalaz šarke drvenog lijesa iz SJ 28. Premda on ima analogija među rimskom građom, nađen je u novovjekoj jami s drugim predmetima iz tog razdoblja. Moguće je da je u pitanju ponovo upotrijebljen rimski predmet, premda treba napomenuti da u grobnom kontekstu zasad takvi dijelovi drvenog lijesa nisu posvjedočeni. Inače, razdoblju rušenja grobnica pripada i željezna pređica nađena u istraživanju 2002. (T. II/4).

Prema tome, nalazište dosad posvjedočeno kao rimsko groblje na prostoru neolitičkog naselja usložnjeno je i trećim sadržajem koji govori o naseljavanju ili barem posjećivanju toga mjesta početkom novoga vijeka. Ostaje pitanje što se ondje

Reifarth i drugi 2006, 62-63; Carroll 2006, 4, bilj. 9; Small *et al.* 2007, 145-146.

¹²⁴ O datiranju prethodno istraženih dijelova usp. Migotti, Perinić 2001, 163-164; Migotti 2004, 203-206; Migotti 2007, 185-186.

¹²⁵ Migotti, Perinić 2001, 126-128; Migotti 2007, 176-177.

¹²⁶ Nažalost, svi nalazi osim grobnih priloga i ljudske osteološke građe zagubljeni su u Muzeju Đakovštine, tako da jedan dio rasprave nisam u stanju dokumentirati. Vidi napomenu u *Uvodu*.

zbivalo u srednjovjekovnom razdoblju, odnosno zašto nema kulturnih ostataka od 7. do 16. stoljeća.

Zahvale

Na pomoći pri određivanju pojedinih nalaza zahvaljujem dr. Dorrotyi Gáspár (G 74.5. i G 101.1.) i dr. Draganu Božiču (72.2).

Summary

The Late Roman Cemetery at the site of Štrbinci near Đakovo (NE Croatia) – Excavations in 2004 and 2005

Excavations of the late Roman cemetery at the site of Štrbinci were conducted in 2004 and 2005, to continue the systematic archaeological research at the site since 1999. This paper comprises the results of the two-season work and is organised in two sections: 1. Report (features, layout and the archaeological background of the cemetery, description of the graves and other archaeological features, as well as the small finds); 2. Discussion, addressing the generalities of the graves and an evaluation (typological-chronological and other) of the small finds.

An area measuring 510 m² was excavated, yielding 46 late Roman inhumations dated 2nd half of the 4th century, 4 Neolithic features (2 ditches and 2 pits with animal bones, pottery shards and stone, pottery and bone tools) and two 16th-17th century pits with pottery shards and millstones. It transpires that the cemetery was situated in an area of a Neolithic settlement, while the cemetery itself was frequented, or perhaps temporarily settled, in the modern period. Since 16th-17th pottery was occasionally found in destroyed Roman grave vaults, one of the reasons for the modern-period activity on the site was certainly the reuse of grave tiles. In one case this interaction was made even more obvious by the find of 5 Roman coins put inside a modern pot, recovered on the surface of grave vault 73. Unfortunately, the small finds other than those recovered from the graves, as well as animal bones, have been misplaced in the Đakovo Museum before the post-field work on the material was even begun. It was therefore impossible to document properly the prehistoric and post-Roman layers, and particularly the phenomenon of the post-Roman settlement or at least some activity on the site.

Of a total of 46 late Roman graves there were 24 supine inhumations in earth pits (G 67, G 68, G 95, G 99, G 102, G 79, G 80, G 82, G 84, G 87, G 88, G 90, G 112, G 93, G 94, G 97, G 81, G 107, G 105, G 104, G 106, G 108, G 110, G 115), 6 supine inhumations in wooden coffins and earth pits (testified by iron nails in GS 92 and GS 113 and traces of the rotten wood as revealed through colouration of soil in GS 86, GS 100, GS 101 and GS 103) and 16 tile grave vaults (GA 69, GA 70, GA 71, GA 72, GA 73, GA 74, GA 75, GA 76, GA 77, GA 78, GA 83, GA 85, GA 96, GA 98, GA 109, GA 114). There is considerable variation in relative depth of the graves, the shallowest one (G 80) appearing at 0,35 m below the surface and the deepest one (GA 77) at 1,25 m. Even so, no vertical chronological phasing could be established on the basis of the small finds

or grave constructions, although minor areas of overlap did appear. Grave pits were mostly rectangular or sub-rectangular, with few exceptions featuring irregular side extensions (G 68, G 80, G 110). Nearly all of the grave pits and vaults were oriented NW-SE, with few taking a regular W-E orientation and two clear exceptions: GA 109 (N-S) and GA 114 (NE-SW). All of the tile grave vaults were either partly or completely destroyed. The majority of the latter (GA 72, GA 75, GA 83, GA 96, GA 98, GA 109, GA 114) featured pits filled with earth and some crushed tiles and mortar, leaving no possibility for the reconstruction of as much as the ground plan, let alone the structure as the whole. In some cases portions of the mortared floor beds were preserved, revealing the ground plans (GA 76, GA 77, GA 78 and GA 111). The rest of the vaults (GA 69, GA 70, GA 71, GA 73, GA 74, GA 85) yielded larger or smaller portions of their construction. All of them were made of complete and fragmented tiles (GA 69, GA 70, GA 71, GA 73, GA 74 i GA 85), mostly *sesquipedales*, but also much larger, made especially for the construction of graves, as in GA 70. They were placed in horizontal layers to produce the walls whose longer sides curved slightly insides from the bottom (or mid-level) towards the upper portion; the floors were also tiled. Not a single cover was preserved, but short-side stumps in some cases point to pitched roofs (vaults 69 and 74). Inside plastering was established wherever parts of walls were preserved.

Of a total of 46 interments, anthropological data were recovered in 38 examples; the remainder was lost due to bad preservation or subsequent loss of the material. Given 6 double burials, a total of 44 skeletons were sexed as follows: 18 males aged 15/18-50/55, 19 females aged 25/30-50/55, 7 children aged 3/4-12/15 and one newborn. All the skeletons were supine and oriented NW-SE (head to the west). Legs were invariably stretched, while arms took different positions, producing quite a number of variations: either (undetermined) one or both were raised towards the shoulders, or stretched along the sides, or placed/crossed in the lap/abdomen.

In 30 (G 67, G 68, GA 69, GA 71, GA 72 – GA 78, G 87-88, G 79, G 81, GA 83, G 84, GA 85, GS 86, GS 92, G 95, GS 100-101, GS 103, G 104-108, GS 113) of a total of 46 graves small finds (grave offerings, ornaments and dress accessories) were recovered, some quite well preserved, others more or less damaged or crushed. In some examples it remains dubious whether an artefact really belonged to the grave, or whether it got into the fill accidentally, due to disturbance. Also, it should be borne in mind that the present list of the finds, as far as grave vaults are concerned, is only a residue after robbery. The finds are as follows: 1 silver pin (G 95.2.); 6 earrings, of which 2 gold and 4 copper alloy (G 67.1., G 94.1., G 95.1., GS 103.1.); 2 glass beads/pendants (G. 84.1.); 354 beads, of which 318 glass, 32 gold, 7 bone, 5 amber and 2 copper alloy (GA 74.1., G 84.2., GA 85.1., G 87.1., G 95.3, GS 103.2., G 105.1., G 106.1., GS 113.2); 9 fingerings, of which 1 gold, 3 silver, 3 iron and 2 copper alloy (G 69.1., G 87.3.-5., G 95.5.-6.); an intaglio (GA 78.1.); 5 necklace clasps, of which 1 gold and 4 copper alloy (GA 74.2., G 87.2., G 95.4., GS 103.3., GS 113.1.); around 25 bracelets, of which 11 copper alloy, 4 iron, 1 wooden, 1 possible ivory and an undetermined number of bone items (GA 74.3.4., GA 79.1., G 84.4., G 87.6.7.8.9., GS 103.4.5.6.7.8., G 106.3.4.5.6.7., GS 113.3.4.5.); 2 copper alloy belt buckles (G 68.1., G 86.1.); a copper alloy cross-

bow brooch (G 86.2.); a copper alloy bulla (G 84.3.); a fragment of an iron chain mail (G 84. 5.); 2 wooden boxes mounts (GA 74.5., GS 101.1.); an iron nail (G 81.1.); a copper alloy inkpot lid (GA 72.2.); 17 coins, of which 16 copper alloy and 1 lead alloy (GA 72.3., GA 73.2., G 84.7., GS 86.3., G 94.3., GS 103.10., G 104.1., G 107.1.); an iron cutting tool (GA 72.4.); 2 iron knives (G 67.2., GA 72.5.); 2 undetermined iron objects (GA 71.2.); 8 glass beakers (G 68.3., GA 69.2., G 81.3., GS 92.1., G 93.1., GS 100.1., G 108.1., GS 113.8.); 2 glass bowls (G 684., GA 69.3.); 3 glass jugs (GS 103.11., GS 113.6.7.), a glass bottle (G 105.3.); 4 glass cosmetic vessels (G 67.3., GA 69.4., GA 76.1., G 108.2.); glass lamp (?) (G 95.7.); 4 undetermined glass vessels (GA 71.1., GA 75.1., GA 76.1., G 83.1., GS 103.12.); 5 pottery jugs (G 67.1., G 68.2., GA 72.1., G 81. 2., G 84.6.).

Section IV comprises a discussion of typological, chronological, religious, ritual, economic and status aspects of various categories of finds, as well as that of their workshop provenance. Since some of those groups of finds were addressed in previous reports and discussions of excavations at Štrbinci, this paper deals mostly with finds appearing for the first time on this site, or those which had not been given due attention so far. In IV.2.1. amber beads, opaque multi-coloured glass beads and some other peculiar types of glass beads (gold-in-glass, a flattened square-sectioned imitation of cornelian beads, other imitations) are discussed. Amber beads are in this context interesting especially due to the rupture in amber trade in the 3rd century, when Aquileia lost its role of the leading centre for the production and trade in amber. Later ambers in Pannonian cemeteries are quite dull, simple and uniform, and their provenance remains an open issue. As for the multi-coloured beads, their significance lies in their particular affiliation with Barbarian cultures and also a presumed chronological sensitivity. Otherwise, the amber and multi-coloured glass beads share the same apotropaic connotations. However, the workshop provenance for both those kinds of beads in late Roman Pannonian graves remains unknown. In IV.2.2. pottery and especially glass vessels are commented primarily from the point of view of inadequate state of research of the latter in south Pannonia. Given the overall uniformity of glass vessel types in late Roman Pannonia, the lack of close analogies for the material from Štrbinci cemetery has been considered as a possible indication for the local (south-east Pannonian) production. In IV.2.4. a fragment of a writing tool (G 72.1.) is discussed as the first occurrence of such find at Štrbinci, as well as in relation to an inadequate knowledge of the typology and chronology of such artefacts in Pannonia and their rarity in late antique graves. Coins are discussed in section IV.2.5. So far they have appeared quite sparingly at Štrbinci, and usually as a single piece to a grave. In 2004 and 2005 excavation seasons, however, their distribution was different, probably pointing to various social or ritual circumstances in discrete portions of the cemetery. Also to be noted is the appearance of 3rd century coins in graves (GA 73, G 104) from the 2nd half of the 4th century, which further marks a symbolic value of the coin as a grave contribution. This is probably even truer of a lead alloy coin from G 104. In section IV.2.6. snails and shells as probably apotropaic goods are discussed, although the possibility remains that the appearance of such finds are only accidental. On the contrary, an iron nail found in the skull of the skeleton in G 81 was certainly meant as a magical device.

The portion of the cemetery excavated in 2004 and 2005 shares the same basic material and cultural characteristics of the so far disclosed area as the whole, as well as its established

chronology: 2nd half of the 4th century with a possible extenuation into the 5th century. The most curious feature of the newly discovered portion is the evidence of the modern-period human activity on the site (pottery at different places and two mill-stones in excavation unit 28), which probably explains demolition of grave vaults for the reuse of tiles.

Translation: *Branka Migotti*

LITERATURA / LITERATURE

- ACIAC *Acta Congressus Internationalis Archaeologiae Christianae*
 Alföldi 1957 Mária R. Alföldi, Perlen, Ketten, Anhänger, u: *Intercisa II*, 440-455.
- Batistić-Popadić 1984-1985 Daria Batistić-Popadić, Sarmatska nekropola Vojlovica-Pančevo, *RVM*, 29, 59-83.
- Barkóczy 1960 László Barkóczy, Későrómai temető Pilismaróton (Ein spätrömisches Gräberfeld Pilismarót), *FolArch*, 12, 111-132.
- Bertoncelj-Kučar 1979 Vladimira Bertoncelj-Kučar, Nakit iz stekla in jantarja, *AV*, XXX, 254-277.
- Bitenc, Knific 2001 Polona Bitenc, Timotej Knific, *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*, katalog izložbe, Ljubljana.
- von Boeselager 1989 Dela von Boeselager, Funde und Darstellungen römischer Schreibzeugfutterale. Zur Deutung einer Beigabe in Kölner Gräbern, *KJ*, 22, 221-239.
- Bilkei 1980 Irén Bilkei, Römische Schreibgeräte aus Pannonien, *AR*, 18, 61-90.
- Bojović 1977 Dragoljub Bojović, *Rimska keramika Singidunuma*, Beograd.
- Boon 1977 George C. Boon, Gold-in-glass beads from the ancient world, *Britannia*, 8, 193-207.
- Božič 2002 Dragan Božič, A Roman grave with writing implements from Ljubljana (SI), *Instrumentum*, 16, 33-36.
- Böhme 1986 Horst Wolfgang Böhme, Bemerkungen zum spätrömischen Militärstil, u: H. Roth (Hrsg.), Zum Problem der Deutung frühmittelalterlichen Bildinhalte, u: *Akten des 1. Intern. Kolloq. in Marburg a. d. Lahn, 15. bis 19. Februar 1983*, Marburg, 25-49.
- Bóna, Nagy 2002 István Bóna, Margit Nagy, *Gepidische Gräberfelder am Theissgebiet I.*, Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae, Vol. 1., Budapest.
- Božič, Feugère 2004 Dragan Božič, Michel Feugère, Les instruments de l'écriture, *Gallia*, 61, 21-41.
- Burial* *Burial, Society and Context in the Roman World* (ur. J. Pearce, M. Millet, M. Struck), Oxford, 2000.
- Buora 1996 Maurizio Buora (a cura di), *Lungo la via dell'Ambra. Apporti altoadriatici alla romanizzazione dei territori del medio Danubio (I sec. a. C. - I sec. d. C.)*, Udine.

- Buora 2001 Maurizio Buora (a cura di), *Da Aquileia al Danubio. Materiali per una mostra*, Archeologia di frontiera, 4, Udine.
- Buora 2001a Maurizio Buora, Attività produttive di Aquileia romana, u: Buora 2001, 6-37.
- Burger 1966 Alice Sz. Burger, The Late Roman Cemetery at Ságvár, *AARH*, XVIII, 99-234.
- Burger 1979 Alice Sz. Burger, *Das Spätromische Gräberfeld von Somogyszil*, Budapest.
- Burkowsky 1996 Zdenko Burkowsky, Nekropole antičke Siscije, *PrillArh*, 10 (1993), 69-79.
- Bursche 2008 Aleksander Bursche, Trade Relations between Rome and the Barbarians, u: *Rome and the Barbarians*, 153-155.
- Calvi 1996 Carina Calvi, Le ambre romane di Aquileia: aspetti e problemi, u: Buora 1996, 14-20.
- Cool 2004 H. E. M. Cool, *The Roman Cemetery at Brougham, Cumbria. Excavations 1966-67*, London.
- Cameron 1993 Averil Cameron, *The Later Roman Empire*, London.
- Cameron 1996 Averil Cameron, Orfitus and Constantius: a note on Roman gold-glasses, *JRA*, 9, 295-301.
- Carroll 2006 Maureen Carroll, *Spirits of the Dead. Roman Funerary Commemoration in Western Europe*, Oxford.
- Clarke 1997 Simon Clarke, Abandonment, Rubish Disposal and "Special" Deposits at Newstead, u: *TRAC 96 (Proceedings of the Sixth Annual Theoretical Roman Archaeology Conference, Sheffield 1996)*, 73-81.
- Crummy 2001 Nina Crummy, Bears and coins – powerful guardians for the afterlife, *Instrumentum*, 14, 13-15.
- Dautova Ruševljan 2003 Velika Dautova Ruševljan, *Kasnoantička nekropola kod Sviloša u Sremu*, Novi Sad.
- Dautova Ruševljan, Vujović 2006 Velika Dautova Ruševljan, Miroslav Vujović, *Rimska vojska u Sremu*, katalog izložbe, Novi Sad.
- Donati 1996 Angela Donati (a cura di), *Dalla terra alle genti. La diffusione del cristianesimo nei primi secoli*, Milano.
- Dular 1979 Anja Dular, Rimske koščene igle iz Slovenije, *AV*, XXX, 278-293.
- Engemann 1975 Josef Engemann, Zur Verbreitung magischer Übelabwehr in der nichtchristlichen und christlichen Spätantike, *JAC*, 18, 22-48.
- Erdélyi, Salamon 1980-1981 István Erdélyi, Ágnes Salamon, Vorbericht über die Ausgrabungen in Pilismarót, Öregek-dűlő (1973-1974), *MAI*, 10/11, 147-161.

- Fadić 1996 Ivo Fadić, Le ambre di Argyruntum, u: Buora 1996, 89-110.
- Fadić 1998 Ivo Fadić, I vetri tardoantichi, u: *ACIAC*, XIII/III, Città del Vaticano, Split, 241-250.
- Farka 1976 Christa Farka, Ein spätrömisches Gräberfeld aus Brunn am Gebirge, *FÖ*, 15, 41-80.
- Flück 2005 Hannes Flück, Das Gräberfeld Windisch-Dammstrasse – ein Ausschnitt eines spätrömischen Gräberfeldes in Unterwindisch, *GPV*, 2004, 51-101.
- Franken I, II* *Die Franken – Wegbereiter Europas, 5. bis 8. Jahrhundert n. Chr.*, Katalog – Handbuch, Vol. I-II, Mannheim, Berlin, Mainz, 1996.
- von Freeden, Wiczorek 1997 Uta von Freeden, Alfried Wiczorek (Hrsg.), *Perlen, Archäologie, Techniken, Analysen*, Bonn.
- Friedhoff 1989 Ulrich Friedhoff, Beigaben aus Glas in Körpergräbern des späten 3. und 4. Jahrhundert n. Chr. aus Zülpich-Enzen, Rheinland, *KJ*, 22, 49-68.
- Fülep 1984 Ferenc Fülep, *Sopiana. The History of Pécs during the Roman Era and the Problem of the Continuity of the Late Roman Population*, Budapest.
- Gagetti 2007 Elisabetta Gagetti, *locum in deliciis ...sucina optinent*. Le ambre di Aquileia e di Spalato, u: *Le regioni di Aquileia e Spalato in epoca romana* (curatore del volume: M. Buora), Udine, 135-161.
- Gáspár 1986 Dorottya Gáspár, *Römische Kästchen aus Pannonien*, *MAI*, 15 (1-2).
- Geszthelyi 2000 Tamás Geszthelyi, *Antike Gemmen im Ungarischen Nationalmuseum*, Catalogi Musei Nationalis Hungarici, Series Archaeologica III, Budapest.
- Giovannini 1996 Annalisa Giovannini, Alcune considerazioni su corredi funerari con ambre da collezioni e vecchi scavi aquileiesi, u: Buora 1996, 21-36.
- Girardi Jurkić, Džin 2003 Vesna Girardi Jurkić, Kristina Džin, *Sjaj antičkih nekropola Istre*, katalog izložbe, Arheološki muzej Istre, Monografije i katalozi, 13, Pula.
- Gorecki 1976 Joachim Gorecki, Studien zu Sitte der Münzbeigabe in römerzeitlichen Körpergräbern, *BRGK*, 56 (1975), 179-467.
- Gömöri 1996 Janos Gömöri, Rinvenimenti di ambre del periodo romano a Sopron-Scarbantia (Ungheria), u: Buora 1996, 79-88.
- Gregl 1994 Zoran Gregl, Kasnoantička nekropola Štrbinci kod Đakova – istraživanja 1993. g., *OA*, 18, 181-190.
- Guiraud 1989 Hélène Guiraud, Bagues et anneaux à l'époque romaine en Gaule, *Gallia*, 46, 173-211.
- Haevernick 1968 Thea Elisabeth Haevernick, Perlen und Glasbruchstücke als Amulette, *JRGZM*, 15, 120-133.

- Intercisa II* M. R. Alföldi *et alii*, *Intercisa II (Dunapentele). Geschichte der Stadt in der Römerzeit*, *Archaeologia Hungarica*, 36, Budapest, 1957.
- Istvánovits 1993 Eszter Istvánovits, Das Gräberfeld aus dem 4.-5. Jahrhundert von Tiszadob-Sziget, *AARH*, 45, 92-146.
- Ivanovski 1987 Milan Ivanovski, The grave of a warrior from the period of Licinius I found at Taraneš, *AI*, 24, 81-90.
- Jovanović 1978 Aleksandar Jovanović, *Rimski nakit u Dardaniji*, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Dissertationes et Monographiae, 13, Beograd.
- Keegan 2002 Sarah L. Keegan, *Inhumation Rites in Late Roman Britain. The Treatment of the Engendered Body*, *BAR, Brit. Ser.*, 333.
- Keller 1971 Erwin Keller, Die spätrömische Grabfunde in Südbayern, *MBVF*, Band 14.
- Kloiber 1962 Ämilian Kloiber, *Die Gräberfelder von Lauriacum. Das Espeimayrfeld*, Linz.
- Kuhnen 1996 Hans-Peter Kuhnen, Zwischen Reichs- und Stadtgeschichte – Trier in Spätantike und Frühmittelalter, u: *Franken*, I, 138-144.
- Kujundžić 1982 Zilka Kujundžić, *Poetovijske nekropole*, *KM*, 20.
- Lányi 1972 Vera Lányi, Die spätantiken Gräberfelder von Pannonien, *AARH*, XXIV, 53-212.
- Lazar 2003 Irena Lazar, *Rimsko steklo Slovenije*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 7, Ljubljana.
- Loizel 1977 Michel Loizel, Le cimetière Gallo-Romain du Bas-Empire de Marteville, *CAP*, 4, 151-203.
- Maćczyńska 1997 Magdalena Maćczyńska, Die "barbarische" Kette der Römischen Kaiserzeit – ihre Zusammensetzung am Beispiel der Černjahov-Kultur, u: von Freeden, Wiczorek 1997, 103-116.
- Mardešić 2002 Jagoda Mardešić, Jantar, u: *Longae Saloniae*, I (ur. Emilio Marin), Split, 175-200.
- Marijanski-Manojlović 1987 Mirjana Marijanski-Manojlović, *Rimska nekropola kod Beške u Sremu*, Novi Sad.
- Martin-Kilcher 2000 Stefanie Martin-Kilcher, *Mors immatura in the Roman world – a mirror of society and tradition*, u: *Burial*, 61-62.
- Mayr, Winkler 199 Ulrike Mayr, Katrin Winkler, Das spätantike Gräberfeld von Tulln, Bahnhofstrasse, *FÖ*, 30, 33-44.
- McWhirr, Viner, Wells 1982 Alan McWhirr, Linda Viner, Calvin Wells, *Romano-British Cemeteries at Cirencester*, Cirencester.
- Migotti 1994 Branka Migotti, Arheološka građa iz ranokršćanskog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: *Od Nepobjedivog sunca do Sunca pravde. Rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, katalog izložbe (ur. Željko Demo), Zagreb, 41-67.

- Migotti 1998 Branka Migotti, The production of glass jewellery at Štrbinci (NE Croatia), *Instrumentum*, 8, 14.
- Migotti 2004 Branka Migotti, Kasnoantička nekropola na Štrbincima kod Đakova – iskopavanja u 2001., *ARR*, 14, 141-246.
- Migotti 2005 Branka Migotti, The Iconography of the Dioscuri on a Sarcophagus from Siscia, *HA*, 13, 277-284.
- Migotti 2007 Branka Migotti, Kasnoantičko groblje na Štrbincima kod Đakova – iskopavanja u 2002. i 2003., *ARR*, 15, 125-326.
- Migotti 2007 a Branka Migotti, Rimska bula u Panoniji, *VAMZ*, XL, 187-219.
- Migotti 2007 b Branka Migotti, Ulomci karičastog oklopa kao amuleti na kasnorimskom groblju Štrbinci kod Đakova, *PrillArh*, 23, 203-212.
- Migotti i ostali 1998 Branka Migotti, Mario Šlaus, Zdenka Dukat, Ljubica Perinić, *Accede ad Certissiam. Antički i ranokršćanski horizont arheološkog nalazišta Štrbinci kod Đakova*, Zagreb, 1998.
- Migotti, Perinić 2001 Branka Migotti, Ljubica Perinić, Nekropola na Štrbincima u svjetlu kasnoantičkog horizonta Panonije, *ARR*, 13, 103-204.
- Mihailović 1998 Vojislav Mihailović, Lead Coin from Alexander Severus Found on Kosmay Mountain, *Numizmatičar*, 21, 29-31.
- Mihovilić 1979 Kristina Mihovilić, Prstenje i naušnice rimskog doba Slovenije, *AV*, XXX, 223-242.
- Mikl Curk 1976 Iva Mikl Curk, *Poetovio, I*, *KM*, 13.
- Mócsy 1981 Andras Mócsy, *Die spätromische Festung und das Gräberfeld von Tokod*, Budapest.
- Nagy 2005 Margit Nagy, Kora népvándorlás kori gyermekir amulettekkel Mártélyről (Csongrád megye) / 5th century child grave with amulets and iron bell from Mártély (Csongrad County), *ZM*, 14, 97-127.
- Nuzzo 2000 Donatella Nuzzo, Amulet and grave in Late Antiquity: some examples from Roman cemeteries, u: *Burial*, 249-255.
- Petkov, Somova 2003 Vladimir Petkov, Olga Somova, Eine spätantike Nekropole des 3.-6. Jahrhundert beim "Loven dom" (= Jagdhaus) in Sandanski, *MiChA*, 9, 24-47.
- Petru, Petru 1978 Sonja Petru, Peter Petru, *Neviodunum (Drnovo) pri Krškem*, *KM*, 15.
- Philpott 1991 Robert Philpott, *Burial Practices in Roman Britain. A survey of grave treatment and furnishing A. D. 43-410*, *BAR, Brit. Ser.*, 219.
- Pirling 1966 Renate Pirling, *Das römisch-fränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep*, *GDV*, B. 2.
- Pirling 1974 Renate Pirling, *Das römisch-fränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep (1960-1963)*, *GDV*, B. 8. Völkerwanderungszeit, Ser. B 2 (1966), Stuttgart.

- Póczy 1999 Klára Póczy, What the mummy burials in Late Roman Pannonia reveal, *Antaeus*, 24 (1997-1998), 420-442.
- Pohl, Erhart 2005 Walter Pohl, Peter Erhart (Hg.), *Die Langobarden Herrschaft und Identität*, Wien.
- Pollak 1993 Marianne Pollak, *Spätantike Grabfunde aus Favianis/Mautern*, Mitteilungen der prähistorischen Kommission der Österr. Akademie der Wissenschaften, Band 28, Wien.
- Pop-Lazić 2002 Stefan Pop-Lazić, Nekropole rimskog Singidunuma, *Singidunum*, 3, Beograd, 7-100.
- Prammer, Möslein 2008 Johannes Prammer, Stephan Möslein, The Necropolis of Straubing (Germany), u: *Rome and the Barbarians*, 226-227.
- Pröttel 1988 Philipp Marc Pröttel, Zur Chronologie der Zwiebelknopffibeln, *JRGZM*, 35 (1), 347-371.
- Reifarth *et al.* 2006 Nicole Reifarth, Wolf-Rüdiger Teegen, Nicole Boenke, Julian Wiethold, Das spätantike Grab 279 aus St. Maximin in Trier. Textiltechnologische, anthropologische und archäobotanische Untersuchungen, *FABT*, 38, 58-70.
- Riha 2001 Emilie Riha, *Kästchen, Truhen, Tische – Möbelteile aus Augusta Raurica*, *Forschungen in Augst*, Band 31, Augst.
- Rome and the Barbarians* *Rome and the Barbarians. The Birth of a New World*, Exhibition Catalogue (ed. by Jean-Jacques Aillagon), Milano, 2008.
- Ruseva-Slokoska 1991 Ljudmila Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery. A Collection of the National Archaeological Museum – Sofia*, Sofia.
- Ružić 1994 Mira Ružić, *Rimsko staklo u Srbiji*, Beograd.
- Sági 1981 Karoly Sági, *Das römische Gräberfeld von Keszthely-Dobogó*, Budapest.
- Salamon, Barkóczi 1971 Ágnes Salamon, László Barkóczi, Bestattungen von Csákvár aus dem Ende des 4. und dem Anfang des 5. Jahrhunderts, *AR*, XI (1970), 35-76.
- Salamon, Barkóczi 1975 Ágnes Salamon, László Barkóczi, Archäologische Angaben zur spätrömischen Geschichte des pannonischen Limes, *MAI*, 4 (1973), 73-95.
- Schachinger 2006 Ursula Schachinger, *Der antike Münzumlauf in der Steiermark*, Denkschriften der der Österr. Akademie der Wissenschaften, Band 341, Wien.
- Schmidt 2000 Wolfgang Schmidt, Spätantike Gräberfelder in den Nordprovinzen des römischen Reiches und das Aufkommen christlichen Bestattungsbrauchtums. Tricciana (Ságvár) in der Provinz Valeria, *SJ*, 50, 213-441.
- von Schnurbein 1977 Siegmund von Schnurbein, *Römisches Gräberfeld von Regensburg*, *MBV*, 31.

- Schulze 1978 Mechthild Schulze, Zur Interpretation spätkaiserzeitlichen Glasperlen, *AK*, 8, 51-68.
- Siegmann 1997 Maren Siegmann, Die Perlen des frühenmittelalterlichen Gräberfeldes von Liebenau, u: von Freeden, Wiczorek 1997, 133-142.
- Small *et al.* 2007 Alastair Small, Carola Small *et alii*, Excavation in the Roman Cemetery at Vagnari, in the Territory of Gravina in Puglia, 2002, *PBSR*, 75, 123-231.
- Sokač-Štimac, Bulat 1974 Dubravka Sokač-Štimac, Mirko Bulat, Rimska nekropola na Treštanovačkoj gradini. Prvi rezultati arheoloških istraživanja, *PZ*, 5, 113-133.
- Sokač-Štimac 2004 Dubravka Sokač-Štimac, Istraživanje rimskog groblja u Tekiću (sezona 2004.), *Obavijesti HAD-a*, XXXVI/3, 89-93.
- Sokol 1998 Vladimir Sokol, *Rimski metal s Kuzelina (iskapanja 1990.-1997.)*, katalog izložbe, Zagreb.
- Sommer 1984 Markus Sommer, *Die Gürtel und Gürtelbeschlüge des 4. und 5. Jahrhunderts im Römischen Reich*, Bonner Hefte zur Vorgeschichte, 22, Bonn.
- Sprague 2005 Roderick Sprague, *Burial Terminology. A Guide for Researchers*, Lanham.
- Swift 2000 Ellen Swift, *Regionality in Dress Accessories in the late Roman West*, Monographies Instrumentum, 11, Montagnac.
- Szekeres 1999 Ágnes Szekeres, Sarmatian cemetery at Băcstopolya-Bánkert, *Antaeus*, 24 (1997-1998), 492-515.
- Šaranović-Svetek 1986 Vesna Šaranović-Svetek, *Antičko staklo u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Novi Sad.
- Šterbenc Erker 2002 Darja Šterbenc Erker, *Quid lacrimis ...*, Ljubljana.
- Teichner 1997 Felix Teichner, Perlen des Glaubens: Die Gebetschnur in Islam und Christentum, u: von Freeden, Wiczorek 1997, 325-338.
- Tejral 1988 Jaroslav Tejral, Zur Chronologie der frühen Völkerwanderungszeit im mittleren Donauraum, *AA*, 72, 223-304.
- Tempelmann-Mączyńska 1985 Magdalena Tempelmann-Mączyńska, *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, Mainz am Rhein.
- Tomanič-Jevremov, Šubič, Tušek 2001 Marjana Tomanič-Jevremov, Zorka Šubič, Ivan Tušek, *Poetovio*, u: Buora 2001, 993-115.
- Topál 1993 Judit Topál, *Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery, Bécsy Road I.*, Budapest.
- Topál 2003 Judit Topál, *Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery, Bécsy Road II.*, Budapest.
- Vaday 1989 Andrea H. Vaday, Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbarikums, *Antaeus*, 17-18 (1988-1989).

Vaday 2008	Andrea Vaday, <i>The Sarmatians</i> , u: <i>Rome and the Barbarians</i> , 134-136.
Vágó, Bóna 1976	Eszter Vágó, István Bóna, <i>Die Gräberfelder von Intercisa. Die Spätromische Südstfriedhof</i> , Budapest.
Van Doorselaer 1967	André Van Doorselaer, <i>Les nécropoles d'époque romaine en Gaule septentrionale</i> , DAG, X.
Vidoni 1996	Patrizia Vidoni, <i>Le ambre romane del Museo Nazionale Ungherese di Budapest</i> , u: Buora 1996, 69-78.
Wielowiejski 1997	Przemisław Wielowiejski, <i>Bernsteinperlen und römisch-barbarische Kulturkontakte in Mitteleuropa</i> , u: von Freeden, Wieczorek 1997, 95-101.
Zotović, Jorgović 1990	Ljubica Zotović, Čedomir Jordović, <i>Viminacium 1 – nekropola Više grobalja</i> , Beograd.
Zsidi, Póczy 2001	Importazioni dall'Italia e artigianato locale ad <i>Aquincum</i> , u: Buora 2001, 116-161.

POPIS ILUSTRACIJA / LIST OF ILLUSTRATIONS

Napomena / Note

Brojevi predmeta na tablama odgovaraju brojevima grobnih priloga u Katalogu. / *Illustration numerals on plates match those of grave finds in the Catalogue.*

Skraćenice / *Abbreviations*: G (grob u zemlji / *earth grave*); GA (zidana grobnica / *masonry tomb*); GS (ukop u drvenom sanduku / *wood-coffin grave*); SJ (stratigrafska jedinica / *excavation unit*).

Slika / Figure

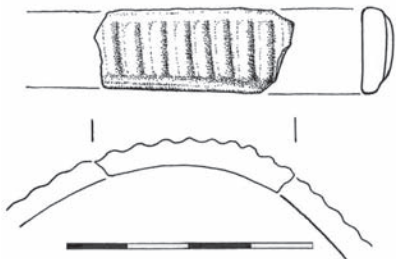
Sl. 1. Plan dijela groblja istraženog u 2004. i 2005. / *Fig. 1. Plan of the cemetery section excavated in 2004-2005.*

Crno-bijele table / Black and white plates

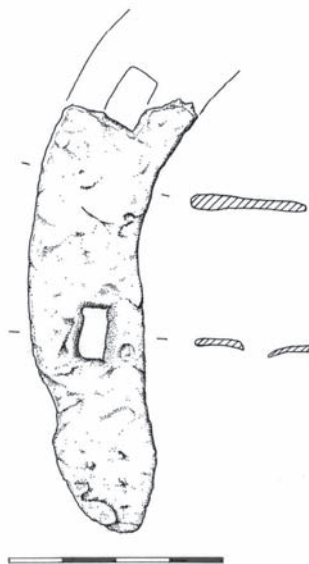
I.1. Slučajan nalaz iz SJ 1 / <i>Stray find from EU 1 (topsoil)</i>	II.1. SJ 28 / <i>EU 28</i>	III.1-2. G 67
I.2. Slučajan nalaz iz SJ 3 / <i>Stray find from EU 3</i>	II.2. Nalaz iz SJ 28 / <i>Find from EU 28</i>	III.3. G 67.1.
I.3. SJ 15 / <i>EU 15</i>	II.3. SJ 34 / <i>EU 34</i>	III.4. G 67.2.
I.4. SJ 17 / <i>EU 17</i>	II.4. Željezna predica / <i>Iron belt-buckle</i>	III.5. G 67.3.
		III.6. G 67.4.
		IV.1-2. G 68

IV.3. G 68.1.	XII.4. GA 77 – detalj / <i>detail</i>	XIX.8. G 87.6.
IV.4. G 68.2.		XIX.9. G 87.7.
IV.5. G 68.3.	XIII.1. GA 78	
IV.6. G 68.4.	XIII.2. GA 78.1.	XX.1-2. G 88
	XIII.3-4. G 79	XX.3. G 88.1.
V.1-4. GA 69		XX.4-5. G 90
	XIV.1-2. G 80	
VI.1. GA 69 – detalj / <i>detail</i>	XIV.3-4. G 81	XXI.1-2. GS 92
VI.2. GA 69.1.		XXI. 3-4. G 93
VI.3. GA 69.2.	XV.1. G 81.1.	XXI. 5. G 93.1.
VI.4. GA 69.3.	XV.2. G 81.2.	
VI.5. GA 69.4.	XV.3. G 81.3.	XXII.1-2. G 94
	XV.4-5. G 82	XXII.3. G 94.1.
VII.1-4. GA 70		XXII.4. G 94.2.
	XVI.1-2. G 84.	XXII.5. G 94.3.
VIII.1-3. GA 70	XVI.3. G 84.1.	
VIII.4. GA 71	XVI.4. G 84.2.	XXIII.1-2. G 95
VIII.5. GA 71.2.	XVI.5. G 84.3.	XXIII.3. G 95.1.
	XVI.6. G 84.4.	XXIII.4. G 95.2.
IX.1. GA 72.1.	XVI.7. G 84.5.	XXIII.5. G 95.3.
IX.2. GA 72.2.	XVI.8. G 84.6.	XXIII.6. G 95.4.
IX.3. GA 72.3.	XVI.9. G 84.7.	XXIII.7. G 95.5.
IX.4. GA 72.4.		XXIII.8. G 95.6.
IX.5. GA 72.5.	XVII.1-4. GA 85	
	XVII.5. GA 85.1.	XXIV.1. G 97
X.1-4. GA 73		XXIV.2. GA 98
X.5. GA 73.2.	XVIII.1-2. GS 86	XXIV.3-4. G 99
	XVIII.3. GS 86.1.	
XI.1-4. GA 74	XVIII.4. GS 86.2.	XXV.1-2. GS 100
XI.5. GA 74.1.	XVIII.5. GS 86.3.	XXV.3. GS 100.1.
XI.6. GA 74.2.		XXV.4-5. G 115
XI.7. GA 74.3.	XIX.1-2. G 87	
XI.8. GA 74.5.	XIX.3. G 87.1.	XXVI.1-2. GS 101
	XIX.4. G 87.2.	XXVI.3. GS 101.1.
XII.1. GA 75	XIX.5. G 87.3.	XXVI.4. GS 101.2.
XII.2. GA 76.1.	XIX.6. G 87.4.	
XII.3. GA 77	XIX.7. G 87.5.	XXVII.1-2. G 102

XXVII.3-4. GS 103	XXXI.7. G 106.5.	Table u boji / Colour plates
	XXXI.8. G 106.6.	
XXVIII.1. GS 103.1.	XXXI.9. G 106.7	XXXVI.1. GS 103.11.
XXVIII.2. GS 103.2.		XXXVI.2. GS 113. 6.
XXVIII.3. GS 103.3.	XXXII.1-2. G 108	XXXVI.3. GS 113.7.
XXVIII.4. GS 103.4.	XXXII.3. G 108.1.	XXXVI.4. GS 101.2.
XXVIII.5. GS 103.5.	XXXII.4. G 108.2.	
XXVIII.6. GS 103.6.	XXXII.5. GA 109	XXXVII.1. G 67.3.
XXVIII.7. GS 103.7.		XXXVII.2. G 108.2.
XXVIII.8. GS 103.8.	XXXIII.1-2. G 110	XXXVII.3. GA 76.1.
	XXXIII.3-4. G 112	XXXVII.4. G 68.4.
XXIX.1-2. G 104		XXXVII.5. G 108.1.
XXIX.3. G 104.1.	XXXIV.1-2. GS 113	
XXIX.4-5. G 107	XXXIV.3. GS 113.1.	XXXIX.1.G 84.1.2.
XXIX.6. G 107.1.	XXXIV.4. GS 113.2.	XXXIX.2.G 84.3.
	XXXIV.5. GS 113.3.	XXXIX.3. G 94.1.
XXX.1-2. G 105		XXXIX.4. GA 69.1.
XXX.3. G 105.1.	XXXV.1. GS 113.4.	XXXIX.5. GA 78.1.
XXX.4. G 105.2.	XXXV.2. GS 113.5.	
XXX.5. G 105.3.	XXXV.3. GS 113.6.	XL.1. GA 74.1.
	XXXV.4. GS 113.7.	XL.2. G 95.3.
XXXI.1-2. G 106	XXXV.5. GS 113.8.	XL.3. GS 103.2.
XXXI.3. G 106.1.		XL.4. G 105.1.
XXXI.4. G 106.2.		XL.5. G 106.1.
XXXI.5. G 106.3.		XL.6. GS 113.2.
XXXI.6. G 106.4.		

Sl. 1. Slučajan nalaz iz SJ 1 / *Stray find from EU 1 (topsoil)*

Sl. 2. Slučajan nalaz iz SJ 3 / *Stray find from EU 3*

Sl. 4. SJ 17 / EU 17

Sl. 3. SJ 15 / EU 15

Sl. 1. SJ 28 / EU 28

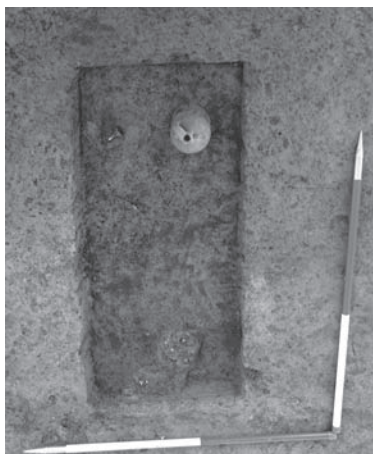
Sl. 3. SJ 34 / EU 34

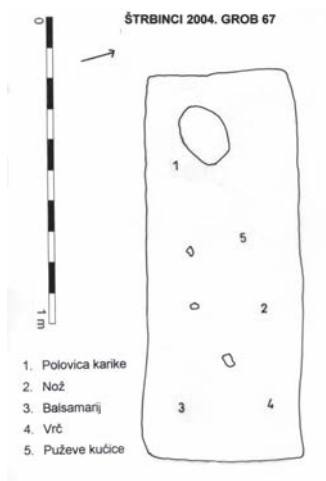
Sl. 2. Nalaz iz SJ 28 / Find from EU 28

Sl. 4. Željezna predica / Iron belt-buckle

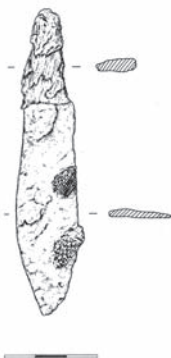
Sl. 1. G 67

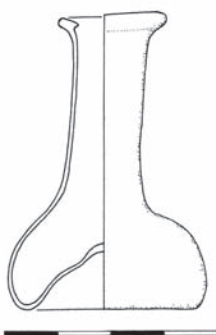
Sl. 2. G 67

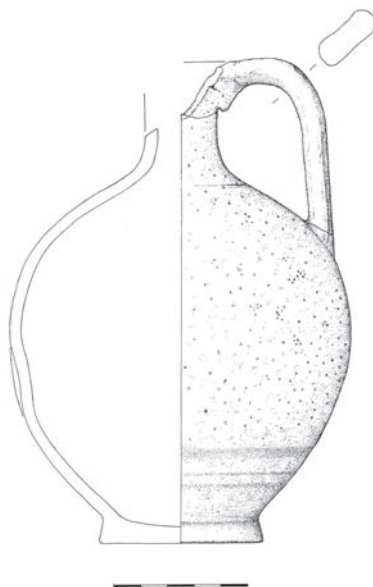
Sl. 3. G 67.1.

Sl. 4. G 67.2.

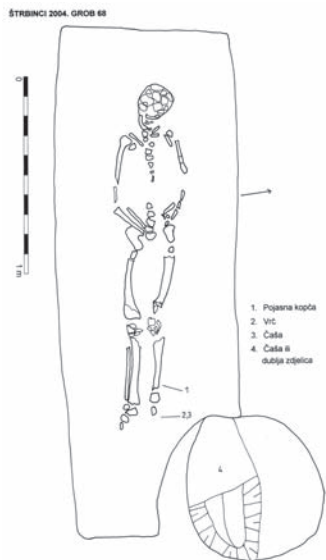
Sl. 5. G 67.3.

Sl. 6. G 67.4.

Sl. 1. G 68

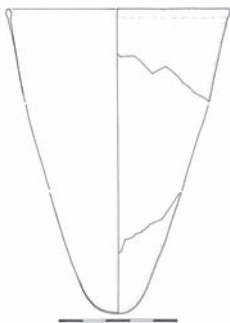
Sl. 2. G 68

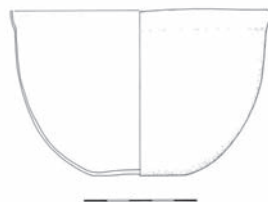
Sl. 3. G 68.1.

Sl. 4. G 68.2.

Sl. 5. G 68.3.

Sl. 6. G 68.4.

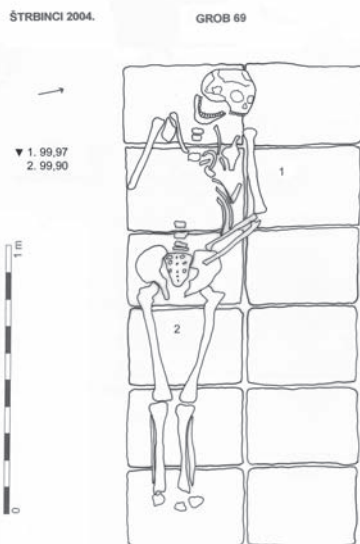
Sl. 1. GA 69

Sl. 2. GA 69

Sl. 3. GA 69 - gornji tlocrt

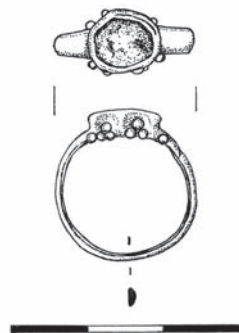
Sl. 4. GA 69 - donji tlocrt

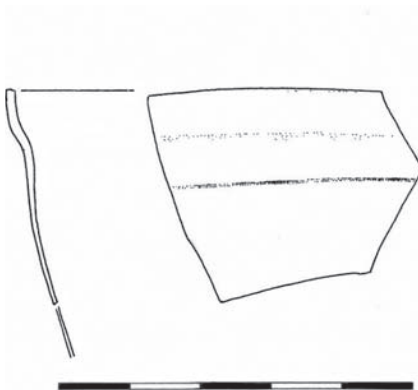
Sl. 1. GA 69 - detalj

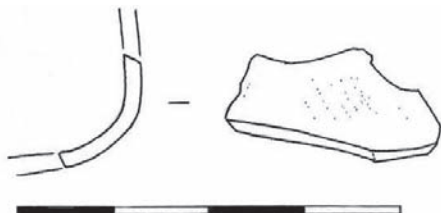
Sl. 3. GA 69.2.

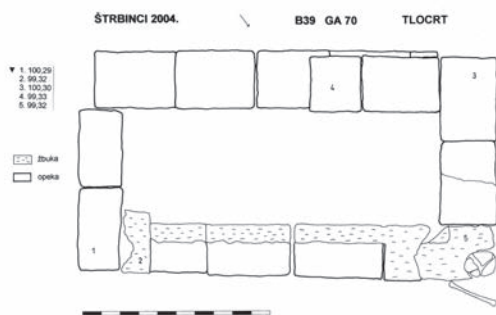
Sl. 2. GA 69.1.

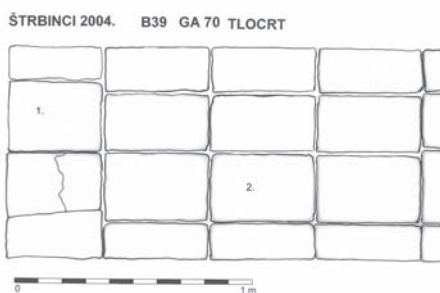
Sl. 4. GA 69.3.

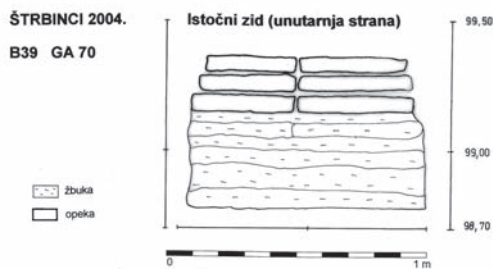
Sl. 5. GA 69.4.

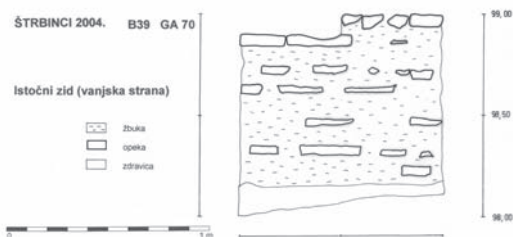
Sl. 1. GA 70 - gornji tlocrt

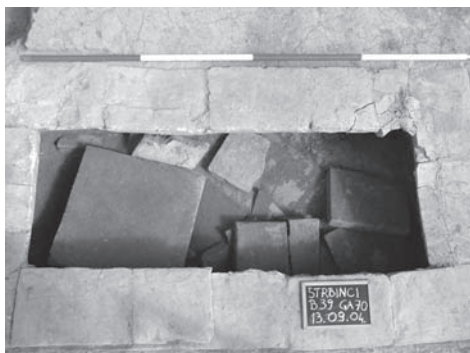
Sl. 2. GA 70 - donji tlocrt

Sl. 3. GA 70 - istočni zid iznutra

Sl. 4. GA 70 - istočni zid izvana

Sl. 1. GA 70 - pogled odozgo

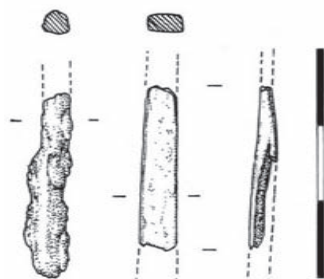
Sl. 2. GA 70

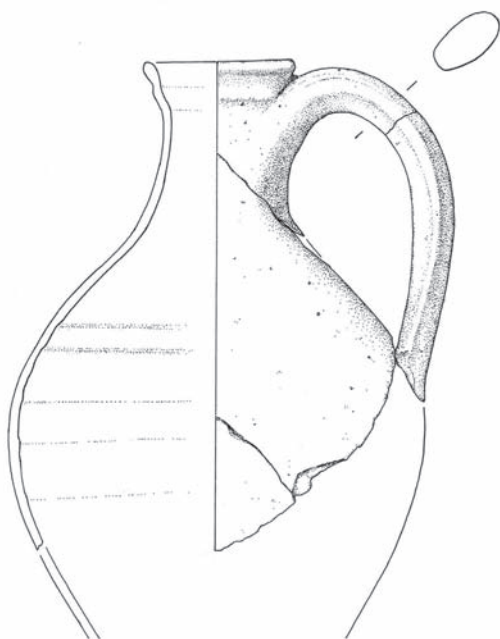
Sl. 3. GA 70 - niša

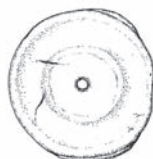
Sl. 4. GA 71

Sl. 5. GA 71.2.

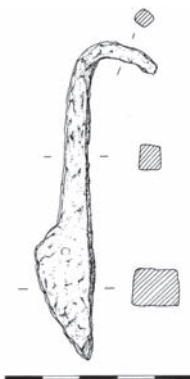
Sl. 1. GA 72.1.

Sl. 2. GA 72.2.

Sl. 3. GA 72.3.

Sl. 4. GA 72.4.

Sl. 5. GA 72.5.

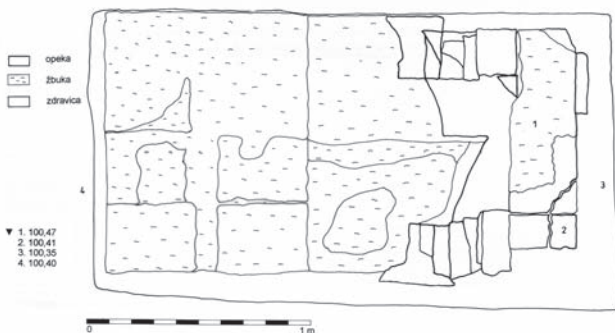

Sl. 1. GA 73 - nalaz na površini

Sl. 2. GA 73

ŠTRBINCI 2004. B37 GA 73 TLOCRT

Sl. 3. GA 73 - tlocrt

Sl. 5. GA 73.2.

ŠTRBINCI 2004.
B37 GA 73

- žbuka
- opeka
- zdravica

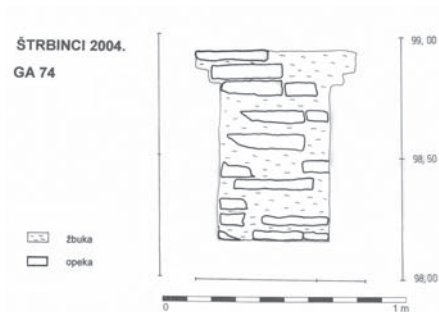
Sl. 4. GA 73 - istočni zid

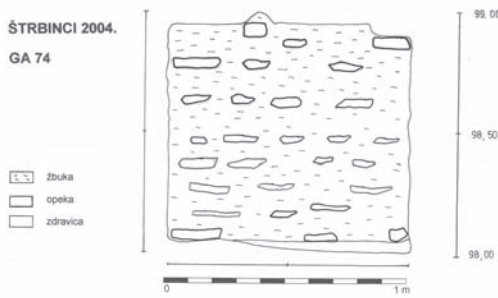
Sl. 1. GA 74

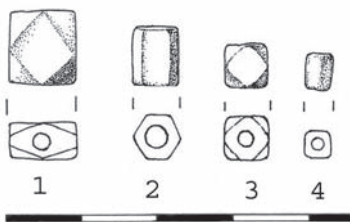
Sl. 2. GA 74 - tlocrt

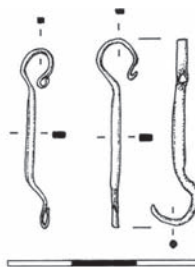
Sl. 3. GA 74 - zapadni zid iznutra

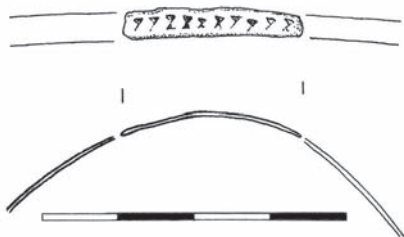
Sl. 4. GA 74 - zapadni zid izvana

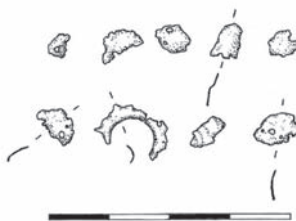
Sl. 5. GA 74.1.

Sl. 6. GA 74.2.

Sl. 7. GA 74.3.

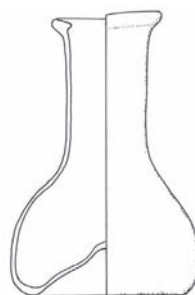
Sl. 8. GA 74.5.

Sl. 1. GA 75

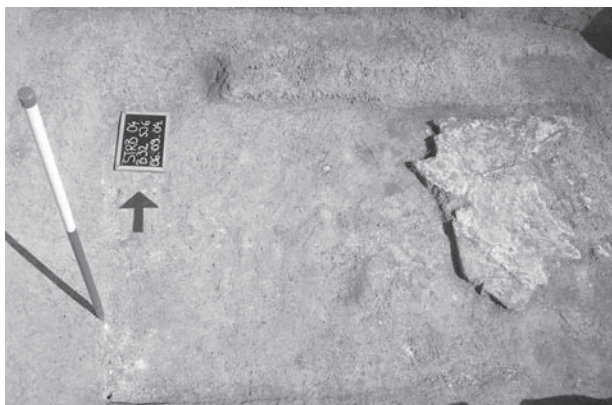
Sl. 3. GA 77

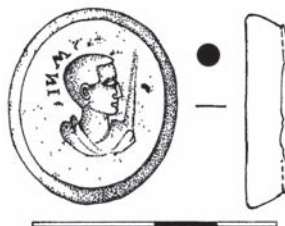
Sl. 2. GA 76.1.

Sl. 4. GA 77 - detalj / detail

Sl. 1. GA 78

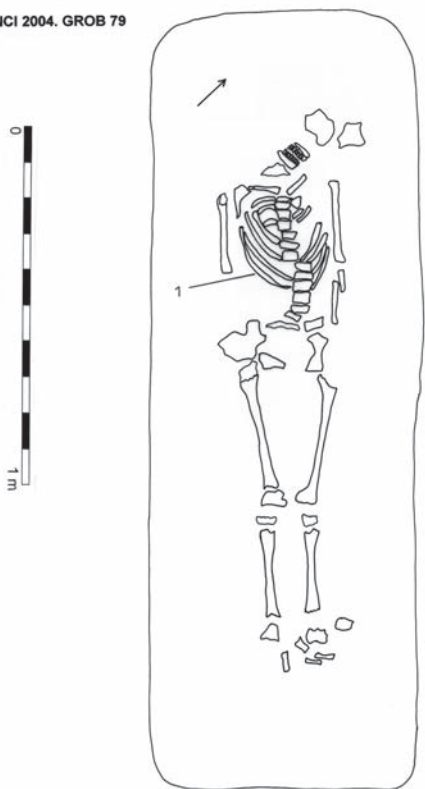

Sl. 2. GA 78.1.

Sl. 3. GA 79

ŠTRBINCI 2004. GROB 79

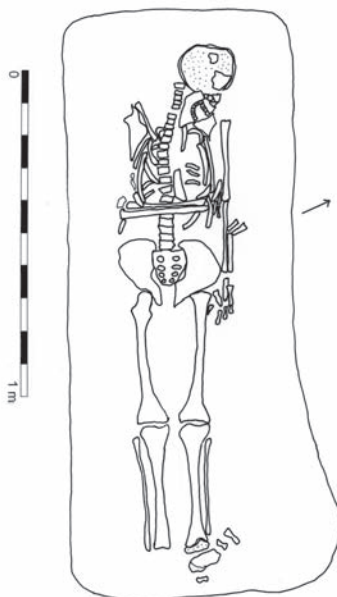

Sl. 4. GA 79

Sl. 1. G 80

ŠTRBINCI 2004. GROB 80

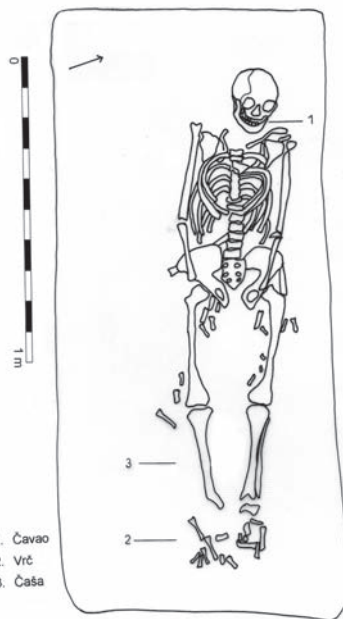

Sl. 2. G 80

Sl. 3. G 81

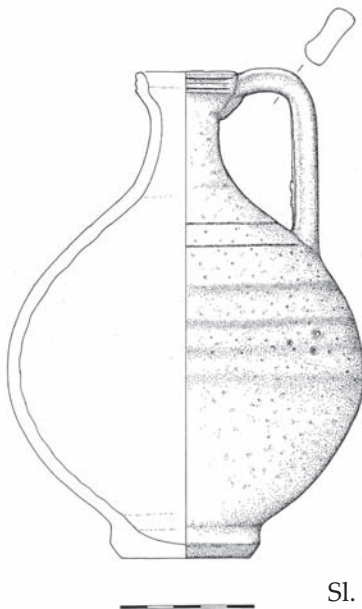
ŠTRBINCI 2004. GROB 81

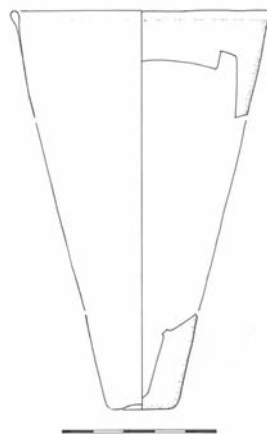
Sl. 4. G 81

Sl. 1. G 81.1.

Sl. 2. G 81.2.

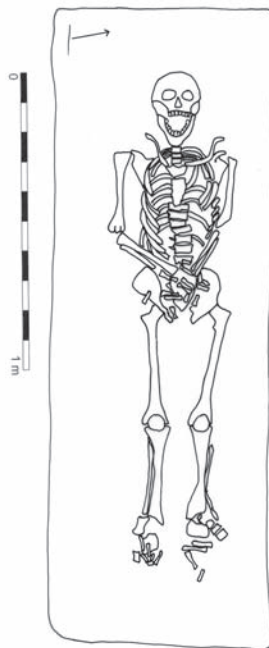

Sl. 3. G 81.3.

Sl. 4. G 82

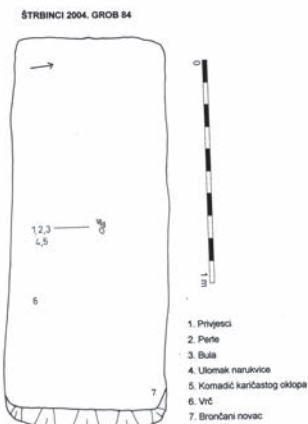
ŠTRBINCI 2004. GROB 82

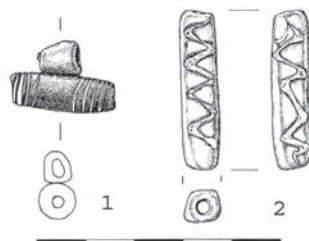
Sl. 5. G 82

Sl. 1. G 84

Sl. 2. G 84

Sl. 3. G 84.1.

Sl. 8. G 84.6.

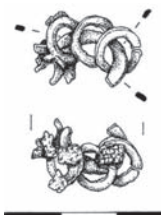
Sl. 4. G 84.2.

Sl. 5. G 84.3.

Sl. 9. G 84.7.

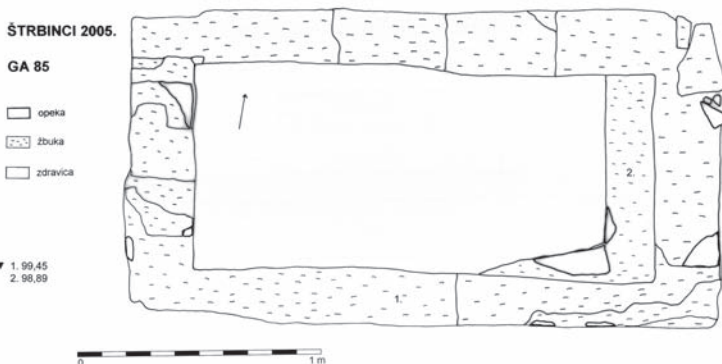
Sl. 7. G 84.5.

Sl. 6. G 84.4.

Sl. 1. GA 85

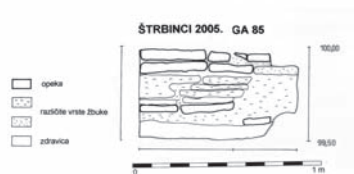

Sl. 2. GA 85 - tlocrt

Sl. 5. GA 85.1.

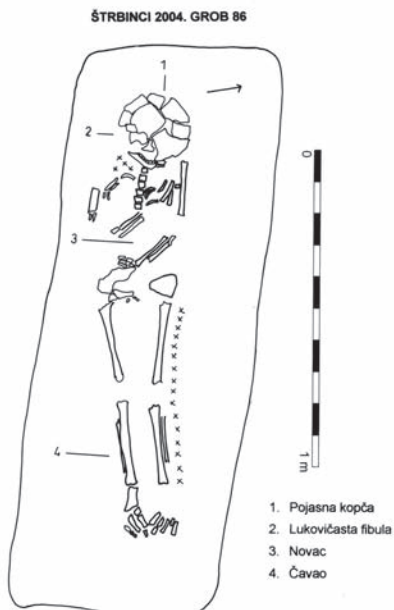
Sl. 3. GA 85 - istočni zid izvana

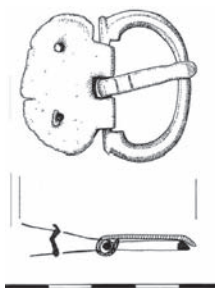
Sl. 4. GA 85 - istočni zid iznutra

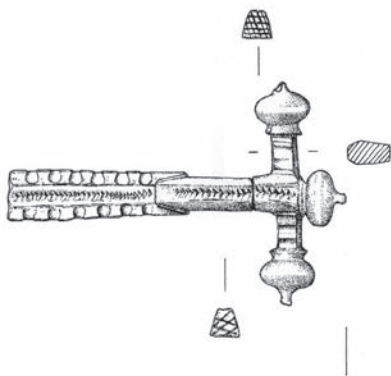
Sl. 1. GS 86

Sl. 2. GS 86

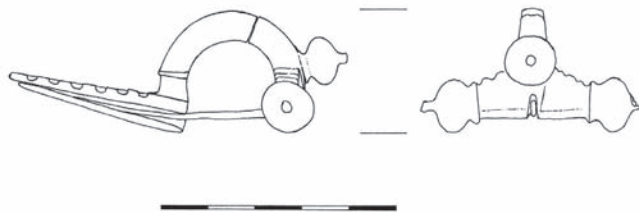
Sl. 3. GS 86.1.

Sl. 4. GS 86.2.

Sl. 5. GS 86.3.

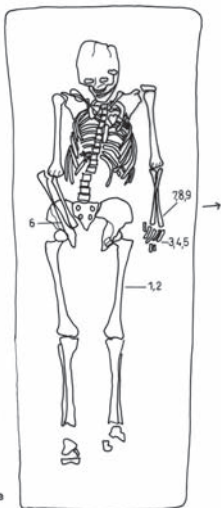

Sl. 1. GS 87

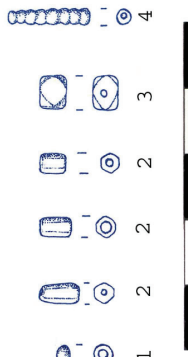
ŠTRBINCI 2004.

GROB 87

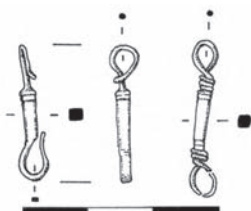

- 1. Perle
- 2. Kopča ogrlice
- 3. Četiri prstena
- 4. i 5. Dva prstena
- 6. Narukvica
- 7, 8 i 9. Tri narukvice

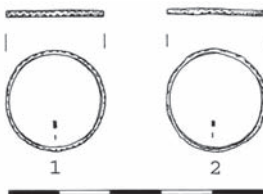
Sl. 2. GS 87

Sl. 3. G 87.1.

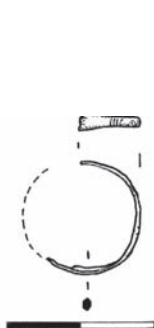
Sl. 4. G 87.2.

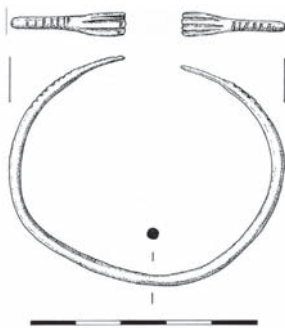
Sl. 5. G 87.3.

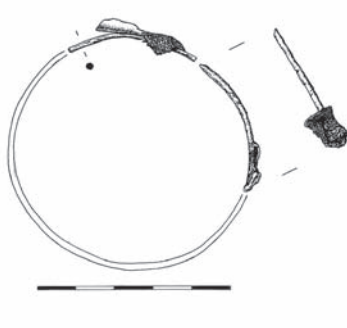
Sl. 6. G 87.4.

Sl. 7. G 87.5.

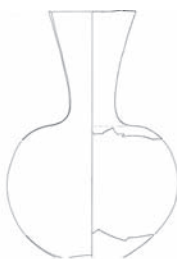
Sl. 8. G 87.6.

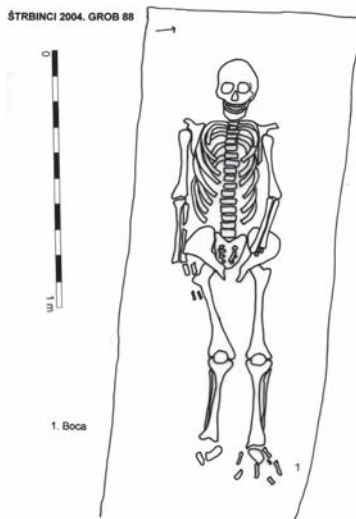
Sl. 9. G 87.7.

Sl. 1. G 88

Sl. 3. G 88.1.

Sl. 2. G 88

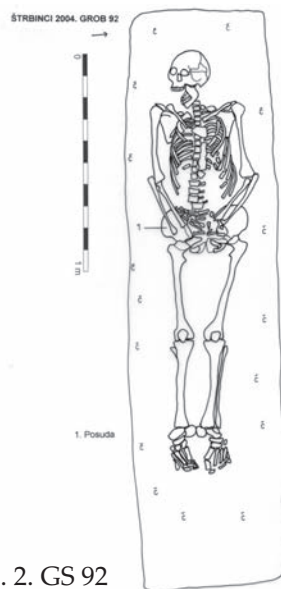
Sl. 4. G 90

Sl. 5. G 90

Sl. 1. GS 92

Sl. 2. GS 92

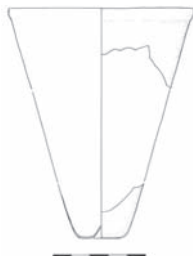

Sl. 3. G 93

ŠTRBINCI 2005. GROB 93

Sl. 4. G 93

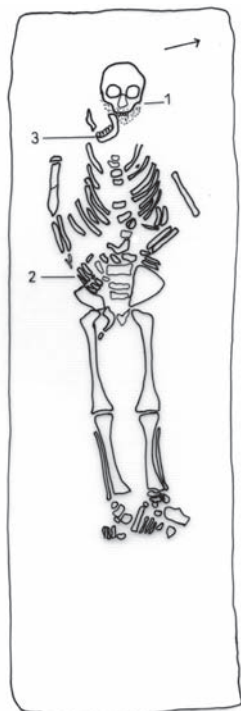

Sl. 5. G 93.1.

Sl. 1. G 94

ŠTRBINCI 2005.
 GROB 94

- 1. Naušnica
- 2. Narukvica
- 3. Novac

Sl. 2. G 94

Sl. 3. G 94.1.

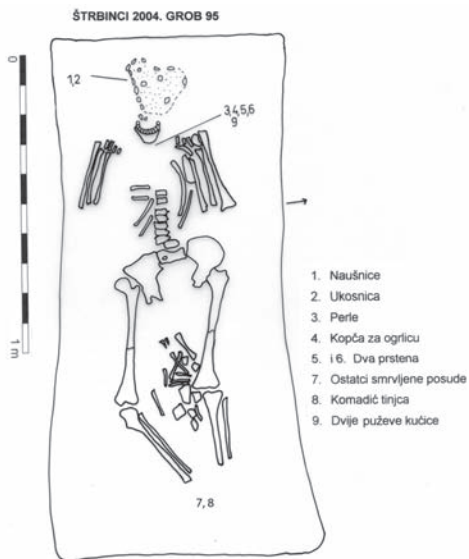
Sl. 4. G 94.2.

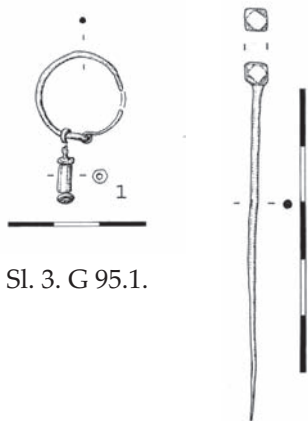
Sl. 5. G 94.3.

Sl. 1. G 95

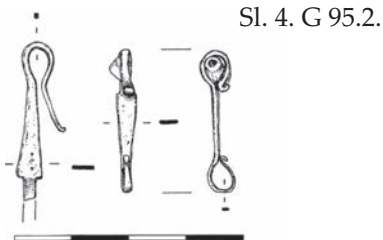
Sl. 2. G 95

Sl. 3. G 95.1.

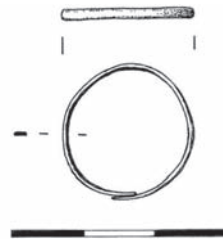
Sl. 5. G 95.3.

Sl. 4. G 95.2.

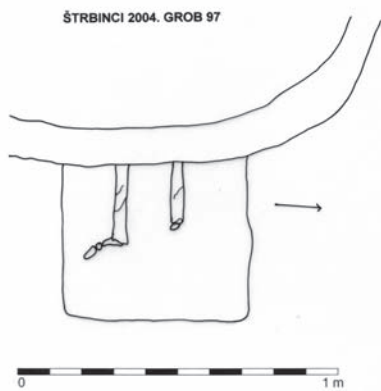

Sl. 7. G 95.5.

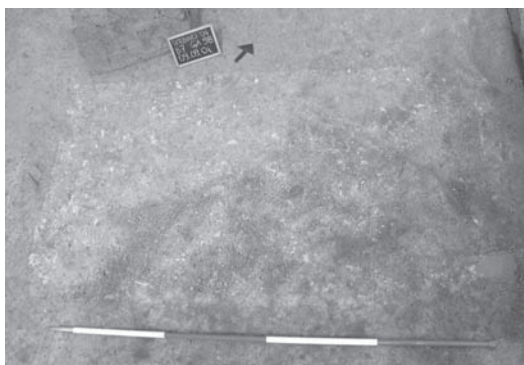

Sl. 8. G 95.6.

Sl. 6. G 95.4.

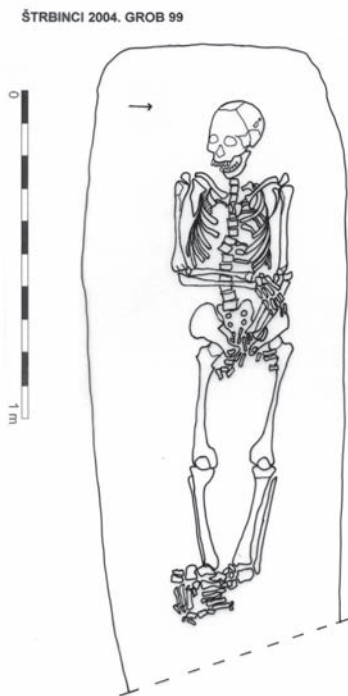
Sl. 1. G 97

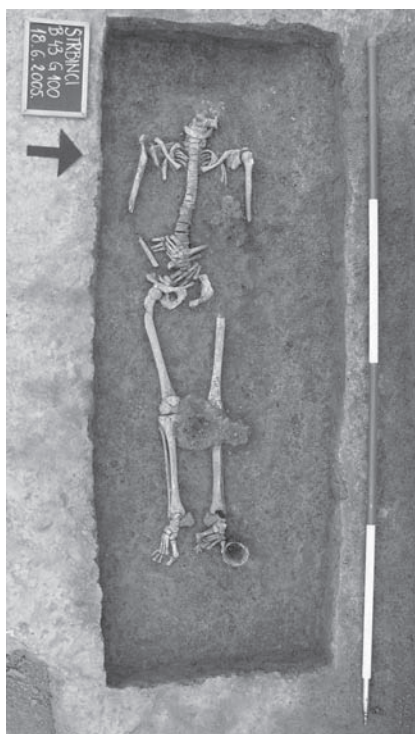
Sl. 2. GA 98

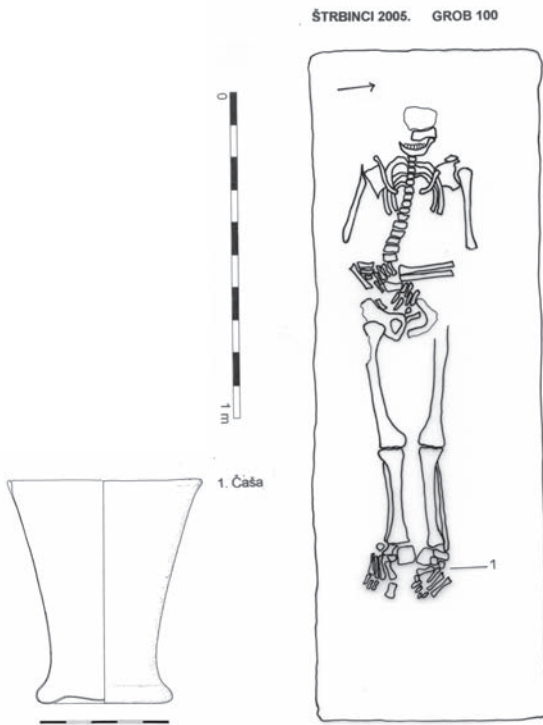
Sl. 3. G 99

Sl. 4. G 99

Sl. 1. GS 100

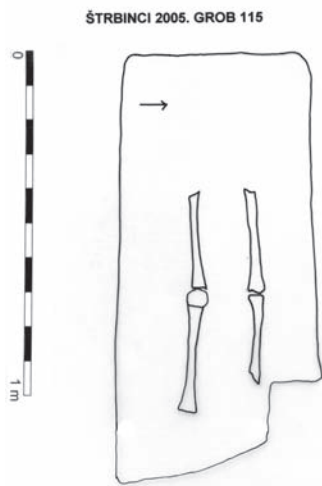
Sl. 3. GS 100.1.

ŠTRBINCI 2005. GROB 100

Sl. 2. GS 100

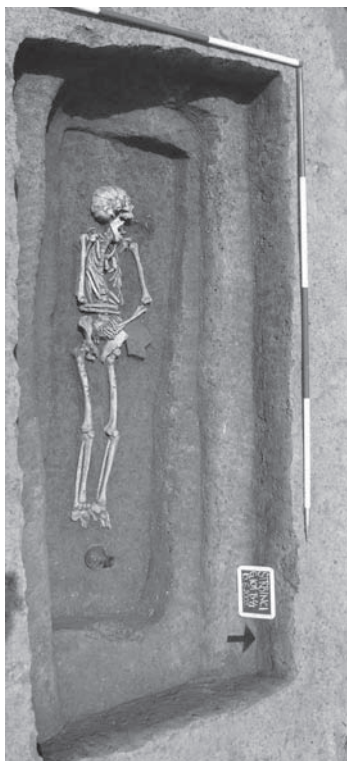

Sl. 4. G 115

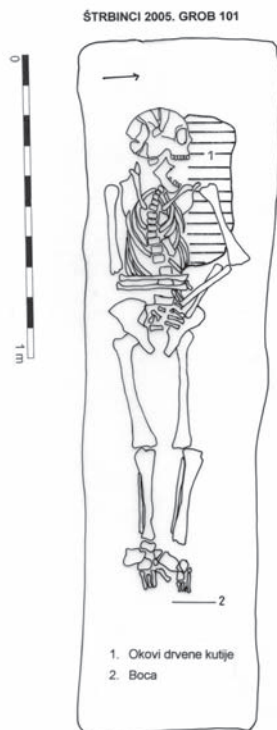

Sl. 5. G 115

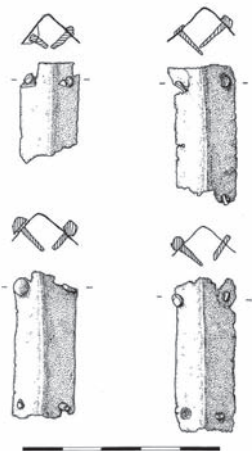
ŠTRBINCI 2005. GROB 115

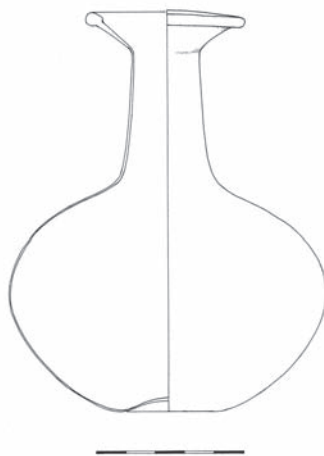
Sl. 1. GS 101

Sl. 2. GS 101

Sl. 3. GS 101.1.

Sl. 4. GS 101.2.

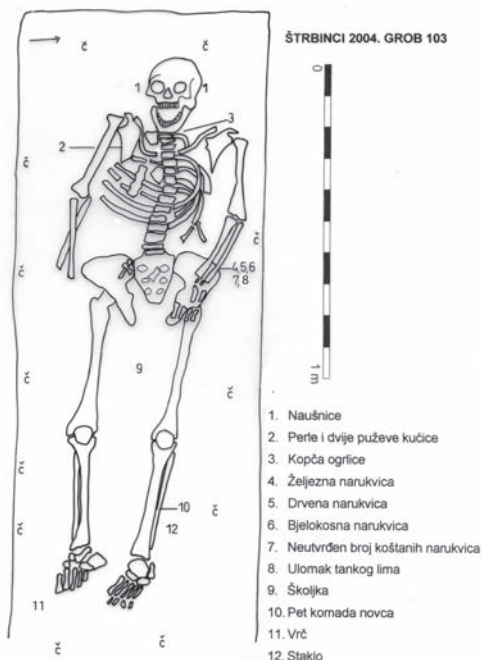
Sl. 1. G 102

Sl. 2. G 102

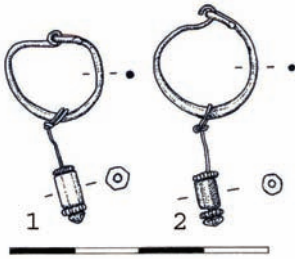

Sl. 3. GS 103

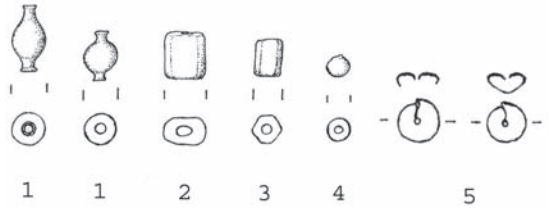

Sl. 4. GS 103

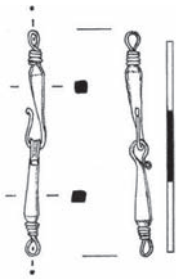
1. Naušnice
2. Perle i dvije puževe kućice
3. Koptča ogrice
4. Željezna narukvica
5. Drvena narukvica
6. Bjelokosna narukvica
7. Neutvrđen broj koštanih narukvica
8. Ulomak tankog lima
9. Školjka
10. Pet komada novca
11. Vrč
12. Staklo

Sl. 1. GS 103.1.

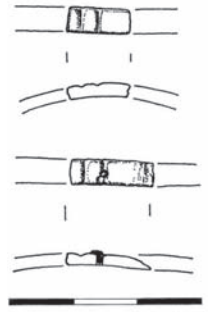
Sl. 2. GS 103.2.

Sl. 3. GS 103.3.

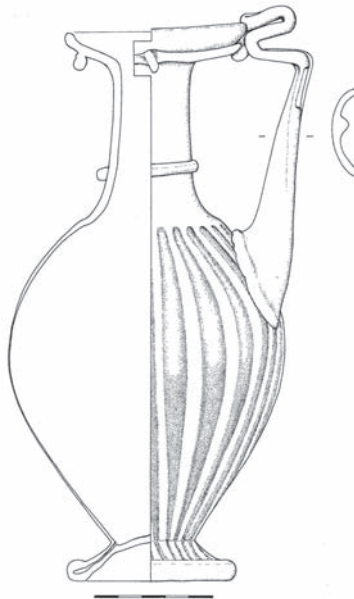
Sl. 4. GS 103.4.

Sl. 5. GS 103.5.

Sl. 6. GS 103.6.

Sl. 8. GS 103.8.

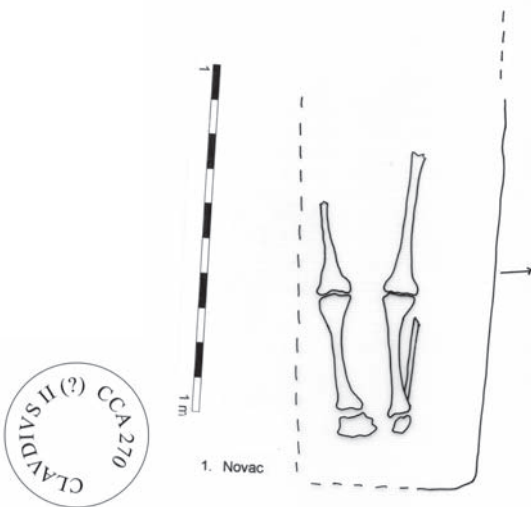

Sl. 7. GS 103.7.

Sl. 1. G 104

ŠTRBINCI 2005. GROB 104 1

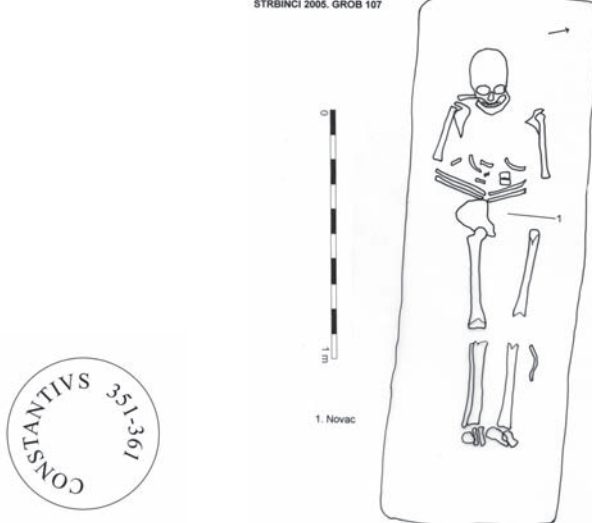
Sl. 3. G 104.1.

Sl. 2. G 104

Sl. 4. G 107

ŠTRBINCI 2005. GROB 107

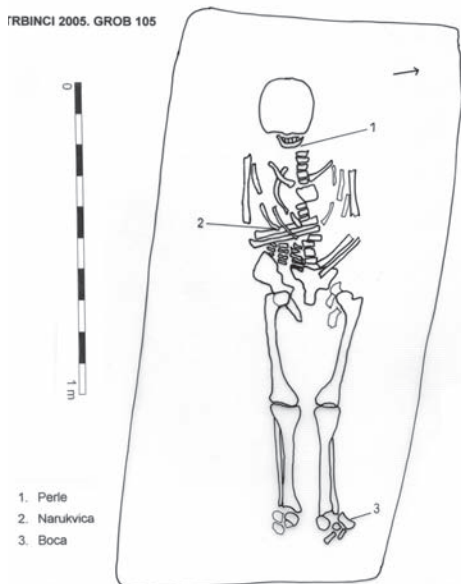

Sl. 6. G 107.1.

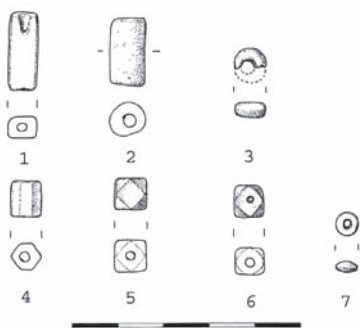
Sl. 5. G 107

Sl. 1. G 105

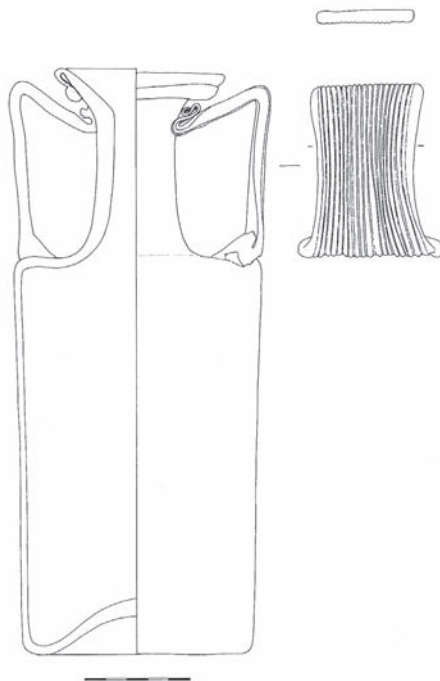
Sl. 2. G 105

Sl. 3 G 105.1.

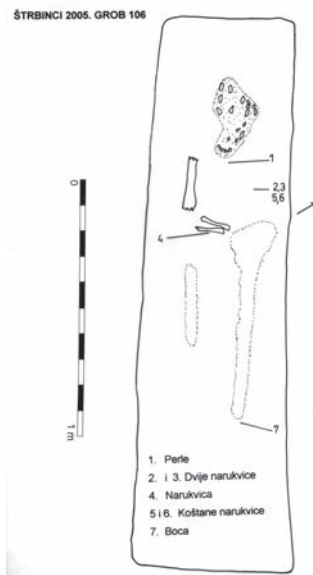
Sl. 4. G 105.2.

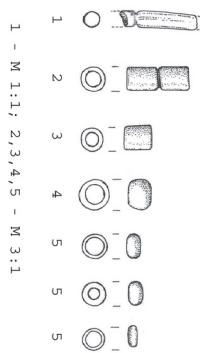
Sl. 5. G 105.3.

Sl. 1. G 106

Sl. 2. G 106

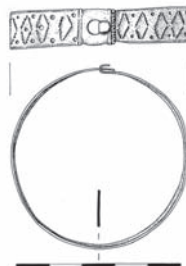
Sl. 3. G 106.1.

Sl. 4. G 106.2.

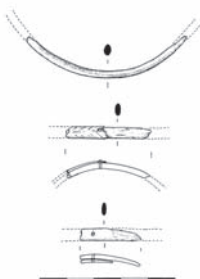
Sl. 5. G 106.3.

Sl. 6. G 106.4.

Sl. 7. G 106.5.

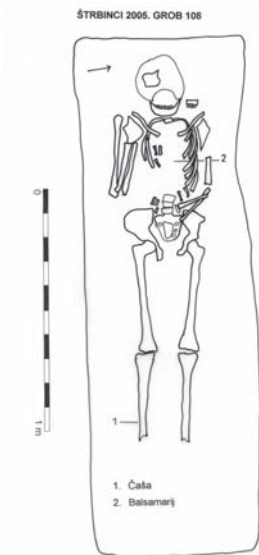
Sl. 8. G 106.6.

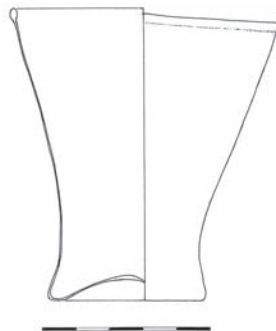
Sl. 9. G 106.7.

Sl. 1. G 108

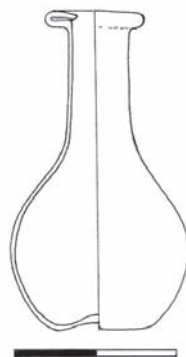
Sl. 2. G 108

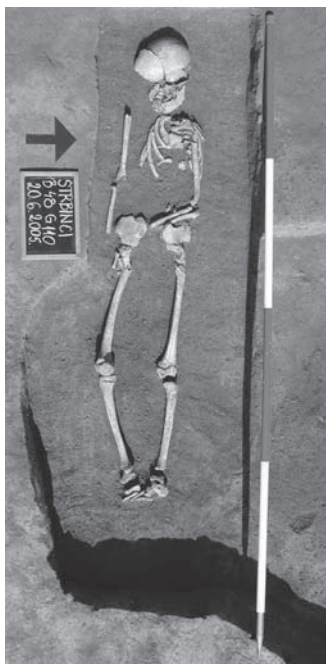
Sl. 3. G 108.1.

Sl. 5. GA 109

Sl. 4. G 108.2.

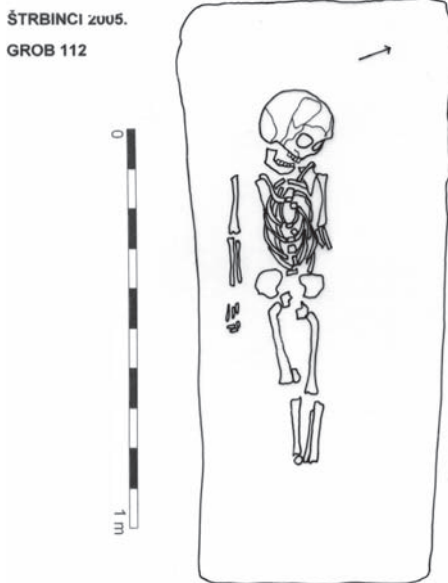
Sl. 1. G 110

Sl. 2. G 110

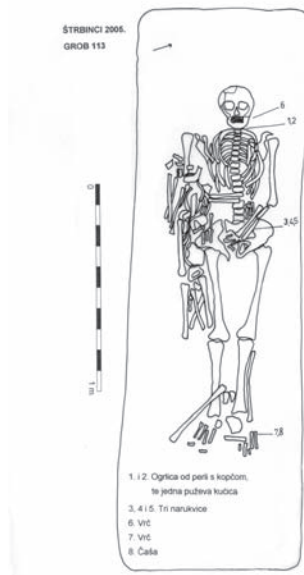
Sl. 3. G 112

Sl. 4. G 112

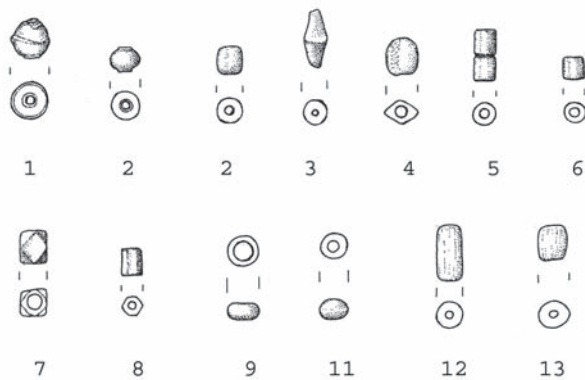
Sl. 1. GS 113

Sl. 2. GS 113

Sl. 3. GS 113.1.

1, 2, 3, 4, 7, 8: M 1:1; 5, 6, 9, 11, 12, 13: M 2:1

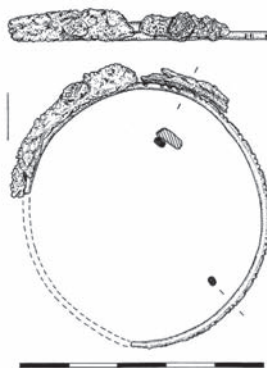
Sl. 4. GS 113.2.

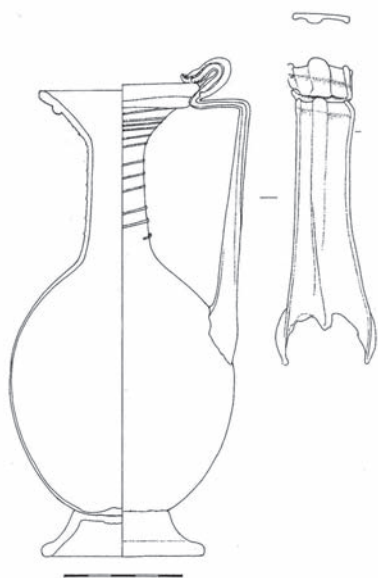
Sl. 5. GS 113.3.

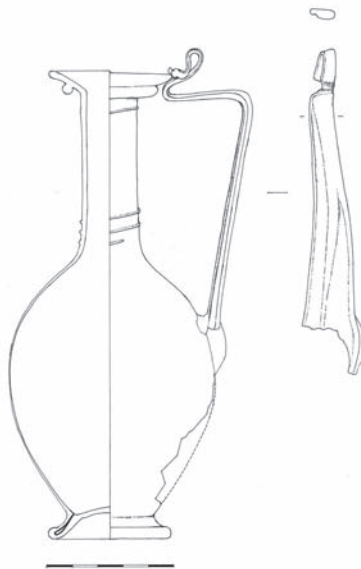
Sl. 1. GS 113.4.

Sl. 2. GS 113.5.

Sl. 3. GS 113.6.

Sl. 4. GS 113.7.

Sl. 5. GS 113.8.

Sl. 1. GS 103.11.

Sl. 2. GS 113.6.

Sl. 3. GS 113.7.

Sl. 4. GS 101.2.

Sl. 1. G 67.3.

Sl. 2. G 108.2.

Sl. 3. GA 76.1.

Sl. 4. G 68.4.

Sl. 5. G 108.1.

Sl. 1. G 67.4.

Sl. 2. G 81.2.

Sl. 3. G 84.6.

Sl. 4. GS 103 - čavli sanduka

Sl. 1. G 84.1.2.

Sl. 2. G 84.3.

Sl. 3. G 94.1.

Sl. 4. GA 69.1.

intaljo

otisak

Sl. 5. GA 78.1.

Sl. 6. GA 72.1.

Sl. 1. GA 74.1.

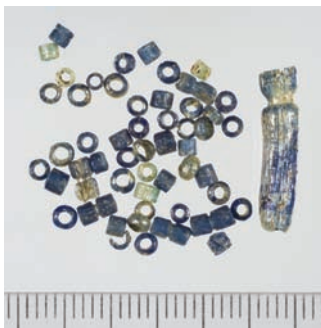
Sl. 2. G 95.3.

Sl. 3. GS 103.2.

Sl. 4. G 105.1.

Sl. 5. G 106.1.

Sl. 6. GS 113.1. i 2.